seitsentähdet

Friedrich Nietzsche

Moraalin alkuperästä

Arvojen uudelleenarviointi oli Friedrich Nietzschen ajattelijantyön keskeinen tehtävä: hän kävi yhä uudelleen vallitsevien moraalikäsitysten kimppuun pyrkien osoittamaan ne ennakkoluuloiksi, taikauskoksi, itsepetokseksi. »Moraalin alkuperästä» on niitä teoksia, joissa huipentuu Nietzschen sota ihmisen sidonnaisuuksia vastaan. Siinä hän tunkeutuu syvemmälle kuin ehkä yhdessäkään teoksessaan: suoraan moraalikäsitystemme juuriin.

Nietzschen loistelias, iskevän aforistinen tyyli tunnetaan jo hänen aikaisemmin suomennetuista teoksistaan »Hyvän ja pahan tuolla puolen», »Iloinen tiede» ja »Näin puhui Zarathustra». Nyt suomen kielellä ilmestyvä »Moraalin alkuperästä» näki ensi kertaa päivänvalon vuonna 1887 — silti se on yhä tuore, yhä se häikäisee ja hätkähdyttää.

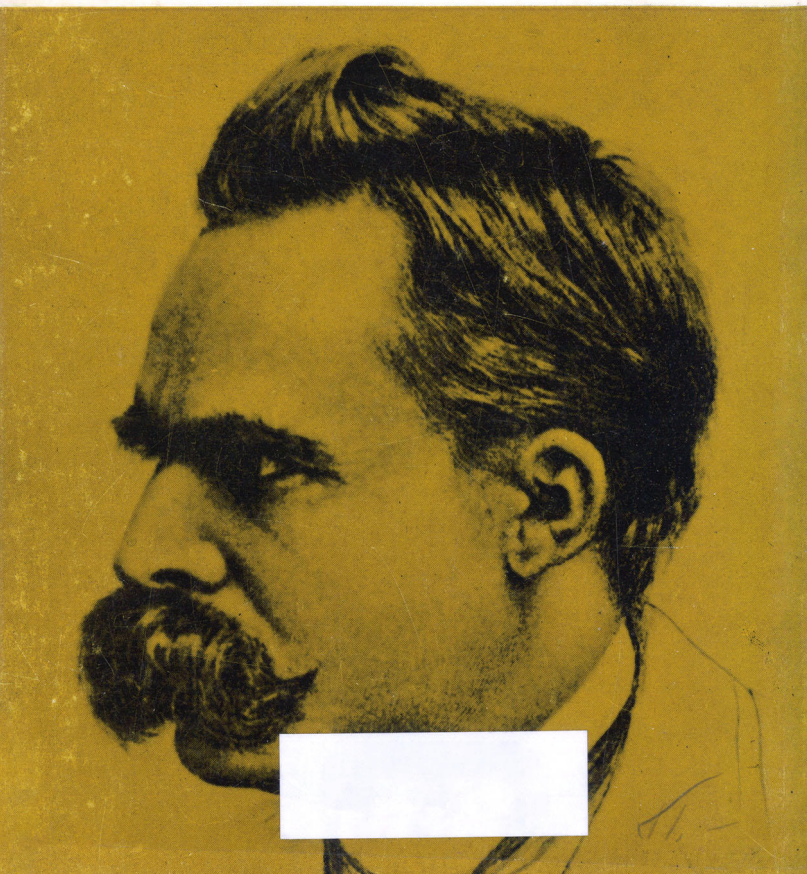

Moraalin alkuperästä

FRIEDRICH NIETZSCHE

Moraalin alkuperästä

Pamfletti

Suomentanut
J.A.HOLLO

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ OTAVA

Saksalainen alkuteos
Zur Genealogie der Moral
ilmestyi ensimmäisen kerran
v. 1887

Kustannusosakeyhtiö Otavan laakapaino
Helsinki 1969

SISÄLLYS

Alkulause 5

Ensimmäinen tutkimus
»Hyvä ja paha», »hyvä ja huono» 15

Toinen tutkimus
»Syyllisyys», »huono omatunto» ja muuta senkaltaista 48

Kolmas tutkimus
Mitä merkitsevät askeettiset ihanteet? 92

ALKULAUSE

1

Me emme tunne toisiamme, me tietävät, emme tunne itseämmekään: siihen on täysi syy. Me emme ole etsineet itseämme, — kuinka voisikaan sattua että me jonakin päivänä *löytäisimme* itsemme? On sanottu aivan oikein: »missä teidän tavaranne on siinä on teidän sydämenne», *meidän* tavaramme on siinä missä tietomme mehiläiskeot ovat. Me olemme aina matkalla sinne, synnynnäisinä hengen siivekkäinä ja hunajankerääjinä, meidän sydäntemme huolena on oikeastaan vain yksi asia — tuoda jotakin »kotiin». Mitä tulee elämään muuten, niin sanottuihin »elämyksiin» — kenessä meistä on niitä varten edes kyllin vakavuutta? Sellaisissa asioissa emme ole niin minä pelkään olleet koskaan oikein »asian juonessa»: meidän sydämemme ei näet ole siellä — eivätkä edes kasvomme! Pikemminkin niinkuin joku jumalainen hajamielinen ja itseensä uppoutunut jonka korvaan kello on vastikään kaikella voimalla kumissut kaksitoista keskipäivän lyöntiä yhtäkkiä havahtuu ja kysyy itseltään:» paljonko se oikeastaan löi?», niin mekin hieraisemme toisinaan *jälkeenpäin* korviamme ja kysymme aivan hämmästyneinä, aivan hämillään: mitä me oikeastaan saimme kokea? ja enemmänkin: keitä me oikeastaan *olemme?* ja laskemme jälkeenpäin kuten sanottu kaikki elämyksemme, elämämme, *olemisemme* väräjöivät kaksitoista kellonlyöntiä — ja voi! erehdymme laskussamme . . . Me näet jäämme välttämättä itsellemme vieraiksi, emme ymmärrä itseämme, meidän *täytyy* erehtyä itsestämme, meille kuuluu ikiajoiksi lause »Jokainen on itselleen etäisin» — itseemme nähden me emme ole »tietäviä» . . .

2

Ajatukseni moraalisten ennakkoluulojen *alkuperästä* – sillä siitä on kysymys tässä kiistakirjoituksessa — sai ensimmäisen, niukan ja väliaikaisen ilmauksensa aforismikokoelmassa jonka nimenä on »Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freie Geister». Sen kirjoittaminen alkoi Sorrentossa eräänä talvena jolloin minun sallittiin pysähtyä niinkuin vaeltaja pysähtyy ja katsella avaraa ja vaarallista maata jonka halki henkeni oli siihen saakka vaeltanut. Tämä tapahtui talvella 1876—77; itse ajatukset olivat vanhemmat. Pääasiassa ne olivat samoja joita jälleen otan esille näissä tutkimuksissa: toivokaamme että pitkä väliaika on tehnyt niille hyvää, että ne ovat tulleet kypsemmiksi, kirkkaammiksi, voimakkaammiksi, täydellisemmiksi! Mutta *se* että minä vielä pidän niistä kiinni, että ne itse ovat tällä välin pysyneet yhä hurjemmin yhdessä, vieläpä kasvaneet yhä lujemmin kiinni toinen toisiinsa, erottamattomasti, vahvistaa iloista luottamustani siihen että ne eivät olekaan alun alkaen syntyneet minussa toisistaan erillisinä, ei miten hyvänsä, eivät eri lähteistä vaan yhteisestä juuresta, syvyydessä määräävästä, yhä varmempaa kieltä puhuvasta, yhä varmempia vaatimuksia esittävästä tiedon *perustahdosta*. Vain se näet sopii filosofeille. Meillä ei ole oikeutta olla missään kohdassa *erillisinä:* me emme saa erikseen erehtyä emmekä erikseen tavoittaa totuutta. Päinvastoin: yhtä väistämättömästi kuin puu kasvattaa hedelmänsä meistä kasvavat ajatuksemme, arvomme, myöntämisemme ja kieltomme, epäilyksemme ja kysymyksemme — kaikki toistensa sukulaisina ja suhteessa toisiinsa, kaikki yhden tahdon, yhden terveyden, yhden auringon todisteina. — Maistuvatko ne teille nämä meidän hedelmämme? — Mutta sehän ei puita liikuta! Eihän se koske *meitä*, meitä filosofeja! . . .

Minulle ominainen epäilys jota en mielelläni tunnusta — se kohdistuu nimittäin moraaliin, kaikkeen mitä on tähän asti maan päällä juhlittu moraalina —, epäilys joka nousi esiin elämässäni niin varhain, niin kutsumatta, niin vastustamattomasti, niin suuresti ristiriidassa ympäristön, iän, esimerkin, syntyperän kanssa että minulla melkein olisi oikeus sanoa sitä »a prioriksenі», — se pysähdytti pakostakin niin uteliaisuuteni kuin epäilyksenikin varhain kysymykseen mikä oikeastaan on meissä olevan hyvän ja pahan *alkuperä*. Pahan alkuperän ongelma askarrutti minua todella jo poikaiässä, kolmetoistavuotiaana, iässä jolloin ihmisellä on sydämessään »puoleksi lastenleikkejä, puoleksi Jumala» minä omistin tuolle ongelmalle ensimmäisen kirjallisen lastenleikkini, ensimmäisen filosofisen kertausharjoitukseni — ja silloisen ongelman »ratkaisusta» taas kuten kunniallista onkin annoin kunnian Jumalalle ja tein hänestä kahden pahan *isän*. Vaatiko »a priorini» minulta juuri *sitä?* tuo uusi epämoraalinen tai ainakin immoralistinen »a priori» ja sen kautta puhuva niin antikantilainen, niin arvoituksellinen »kategorinen imperatiivi» jota olen sittemmin yhä enemmän kuunnellut enkä vain kuunnellut? . . . Onneksi opin hyvissä ajoin erottamaan teologisen ennakkoluulon moraalisesta enkä enää etsinyt pahan alkuperää maailman *takaa*. Jonkin verran historiallista ja filologista koulutusta ja lisäksi synnynnäinen valikoiva aisti psykologisissa kysymyksissä yleensä muutti pian ongelmani toiseksi: millaisten elämänehtojen vallitessa ihminen loi arvoarvostelmansa hyvä ja paha? *ja mikä arvo niillä itsellään on?* Ovatko ne tähän saakka estäneet vaiko edistäneet ihmisen menestymistä? Ovatko ne elämän hätätilan, köyhtymisen, rappeutumisen merkkejä? Vai tuleeko niissä päinvastoin ilmi elämän täyteläisyys, voima, tahto, sen rohkeus, sen luottavaisuus, sen tulevaisuus? — Tähän minä löysin ja uskalsin itsekseni antaa monenlaisia vastauksia, minä jaoin erilleen

aikoja, kansoja, yksilöiden arvoasteita, spesialisoin ongelmani, vastauksista sukeutui uusia kysymyksiä, tutkimuksia, olettamuksia, todennäköisyyksiä kunnes minulla viimein oli oma maa, oma pohja, kokonainen hiljainen kasvava kukoistava maailma, kuin salaisia puutarhoja joista kenelläkään ei saanut olla aavistustakaan . . . Oi kuinka *onnellisia* me olemmekaan, me tietävät, kun vain osaamme vaieta tarpeeksi kauan! . . .

4

Ensimmäisen sysäyksen tuoda kuuluville jotakin moraalin alkuperää koskevista hypoteeseistani antoi minulle selkeä, puhdas, viisas, myös viisasteleva kirjanen jossa kohtasin ensimmäisen kerran havainnollisena nurinkurisen ja luonnottoman tavan sommitella genealogisia hypoteeseja, varsinaisesti *englantilaisen* tavan: se veti minua puoleensa voimalla joka kaikella vastakkaisella, kaikella antipodisella on. Kirjasen nimi oli »Der Ursprung der moralischen Empfindungen»; sen tekijä tohtori Paul Rée; sen ilmestymisvuosi 1877. En ole ehkä koskaan lukenut mitään johon olisin suhtautunut yhtä kielteisesti kuin tähän kirjaan, lause lauseelta, päätelmä päätelmältä mutta minkäänlaista mieliharmia tai kärsimättömyyttä tuntematta. Edellä mainitsemassani teoksessa jota siihen aikaan viittasin sopivissa ja sopimattomissa tilaisuuksissa tämän kirjan väittämiin, en kumotakseni niitä — mitä minä kumoamisista välitän! — vaan kuten positiivisen hengen tulee asettaakseni epätodennäköisen sijaan jotakin todennäköisempää, tietyissä tapauksissa erehdyksen sijaan toisen erehdyksen. Silloin minä kuten sanottu toin ensimmäisen kerran päivänvaloon alkuperähypoteesit joille nämä tutkimukset on omistettu, taitamattomasti, sitä en suinkaan tahdo salata itseltäni, vieläpä epävapaasti, vielä vailla omaa kieltä joka on ollut tarpeen näitä omia asioita varten, monesti väistyen takaisin ja horjahtaen. Verrattakoon yksityiskohtaisesti mitä sanon kirjassani »Menschliches, Allzumenschliches»

hyvän ja pahan kaksinaisesta esihistoriasta (nimittäin siitä miten ne ovat peräisin joko ylhäisten tai orjien piiristä); samoin askeettisen moraalin arvosta ja alkuperästä; samoin »tavan siveellisyydestä», moraalin paljon vanhemmasta ja alkuperäisemmästä lajista joka eroaa suunnattomasti, toto coelo altruistisesta, ihmisystävällisestä arvostustavasta (jota toht. Rée kuten kaikki englantilaiset moraaligenealogit pitää *varsinaisena* moraalin arvostustapana); samoin mitä sanon kirjoissani »Der Wanderer und sein Schatten» ja »Morgenröte im Aufgang» oikeudenmukaisuuden alkuperästä, oikeudenmukaisuus käsitettynä suunnilleen yhtämahtavien väliseksi tasoitukseksi (tasapaino kaikkien sopimusten, siis kaiken oikeuden edellytyksenä); samoin kirjassa »Der Wanderer und sein Schatten» rangaistuksen alkuperästä, rangaistuksen jossa ei tärkein eikä perimmäinen tarkoitus ole terrori (niinkuin taas toht. Rée arvelee: — päinvastoin se on saanut tämän tehtävän tietyissä oloissa, ja aina toisarvoisena, muun lisänä).

5

Oikeastaan minulla oli juuri silloin sydämenasiana paljon tärkeämpiäkin kuin omat tai vieraat hypoteesit moraalin alkuperästä (tai, täsmällisemmin: viimeksimainittu vain erään tarkoituksen vuoksi johon pääsemisen välikappale se on monien muiden välineiden ohella). Kyseessä oli minun kannaltani moraalin *arvo* — ja tämä asia minun oli selvitettävä melkein yksinomaan suuren opettajani Schopenhauerin kanssa jonka puoleen tuo kirja, kirjan intohimo ja salainen ristiriita kääntyy (sillä tuokin kirja oli »kiistakirjoitus»). Kysymyksessä oli erityisesti »epäitsekkään», säälimis-, itsensäkieltämis- ja itsensäuhraamisvaistojen arvo joita juuri Schopenhauer oli silannut kullalla, jumalaistanut ja tuonpuoleistanut niin kauan että ne jäivät hänelle viimein »arvoiksi sinänsä» joiden varassa hän *suhtautui kielteisesti* elämään, myös omaan itseensä. Mutta juuri *näitä*

vaistoja vastaan puhui minussa yhä periaatteellisempi epäluulo, yhä syvemmälle tunkeutuva skepsis! Juuri tässä näin ihmissuvun *suuren* vaaran, ylimmän houkutuksen ja viettelyksen — minne? ei-mihinkäänkö? — juuri tässä minä näin lopun alkamisen, pysähtymisen, taaksepäin katsovan väsymyksen, näin tahdon kääntyvän elämää *vastaan*, viimeisen sairauden ilmoittavan hellästi ja raskasmielisesti saapumisestaan, ymmärsin yhä laajemmalle leviävän säälimoraalin joka valtasi filosofitkin ja teki heidät sairaiksi, hirvittäväksi muuttuneen eurooppalaisen kulttuurimme hirvittävimmäksi oireeksi, sen kiertotieksi uuteen buddhalaisuuteen? eurooppalais-buddhalaisuuteen? — *nihilismiin?* . . . Tämä filosofien uudenaikainen säälin suosiminen ja yliarvioiminen on nimittäin uutta: juuri säälin *arvottomuudesta* filosofit olivat tähän mennessä olleet yhtä mieltä. Mainitsen vain Platonin, Spinozan, La Rochefoucauldin ja Kantin, neljä mahdollisimman erilaista henkeä, mutta täysin yksimielisiä yhdessä kohdassa: säälin halveksimisessa. —

6

Tämä säälin ja säälimoraalin arvon ongelma (minä olen nykyajan häpeällisen tunteiden heltymisen vastustaja) näyttää olevan lähinnä erillisilmiö, oma kysymysmerkkinsä; mutta joka tähän kerran takertuu oppii kysymään, hänen käy samoin kuin minun: valtava uusi näköala avautuu hänen eteensä, tarjoutuva mahdollisuus valtaa hänet kuin huimaus, kaikenlainen epäily, epäluulo, pelko syöksyy esille, usko moraaliin, kaikkeen moraaliin horjuu — viimein tulee kuuluville uusi vaatimus. Sanottakoon se, tämä *uusi vaatimus*: me tarvitsemme moraalisten arvojen *kritiikkiä, näiden arvojen arvo itse on tehtävä kerrankin kyseenalaiseksi* — ja tähän tarvitaan tietoa edellytyksistä ja oloista joissa ne ovat kasvaneet esiin, joiden alaisina ne ovat kehittyneet ja muuntuneet (moraali seurauksena, oireena, naamiona, Tartuffen-laatuna, sairautena, väärinymmärryksenä; mutta

myös moraali syynä, parannuskeinona, kiihotusaineena, esteenä, myrkkynä); tällaista tietoa ei toistaiseksi ole ollut eikä sitä ole tahdottu saadakaan. Näiden »arvojen» arvo käsitettiin itsestään selväksi, tosiasiaksi, mahdottomaksi asettaakaan kyseenalaiseksi, tähän asti on vähääkään epäilemättä ja horjumatta katsottu »hyvä» ylemmäksi arvoltaan kuin »paha», arvoltaan ylemmäksi sikäli että se on edistävää, hyödyllistä, suotuisaa ihmiselle yleensä (ihmisen tulevaisuus lukuun otettuna). Mitä jos totuus olisikin päinvastainen? Mitä jos »hyvään» sisältyisikin taantumisen oire sekä vaara, viettelys, myrkky, narcoticum jonka vaikutuksesta nykyisyys ehkä eläisikin *tulevaisuuden kustannuksella?* Kenties mukavammin, vaarattomammin mutta myös matalamman tyylin mukaan, alhaisemmin?... Niin että juuri moraali olisi syypää jollei ihmisen perikuvan sinänsä mahdollista *suurinta mahtavuutta ja loistoa* koskaan saavutettaisi? Niin että juuri moraali olisi vaarojen vaara?...

7

Riittää kun sanon että minulla itselläni sitten kun tämä näköala oli avautunut oli täysi syy etsiä oppineita, rohkeita ja työteliäitä kumppaneita (minä etsin heitä vieläkin). Tehtävänä on matkustaa moraalin — todella olemassa olleen, todella eletyn moraalin — suunnattoman suuren, kaukaisen ja kovin piilevän maan laidasta toiseen mielessä pelkkiä uusia kysymyksiä ja päässä tavallaan uudet silmät: ja eikö tämä merkitse melkein samaa kuin että tuo maa on ensin *löydettävä?* Kun minä silloin ajattelin mainittua toht. Réetä muiden ohella niin se tapahtui siksi että uskoin aivan varmasti hänen kysymystensä sellaisinaan pakottavan itsestään hänet oikeampaan metodiikkaan vastauksien saavuttamiseksi. Olenko siinä pettynyt? Joka tapauksessa tahdoin suunnata sellaisen terävän ja puolueettoman katseen oikeampaan suuntaan, kohdistaa sen *moraalin* todelliseen *historiaan* ja varoittaa häntä vielä ajoissa siniseen avaruu-

teen eksyvästä englantilaisesta hypoteesien sommittelusta. Onhan päivänselvää minkä värin täytyy olla moraali-genealogille sata kertaa tärkeämpi kuin juuri sininen: nimittäin *harmaan*, toisin sanoen asiakirjojen värin, todella todettavan, todella olemassa olleen, sanalla sanoen ihmisen moraalisen menneisyyden pitkän, vaikeatulkintaisen hieroglyfikirjoituksen kokonaisuudessaan! — *Tätä* toht. Rée ei tiennyt; mutta hän oli lukenut Darwinia ja niin hänen hypoteeseissaan lyövät toisilleen sievästi ja vähintäänkin huvittavasti kättä Darwinin peto ja kaikkein nykyaikaisin moraali-lemmikki joka »ei enää pure», viimeksimainitut kasvot ilmaisevat eräänlaista hyvänsävyistä ja hienoa välinpitämättömyyttä johon on sekoittunut vielä hitunen pessimismiä, väsymystä: ikäänkuin ei oikeastaan enää ensinkään kannattaisi ottaa kaikkia näitä asioita — moraalin ongelmia — niin vakavasti. Minusta taas näyttää päinvastoin siltä kuin ei olisi mitään asioita joita paremmin *kannattaisi* ottaa vakavasti; tähän kannattavuuteen kuuluu esimerkiksi se että kerran kenties on lupa ottaa ne *hilpeästi*. Hilpeys nimittäin tai omaa kieltäni käyttääkseni *iloinen tiede* — on palkka: korvaus pitkästä, urhoollisesta, työteliäästä ja maanalaisesta vakavuudesta joka tosin ei ole jokaisen asia. Mutta sinä päivänä jona sanomme täydestä sydämestä: »eteenpäin! myös meidän vanha moraalimme kuuluu *komediaan!*» olemme löytäneet »sielun kohtalon» dionyysistä draamaa varten uuden juonen ja mahdollisuuden — ja hän käyttää sitä varmaan hyödykseen, hän, olemassaolomme suuri vanha ikuinen huvinäytelmäntekijä! . . .

8

— Jos tämä kirja jää jollekin käsittämättömäksi ja on vaikeaselkoista kuultavaa ei syy nähdäkseni ole välttämättä minun. Kirja on sangen selvä jos edellytetään kuten minä edellytän että on ensin luettu aikaisemmat teokseni eikä ole siinä kartettu pientä vaivannäköä: kirjani eivät tosiaankaan ole helposti

luoksepäästäviä. Mitä esimerkiksi »Zarathustraan» tulee niin en katso sen tuntijaksi ketään jota ei jokainen siinä oleva sana ole joskus syvästi haavoittanut ja joskus syvästi ihastuttanut: vasta sitten näet hän saa nauttia etuoikeutta että pääsee kunnioittavasti osalliseksi halkyoniseen elementtiin josta teos on syntynyt, sen aurinkoiseen kirkkauteen, kaukaisuuteen, avaruuteen ja varmuuteen. Toisissa tapauksissa aiheuttaa aforistinen muoto vaikeutta: se johtuu siitä ettei tätä muotoa nykyisin oteta *kyllin vaikeasti*. Kunnollisesti leimattua ja metalliinsa valettua aforismia ei ole vielä »selitetty» kun se on luettu; silloin on päinvastoin vasta aloitettava sen *tulkinta* johon tarvitaan tulkintataitoa. Tämän kirjan kolmannessa tutkimuksessa olen tarjonnut näytteen siitä mitä sellaisessa tapauksessa sanon »tulkinnaksi»: tämän tutkimuksen alussa on aforismi, itse tutkimus on sen selitys. Sellaiseen lukemisen *taiteen* harjoittamiseen tarvitaan tosin ennen kaikkea jotakin mikä nykyisin on juuri parhaiten unohdettu — ja sentähden kuluu vielä aikoja ennenkuin minun teokseni tulevat »luettaviksi» — jotakin mitä varten täytyy olla melkein lehmä *eikä* missään tapauksessa »nykyaikainen ihminen»: *märehtimistä* . . .

Sils-Maria, Ylä-Engadin,
heinäkuussa 1887

ENSIMMÄINEN TUTKIMUS

»Hyvä ja paha», »hyvä ja huono»

1

Nämä englantilaiset psykologit joita on myös kiitettävä toistaiseksi ainoista yrityksistä selvittää moraalin syntyhistoriaa — he itse ovat meille melkoinen arvoitus; ja minä tunnustan että he ovat juuri siksi, ilmettyinä arvoituksina olennaisesti etevämpiä kuin teoksensa — *he itse ovat kiinnostavia!* Nämä englantilaiset psykologit — mitä he oikeastaan tahtovat? He ovat aina kuten havaitaan joko vapaaehtoisesti tai pakosta samassa työssä, nimittäin työntämässä etualalle sisäisen maailmamme *partie honteuse*a, hävettävää puolta ja etsimässä tehoavaa, ohjaavaa, kehitykseen ratkaisevasti vaikuttavaa juuri sieltä mistä ihmisen älyllinen ylpeys kaikkein vähimmin *haluaisi* sen löytää (esimerkiksi tottumuksen *vis inertiaesta*, jatkuvuusvoimasta tai muistamattomuudesta tai sokeasta ja satunnaisesta ideoiden mekaniikasta tai jostakin puhtaasti passiivisesta, automaattisesta, refleksinomaisesta, molekulaarisesta ja perin typerästä) — mikä oikeastaan ajaa näitä psykologeja aina juuri *tähän* suuntaan? Onko se salainen, ilkeä, alhainen, itselle kenties tunnustamaton vaisto? Vai ehkä pessimistinen epäluulo, pettyneiden, synkistyneiden, myrkyllisiksi ja vihreiksi muuttuneiden idealistien luulevaisuus? Vai kristinuskoon (ja Platoniin) kohdistuva pieni maanalainen vihamielisyys ja kauna joka kenties ei ole päässyt edes tietoisuuden kynnyksen yli? Vai suorastaan himokas mieltymys siihen mikä olemassaolossa on oudostuttavaa, tuskallisen paradoksaalista, epäilyttävää ja mieletöntä? Vai, viimeksi — vähän kaikkea, hiukan halpamaisuutta, hiukan syn-

kistymistä, hiukan antikristillisyyttä, hiukan kutkaa ja pippurin tarvetta? . . . Mutta minulle sanotaan että he ovat yksinkertaisesti vanhoja kylmiä ikävystyttäviä sammakoita jotka ryömivät ja hyppivät ihmisen ympärillä, hänen sisimpäänsä ikäänkuin he olisivat oikein omassa elementissään, nimittäin *liejussa*. Minä kuuntelen tuota vastahakoisesti, en edes usko sitä; ja jos on lupa toivoa siinä missä ei voi tietää minä toivon kaikesta sydämestäni että heidän laitansa on päinvastoin, että nämä sielun tutkijat ja mikroskoopikot ovat pohjaltaan urhoollisia, jalomielisiä ja ylpeitä eläimiä jotka kykenevät pitämään aisoissa sekä sydämensä että tuskansa ja ovat kasvattaneet itsensä uhraamaan totuudelle kaiken toivottavan, *jokaiselle* totuudelle, myös koruttomalle, karvaalle, rumalle, inhottavalle, epäkristilliselle, epämoraaliselle totuudelle . . . Sellaisia totuuksia näet on. —

2

Siis kaikki kunnia hyville hengille jotka saattavat vallita näissä moraalin historioitsijoissa! Mutta varmaa on valitettavasti että heistä puuttuu itse *historian henki*, että juuri kaikki historian hyvät henget ovat jättäneet heidät pulaan! He ajattelevat, poikkeuksetta kuten on kerta kaikkiaan vanha filosofien tapa *perin pohjin* epähistoriallisesti: siitä ei ole epäilystäkään. Heidän moraaligenealogiansa tökeryys tulee ilmi heti aluksi kun on tehtävänä selvittää »hyvän» käsitteen ja arvostelman alkuperä. »Alkujaan» — näin he säätävät — ovat epäitsekkäitä tekoja kiittäneet ja sanoneet hyviksi ne joille niitä on tehty, siis ne joille ne ovat olleet *hyödyllisiä;* myöhemmin on kiitoksen alkuperä *unohdettu* ja epäitsekkäät teot ovat yksinkertaisesti siitä syystä tuntuneet yhä hyviltä että niitä *tottumuksen voimasta* on aina kiitetty hyviksi — ikäänkuin ne olisivat sinänsä jotakin hyvää.» On helppo havaita: tähän johteluun sisältyvät kaikki englantilaisen psykologin-idiosynkrasian tyypilliset piirteet, —

meillä on »hyödyllisyys», »unohtaminen», »tottumus» ja lopuksi »erehdys», kaikki alustana arvostukselle josta korkeampi ihminen on tähän asti ollut ylpeä kuten eräänlaisesta ihmiselle yleensä kuuluvasta etuoikeudesta. Tämä ylpeys *pitää* nöyryyttää, tämä arvostus tehdä arvottomaksi: onko se onnistunut? ... Minusta on ensinnäkin päivänselvää että tämä teoria etsii »hyvän» käsitteen varsinaista syntymispesäkettä väärästä paikasta ja sijoittaa sen väärin: arvostelma »hyvä» *ei* johdu niistä joille osoitetaan »hyvyyttä»! Päinvastoin ovat itse »hyvät», siis ylhäiset, mahtavat, korkeammassa asemassa olevat ja jalomieliset tunteneet ja määritelleet itsensä ja tuntemisensa hyväksi, nimittäin ensiluokkaiseksi kaiken kehnon, matalamielisen, halpamaisen ja alhaisomaisen vastakohtana. Tästä *distanssin paatoksesta* he ovat ensiksi ottaneet itselleen oikeuden luoda arvoja, leimata arvojen nimiä: mitä he välittivät hyödyllisyydestä! Hyödyllisyysnäkökanta on juuri sellaiseen ylimpien arvosijoja järjestävien, arvosijoja korostavien arvoarvostelmien kuumaan esillekumpuamiseen nähden yhtä vieras ja sopimaton kuin mahdollinenkin: tässä näet tunne on saavuttanut alhaisen lämpötilan vastakohdan jota jokainen laskelmoiva älykkyys, jokainen hyödyllisyyskalkyyli edellyttää — eikä kerraksi, ei poikkeuksen hetkeksi vaan pysyvästi. Ylhäisyyden ja distanssin paatos, kuten sanottu korkeamman ja hallitsevan lajin kestävä ja vallitseva yhteis- ja perustunne suhteessa alempaan lajiin, siihen mikä on »alhaalla» — se on »hyvän» ja »huonon» vastakohdan alkuperä. (Isännänoikeus nimenantoon menee niin pitkälle että olisi uskallettava käsittää itse kielen alkuperä hallitsevien vallanilmaukseksi: he sanovat »tämä *on* se ja se», he leimaavat jokaisen olion ja tapahtumisen jollakin äänteellä ja valtaavat sen siten tavallaan omakseen.) Tästä alkuperästä johtuu ettei sana »hyvä» suinkaan liity alun alkaen välttämättä »epäitsekkäisiin» tekoihin kuten nuo moraaligenealogit taikauskoisesti luulevat. Päinvastoin: vasta aristokraattisten arvoarvostelmien *taantuessa* tapahtuu että koko tämä vastakohta

»itsekäs» — »epäitsekäs» yhä enemmän tyrkyttäytyy ihmisen omalletunnolle, siinä pääsee käyttääkseni omaa kieltäni *laumavaisto* ilmaisemaan itseään (ja saa myös *sanoiksi*). Ja silloinkin kestää vielä kauan ennenkuin tämä vaisto tulee siinä määrin herraksi että moraalinen arvostus kerrassaan takertuu ja pysähtyy vastakohtiinsa (niin kuin esimerkiksi meidän aikamme Euroopassa: meidän aikanamme vallitsee ennakkoluulo jonka mukaan »moraalinen», »epäitsekäs», »désintéressé», välinpitämätön ovat samanarvoisia käsitteitä jo »päähänpiintymän» ja päätaudin voimalla).

3

Mutta toiseksi: vaikka jätetään kokonaan huomioon ottamatta »hyvä»-arvoarvostelman syntyhypoteesin historiallinen kestämättömyys, niin vaivaa hypoteesia itseään sisäinen psykologinen ristiriita. Epäitsekkään teon hyödyllisyys muka on sen osaksi tulevan kiitoksen alkuperä ja tämä alkuperä muka on *unohdettu:* ja kuinka tämä unohtaminen on edes *mahdollista?* Ovatko sellaiset teot kenties joskus lakanneet olemasta hyödyllisiä? Kaikkea muuta: hyödyllisyys päinvastoin on ollut kaikkina aikoina jokapäivän kokemusta, siis jotakin mitä on lakkaamatta, yhä uudestaan korostettu; sen sijaan että se olisi hävinnyt tietoisuudesta, muuttunut unohdettavaksi sen on täytynyt piirtyä tietoisuuteen yhä selvemmin. Ja kuinka paljon järkevämpi (mutta ei silti todempi) onkaan vastakkainen teoria jota esimerkiksi Herbert Spencer edustaa: hänen mielestään käsite »hyvä» on pohjimmiltaan sama kuin »hyödyllinen», »tarkoituksenmukainen» joten ihmissuku on muka arvostelmissaan »hyvä» ja »huono» koonnut ja vakiinnuttanut juuri *unohtamattomat* ja *unohtumattomat* kokemuksensa hyödyllis-tarkoituksenmukaisesta ja vahingollis-epätarkoituksenmukaisesta. Hyvää on tämän teorian mukaan se mikä on ammoisista ajoista osoittautunut hyödylliseksi: niin se saa »mitä suurim-

massa määrin arvokkaana», »sinänsä arvokkaana» vaatia itselleen pätevyyttä. Tämäkin selitystapa on kuten sanottu väärä, mutta selitys on sentään itsessään järjellinen ja psykologisesti kestävä. —

4

— *Oikealle* tielle minut opasti kysymys mitä oikeastaan eri kielten leimaamat »hyvän» käsitteet etymologisesti merkitsevät: tällöin huomasin että ne kaikki tyynni ovat lähtöisin *samasta merkityksen muutoksesta*, että kaikkialla on peruskäsitteenä säätyluokkaa tarkoittava »ylhäinen», »jalo» ja että tästä kehittyy väistämättä »hyvä» »sielultaan ylhäisen», »jalon», »sielultaan korkealaatuisen», »sielullisesti erioikeutetun» merkityksessä; ja tämän kehityksen rinnalla aina samansuuntaisena toinen joka saa »halvan», »rahvaanomaisen», »alhaisen» lopulta muuttumaan huonon käsitteeksi. Selvin todistus viimeksimainitusta on saksan sana »schlecht», »huono» joka on aivan sama sana kuin »schlicht» — vertaa sanoja »schlechtweg», »schlechterdings» — ja merkitsi alkujaan vaatimatonta tavallista miestä, vielä ilman epäluulonalaiseksi saattavaa syrjäsilmäystä, yksinkertaisesti ylhäisen vastakohtana. Suunnilleen kolmikymmenvuotisen sodan aikoihin, siis varsin myöhään merkitys muuttuu nykyiseksi. — Tämä näyttää minusta moraaligenealogian kannalta *perusoivallukselta;* sen löytyminen näin myöhään johtuu siitä että nykymaailmassa demokraattinen ennakkoluulo vaikuttaa estävästi kaikkiin syntyperää koskeviin kysymyksiin. Ja näin käy myös luonnontieteen ja fysiologian näennäisesti kaikkein objektiivisimmalla alueella, mikä tässä vain ohimennen mainittakoon. Mutta tunnettu Bucklen tapaus osoittaa millaista ilkivaltaa tämä ennakkoluulo voi aiheuttaa ennen muuta moraalille ja historialle kun se kerran on päässyt vihaksi asti; nykyajan hengen plebeijismi joka juontuu Englannista murtautui siinä taas kerran esiin kotoisella maaperällään, kiivaasti

kuin tulivuoren laavalieju ja käyttää liiaksi suolattua, liian äänekästä halpaa kaunopuheisuutta joka on tähän asti ollut kaikkien tulivuorten puhetapana. —

5

Omasta ongelmastamme taas jota voi hyvällä syyllä sanoa *hiljaiseksi* ongelmaksi ja joka kääntyy valikoiden vain muutamien korvien puoleen, on varsin mielenkiintoista todeta että niistä sanoista ja juurista jotka merkitsevät »hyvää» monesti vielä kuultaa päävivahdus jonka varassa ylhäiset juuri tunsivat olevansa korkeamman luokan ihmisiä. He saattoivat tosin useimmiten nimittää itseään suuremman valtansa mukaan »mahtaviksi», »herroiksi», »käskijöiksi» tai tämän etevämmyyden näkyvimmän merkin mukaan esimerkiksi »rikkaiksi», »omistaviksi» (tätä merkitsee »arya» ja vastaava sana iraanisissa ja slaavilaisissa kielissä). Mutta myös *tyypillisen luonteenpiirteen* mukaan: ja juuri tämä tapaus meitä nyt kiinnostaa. He sanovat esimerkiksi olevansa »totuudellisia», ennen muita kreikkalainen aateli jonka puhetorvi on megarolainen runoilija Theognis. Siihen tarkoitukseen leimattu sana εσθλος merkitsee alunperin ihmistä joka *on*, on reaalinen, todellinen, tosi; sitten subjektiiviseen suuntaan totta totuudellisena: tässä käsitteen muuttumisen vaiheessa siitä tulee aatelin isku- ja tunnussana ja se alkaa kerrassaan merkitä »aatelista» erotukseksi *valheellisesta* tavallisesta miehestä sellaisena kuin Theognis hänet ottaa ja kuvailee — kunnes sama sana viimein aatelin rappion jälkeen jää merkitsemään sielullista noblessea ja tulee tavallaan kypsäksi ja makeaksi. Sanassa χαχος samoin kuin sanassa δειλος (plebeiji; vastakohta αγαθος) on alleviivattu pelkuruutta: tästä ehkä saadaan vihje siitä miltä suunnalta on etsittävä monitulkintaisen αγαθος -sanan etymologiaa. Latinan »malus» (jonka rinnalle asetan kreikan sanan μελας) voisi merkitä tavallista miestä tummapintaisena, ennen kaikkea mustatukkaisena (»hic niger est — »),

Italian maaperän esiarjalaista asukasta joka erosi hallitsevaksi päässeestä vaaleasta, nimittäin arjalaisesta valloittajarodusta selvimmin väriltään; ainakin on gaelin kielestä tarjoutunut minulle täysin vastaava tapaus — fin (esimerkiksi nimessä Fin-Gal), aatelia merkitsevä sana, lopulta hyvä, jalo, puhdas, alkuaan vaaleatukkainen tummien ja mustatukkaisten asukkaiden vastakohtana. — Keltit olivat ohimennen sanoen nimenomaan vaalea rotu; tehdään väärin kun asetetaan nimenomaan tummatukkaisen väestön juovat jotka voi havaita Saksan huolellisesti laadituissa etnografisissa kartoissa kelttien alkuperän ja verensekoituksen yhteyteen niinkuin tekee vieläpä Virchow; mainituissa kohdissa tulee pikemminkin ilmi Saksan *esiarjalainen* väestö. (Samoin on melkein koko Euroopan laita: alistettu rotu on taas päässyt täällä pääasiassa esiin ja voitolle, tämän rodun ihonväri, kallon lyhyys, ehkäpä vielä älylliset ja sosiaaliset vaistotkin: kuka takaa meille ettei nykyaikainen demokratia, vielä nykyaikaisempi anarkismi ja varsinkin kaikille Euroopan sosialisteille yhteinen taipumus »kommunismiin», kaikkein primitiivisimpään yhteiskuntamuotoon merkitse pohjimmiltaan valtavaa *takaiskua* — ja ettei valloittaja- ja herrarotu, arjalaiset ole joutumassa fysiologisestikin tappiolle?...) Latinan kielen »bonus»-sanan uskon saavani tulkita »soturiksi» edellyttäen että teen oikein jos johdan sen vanhemmasta muodosta »duonus» (vertaa »bellum» = duellum» = »duen-lum», jossa tuo »duonus» nähdäkseni on säilynyt). »Bonus» siis kiistan, kahdenkeskisen (duo) riitaantumisen miehenä, sotilaana: tästä näkyy mikä muinaisessa Roomassa oli miehen »hyvyyttä». Entä sitten saksalainen »Gut» — eikö se merkinne samaa kuin »der Göttliche», jumalten sukuun kuuluvaa miestä? Ja ole sama sana kuin goottien kansan (alkuaan aatelisia tarkoittava) nimi? Tämän olettamuksen perusteet eivät kuulu tähän. —

6

Tästä säännöstä jonka mukaan poliittisen etuoikeuden käsite aina muuttuu sielullisen etuoikeuden käsitteeksi ei vielä muodosta poikkeusta (vaikka antaakin aihetta poikkeuksiin) se että korkein kasti on samalla *pappis*kasti ja suosii niin ollen yleisnimityksenä määrettä joka muistuttaa sen papillisesta tehtävästä. Tässä yhteydessä esiintyvät »puhdas» ja »epäpuhdas» ensimmäisen kerran säätyjen vastakkaisina tunnusmerkkeinä, ja tässäkin alkaa »hyvän» ja »huonon» kehitys joka ei enää myöhemmin liity säätyjakoon. Muuten on syytä huomauttaa ettei näitä »puhtaan ja »epäpuhtaan» käsitteitä saa ottaa alunpitäen liian syvällisessä, liian laajassa, vielä vähemmän symbolisessa merkityksessä; päinvastoin kaikki vanhojen aikojen ihmissuvun käsitteet on aluksi ymmärretty niin karkeasti, kömpelösti, ulkonaisesti, ahtaasti, välittömästi ja varsinkin *epävertauskuvallisesti* että meidän on sitä sangen vaikea käsittää. »Puhdas» on alun alkaen vain ihminen joka peseytyy, kieltää itseltään ihotauteja aiheuttavat ruuat, ei makaa alaluokan likaisten naisten kanssa, inhoaa verta — ei enempää, ei paljon enempää! Pääasiallisesti papillisen aristokratian koko laadusta käy toisaalta tosin ilmi, miksi juuri sen piirissä arvostusvastakohdat ovat jo varhain voineet sisäistyä ja kärjistyä vaarallisella tavalla, ja niiden vaikutuksesta on tosiaan viimein lohkaistu ihmisten välille kuiluja joiden yli ei edes yksikään vapaa-ajattelija Akhilleus voi kammoksumatta hypätä. Tällaisissa papillisissa aristokratioissa ja niiden toimintaa karttavissa — toisaalta mietiskelevissä, toisaalta räjähtävän tunteenomaisissa tavoissa — on aina ollut jotakin *epätervettä;* näiden tapojen seurausta on kaikkien aikojen pappeja melko väistämättä rasittava sisäelinten sairaalloisuus ja heikkohermoisuus, mutta taas sitten se mitä he itse ovat keksineet sairaalloisuuteensa parannuskeinoksi, eikö ole sanottava että se lopultakin on vaikuttajana osoittautunut vielä sata kertaa vaarallisemmaksi kuin tauti josta sen pitäisi pelastaa?

Ihmiskunta itse potee yhä vielä papillisten parannusnaiiviuksien jälkivaikutuksia! Ajatelkaamme vaikka vain tiettyjä ruokavalioita (lihan karttamista), paastoamista, sukupuolista pidättäväisyyttä, pakoa »erämaahan» (Weir Mitchellin eristäytymistä, tosin ilman sitä seuraavaa lihotusparannusta ja liikaravitsemusta joka on tehokkain keino kaikkea askeettisen ihanteen hysteriaa vastaan); ja lisäksi pappien koko metafysiikka, aisteille vihamielinen, mädättävä ja ovela, heidän itsehypnoosinsa fakiirien ja brahmaanien tapaan — Brahman käytettynä silloin lasinappina ja päähänpinttymänä — ja lopullinen, liiankin ymmärrettävä, yleinen kyllästyminen radikaaliparannukseen, *ei-mihinkään* (eli Jumalaan: mystillinen Jumalaan yhtymisen kaipuu on buddhalaisten kaipuuta ei-mihinkään, nirvanaan — eikä enempää!). Papeissa kaikki muuttuu vaarallisemmaksi, eivät vain parannuskeinot ja -taidot vaan myös ylpeys, kosto, teräväjärkisyys, irstaus, rakkaus, vallanhimo, hyve, sairaus; joltisellakin kohtuudella voitaisiin tosin myös lisätä että vasta tämän *olennaisesti vaarallisen* inhimillisen olemassaolomuodon, papillisen pohjalla ihminen on yleensä käynyt mielenkiintoiseksi eläimeksi, että vasta tässä ihmisen sielu on saanut *syvyyttä* sanan korkeammassa merkityksessä ja muuttunut *pahaksi* — ja nämähän ovatkin ne molemmat perusmuodot joissa ihminen on toistaiseksi osoittautunut muita eläimiä etevämmäksi!. . .

7

On varmaan jo arvattu kuinka helposti pappien arvostustapa voi juontua ritari-aristokraattisesta ja kehittyä sitten sen vastakohdaksi; tähän on erityistä aihetta aina kun pappien ja sotilaitten kastit astuvat kateellisina toisiaan vastaan eivätkä tahdo päästä hinnasta yksimielisyyteen. Ritarillis-aristokraattisten arvoarvostelmien edellytyksenä on mahtava ruumiillisuus, kukkea, runsas jopa ylikuohuvakin terveys sekä sen säilymisen

ehdot, sota, seikkailu, metsästys, tanssi, kilpaleikit ja yleensä kaikki mihin sisältyy väkevää vapaata ilomielistä toimintaa. Papillis-ylhäiselle arvostustavalle on — me huomasimme sen — toiset edellytykset: paha asia sen kannalta, jos kysymyksessä on sota! Papit ovat kuten tiettyä *pahimpia vihollisia* — miksi niin? Siksi että he ovat voimattomimpia. Voimattomuudesta kasvaa heissä viha valtavaksi ja hirvittäväksi, henkisimpään ja myrkyllisimpään laatuunsa. Maailmanhistorian suuret vihaajat ovat aina olleet pappeja, myös henkevimmät vihaajat — papilliseen koston henkeen verrattuna mitään muuta henkeä ei juuri kannata edes ottaa huomioon. Ihmisen historia olisi ihan liian typerä juttu jollei olisi henkeä jonka se on saanut voimattomilta; ottakaamme heti kaikkein suurin esimerkki. Kaikki mitä maan päällä on tehty »ylhäisiä», »mahtavia», »herroja», »vallanpitäjiä» vastaan on mitätöntä verrattuna siihen mitä *juutalaiset* ovat heitä vastaan tehneet, juutalaiset, tuo papillinen kansa joka on osannut hankkia hyvitystä vihollisiltaan ja kukistajiltaan lopulta vain arvioimalla perinpohjin uudelleen heidän arvonsa, siis *kaikkein henkisimmän kostotoimenpiteen* avulla. Vain sellainen olikin papillisen kansan mukaista, kansan jonka papillinen kostonhimo on väistynyt kauimmaksi taka-alalle. Juuri juutalaiset ovat uskaltaneet asettaa pelottavan johdonmukaisesti aristokraattisen arvoyhtälön (hyvä = ylhäinen = mahtava = kaunis = onnellinen = Jumalan rakastama) täysin toisinpäin ja pitäneet siitä kiinni kaikkein pohjattomimman vihan (voimattomuuden vihan) hampain, he ovat kääntäneet sen nimittäin näinpäin: »vain kurjat ovat hyviä, köyhät, voimattomat, alhaiset ovat yksin hyviä, kärsivät, puutteenalaiset, sairaat, rumat ovat myös ainoat hurskaat, ainoat Jumalan autuaat, vain heitä varten on autuus olemassa — kun taas te, te ylhäiset ja mahtavat, te olette iankaikkisesti pahoja, julmia, himokkaita, kyltymättömiä, jumalattomia, te tulette myös iankaikkisesti jäämään vaille autuutta, olemaan kirottuja ja kadotukseen tuomittuja!» . . . Me tiedämme *kuka*

on saanut tämän juutalaisen uudelleenarvioinnin perinnökseen . . . Puhuttaessa suunnattomasta ja laidattoman kohtalokkaasta aloitteesta jonka juutalaiset ovat tällä kaikkein periaatteellisimmalla sodanjulistuksellaan tehneet, muistutan väitteestä johon olen päätynyt eräässä toisessa tilaisuudessa (»Hyvän ja pahan tuolla puolen», s.94) — nimittäin että *orjakapina moraalin alueella* saa alkunsa juutalaisista, kapina jolla on kaksituhatvuotinen historia ja joka on nykyisin joutunut pois näkyvistämme vain siksi että se on ollut — voitokas . . .

8

— Mutta te ette ymmärrä tätä? Teillä ei ole silmiä sellaiselle joka on tarvinnut kaksi vuosituhatta saavuttaakseen voiton? . . . Siinä ei ole mitään ihmeteltävää: kaikkia *pitkiä* asioita on vaikea nähdä, nähdä alusta loppuun asti. Mutta tapahtuma on *tämä:* tuon koston ja vihan puun rungosta, juutalaisten vihan — syvimmän ja ylevimmän, nimittäin ihanteita luovan, arvoja uudestiluovan, maan päällä ikuisesti ainutlaatuisen vihan — versoi jotakin yhtä vertaansa vailla olevaa, *uusi rakkaus,* syvin ja ylevin kaikista rakkauden lajeista; ja mistä muusta rungosta se olisikaan voinut kasvaa? . . . Mutta ei pidä luulla, että rakkaus on kasvanut suureksi muka tuon kostonhimon varsinaisena kieltämisenä, juutalaisen vihan vastakohtana! Ei, totuus on päinvastainen! Tämä rakkaus kasvoi siitä sen kruununa, voitosta riemuitsevana, puhtaimmassa kirkkaudessa ja auringonkyllyydessä ylen laajaksi ja yhä laajemmaksi kehkeytyvänä kruununa joka tavoitteli valon ja korkeuden valtakunnassa tuon vihan päämäärää, voittoa, saalista, viettelyä tavallaan yhtä kiihkeästi kuin tuon vihan juuret painuivat yhä perusteellisemmin ja himokkaammin kaikkeen missä oli syvyyttä ja mikä oli pahaa. Tämä Nasaretin Jeesus, ilmettynä rakkauden evankeliumina, tämä köyhille, sairaille, syntisille autuutta ja voittoa tuova »vapahtaja» — eikö hän ollut viettelys juuri

kaikkein pelättävimmässä ja vastuuttomimmassa muodossa, viettelys ja kiertotie juuri noihin *juutalaisiin* arvoihin ja ihanteen uudistuksiin? Eikö Israel ole juuri tämän »vapahtajan», tämän Israelin näennäisen vastustajan ja hajoittajan kiertotietä hyväkseen käyttäen saavuttanut subliimin kostonhimonsa viimeistä päämäärää? Eikö kuulu todella *suuren* kostopolitiikan, kaukonäköisen, maanalaisen, hitaasti käsiksikäyvän ja laskelmoivan koston salaiseen mustaan taiteeseen että itse Israelin täytyi kieltää ja naulita ristiin kostonsa varsinainen väline jotta »kaikki ihmiset», nimittäin kaikki Israelin vastustajat voivat käydä juuri tähän syöttiin? Ja toisaalta, pystyisikö hengen hioutuneinkaan oveluus keksimään vielä *vaarallisempaa syöttiä?* Mitään mikä vetäisi houkuttelevalla päihdyttävällä huimaavalla turmelevalla voimallaan vertoja tuolle »pyhän ristin» vertauskuvalle, tuolle kauhistuttavalle paradoksille »Jumala ristillä», tuolle Jumalan käsittämättömän viimeisen äärimmäisen julmuuden itsensäristiinnaulitsemisen mysteerille, jonka tarkoituksena on *ihmisen pelastus*? . . . Varmaa on ainakin että Israel on *sub hoc signo, tässä merkissä* kostollaan ja kaikkien arvojen uudestiarvioimisellaan toistaiseksi kerran toisensa jälkeen vienyt voiton kaikista uusista ihanteista, kaikista *ylhäisemmistä* ihanteista. —

9

Mutta mitä te puhuttekaan vielä *ylhäisemmistä* ihanteista? Mukautukaamme tosiasioihin: voitolle on päässyt kansa — tai 'orjat' tai 'rahvas' tai 'lauma' tai miten sitä tahdottekin nimittää — jos tämä on tapahtunut juutalaisten toimesta, niin olkoon! silloin ei millään kansalla ole koskaan ollut maailmanhistoriallista tehtävää. 'Herrat' on hävitetty, tavallisen miehen moraali on voittanut. Ehkä tämä voitto käsitetään myös verenmyrkytykseksi (se on sekoittanut toisiinsa rodut) — minä en väitä vastaan; mutta epäilemättä tämä myrkytys on *onnistu-*

nut. Ihmissuvun 'vapahdus' (nimittäin herroista) sujuu mainiosti, kaikki juutalaistuu tai kristillistyy tai alhaistuu silminnähtävästi (voi sanoja!). Myrkytyksen eteneminen ihmissuvun koko kehon läpi ei näytä pysähtyvän, sen vauhti ja askel voi tästä lähtien olla yhä hitaampi, hienompi, kuulumattomampi, maltillisempikin — onhan tässä aikaa . . . Onko kirkolla tämän tarkoituksen täyttämisessä vielä jokin välttämätön tehtävä, yleensä enää olemassaolon oikeutusta? Vai olisiko mahdollista tulla toimeen ilman kirkkoa? Quaeritur, siitä voi kiistellä. Näyttää siltä että se pikemminkin estää ja jarruttaa tuota kulkua kuin jouduttaa? Niin, juuri siinä kirkon hyödyllisyys saattaisi ollakin . . . Varmasti se on lopulta jotakin karkeahkoa ja moukkamaista joka tympäisee tarkkaa älyä, todella nykyaikaista makua. Eikö sen pitäisi ainakin hiukan hienostua? Se vierottaa nykyisin enemmän kuin viettelee . . . Kuka meistä olisikaan vapaa-ajattelija ellei olisi kirkkoa? Kirkko meitä tympäisee, *ei* sen myrkky . . . Mekin pidämme myrkystä kunhan saamme jättää kirkon sikseen . . .» Tämän epilogin minun puheeseeni on kirjoittanut eräs »vapaa henki», rehellinen eläin kuten hän on selvästi osoittanut, lisäksi demokraatti; hän oli siihen asti kuunnellut minua eikä sietänyt kuulla minun vaitioloani. Tässä kohdassa minulla on nimittäin paljon vaiettavaa.

10

Orjakapina moraalin alueella alkaa siitä että *kauna* itse muuttuu luovaksi ja synnyttää arvoja: sellaisten olentojen kauna jotka eivät pysty varsinaiseen vastavaikutukseen, tekoon ja jotka korvaavat vahingon imaginaarisella kostolla. Ylhäinen moraali kasvaa aina esiin voitonriemuisesta itsensä myöntämisestä, orjamoraali taas suhtautuu alusta alkaen kielteisesti »ulkopuoliseen», »toisenlaiseen», »ei-itseen», ja *tämä* kielteisyys on sen luova teko. Tämä arvoja-asettavan katseen kääntyminen

toiseen suuntaan — väistämätön suuntautuminen ulospäin eikä takaisin omaan itseyteen — kuuluu juuri kaunaan; orjamoraali tarvitsee syntyäkseen aina ensin vasta- ja ulkomaailmaa, se tarvitsee, fysiologista sanontaa käyttääksemme ulkoisia ärsykkeitä voidakseen yleensä ollenkaan päästä vaikuttamaan — sen toiminta on perinpohjaista vastavaikutusta. Ylhäisen arvostustavan kohdalla on täysin päinvastoin: se toimii ja kasvaa spontaanisti, omaehtoisesti, etsii vastakohtansa vain suhtautuakseen vielä kiitollisemmin, vielä riemullisemmin — sen negatiivinen käsite »alhainen», »halpa», »huono» on vain jälkisyntyinen, kalpea kontrastikuva verrattuna sen positiiviseen, täysin elämällä ja intuitiolla kyllästettyyn peruskäsitteeseen »me ylhäiset, me hyvät, me kauniit, me onnelliset!» Kun ylhäinen arvostustapa myrkyttää itse itseään ja rikkoo realiteettia vastaan niin se kohdistuu alueeseen jota se *ei* riittävästi tunne ja jonka todellisen tuntemuksen se myös aristaen torjuu; se ymmärtää joissakin tapauksissa väärin halveksimansa alueen, tavallisen miehen ja alemman kansan olopiirin; mutta toisaalta on otettava huomioon että halveksimisen, ylenkatseen, ylitsekatsomisen affekti edellyttäen että se *väärentää* ylenkatsotun kuvaa ei mene läheskään yhtä pitkälle kuin taka-alalle väistynyt viha, voimattoman kosto kun se — tietenkin in effigie, kuvaannollisesti — väärennyksellään loukkaa vastustajaansa. Ylenkatseeseen on todella sekoittunut niin paljon välinpitämättömyyttä, niin paljon kevyesti suhtautumista, niin paljon poiskatsomista ja kärsimättömyyttä, jopa niin paljon ilon tunnettakin ettei se pysty millään muuttamaan kohdettaan todelliseksi irvikuvaksi ja hirviöksi. Huomattakoon vain lähes hyväntahtoiset vivahteet joita esimerkiksi kreikkalainen aateli sisällyttää kaikkiin sanoihin joilla se etäännyttää alemman kansan luotaan; miten tietynlainen surkuttelu, huomaavaisuus, sääli aina sekoittuu näihin sanoihin ja lievittää niiden surkeutta, loppuun saakka niin että melkein kaikki tavallista miestä tarkoittaneet sanat

ovat viimein jääneet kieleen »onnetonta», »sääliteltävää» tarkoittavina (vertaa δειλος, δειλαιος, πονηρος, μοχδηρος, joista kaksi viimeksimainittua oikeastaan merkitsevät tavallisen miehen työorjaksi ja kuormajuhdaksi) — ja miten toisaalta »huono», »alhainen», »onneton» eivät ole koskaan lakanneet kaikumasta kreikkalaiseen korvaan samansävyisinä niin että niiden sointiväriä hallitsee »onnettoman» merkitys, tämä perintönä vanhasta jalommasta aristokraattisesta arvostustavasta joka pysyy samana halveksimisessakin (filologeille huomautettakoon missä mielessä sanoja οιζυρος, ανολβος, τλημων, δυστυχειν, ξυμφορα käytetään). »Jalosukuiset» todella *tunsivat* itsensä» onnelliseksi» väestönosaksi; heidän ei tarvinnut ensin vihollisiinsa vilkuillen pystyttää keinotekoisesti onneaan, joskus vakuutella, *valehdellakin* itselleen olevansa onnellisia (niinkuin kaikkien kaunan ihmisten on tapa); eivätkä he voimaa uhkuvina, täysinä, siis *välttämättä* aktiivisina ihmisinä myöskään taitaneet erottaa onnea toiminnasta — heidän mielestään toimeliaisuus ehdottomasti kuuluu onneen (tästä saa alkunsa ευ πραττειν) — kaikki melkoisena vastakohtana »onnelle» sellaisena kuin sen käsittivät voimattomien, sorrettujen asteella elävät, myrkyllisten ja vihamielisten tunteiden märkäpaiseita potevat, joille onni on ennen muuta narkoosia, huumausta, lepoa, rauhaa, »sapattia», mielen rentoutumista ja jäsenten oikomista, lyhyesti *passiivista* onnea. Ylhäinen ihminen on omalle itselleen luottava ja avoin (γενναιος, »jalosyntyinen», korostaa »vilpittömyyden» ja kaiketi myös naiivin vivahdusta), kaunan ihminen taas ei ole vilpitön, ei naiivi eikä itseensä nähden rehellinen ja suora. Hänen sielunsa *katsoo kieroon*, hänen henkensä rakastaa lymypaikkoja, salapolkuja ja takaportteja, kaikki piilevä tuntuu hänestä *hänen* maailmaltaan, *hänen* turvaltaan, *hänen* lohdultaan; hän osaa olla vaiti, olla unohtamatta, odottaa, väliaikaisesti pienentyä, nöyrtyä. Sellaisten kaunan ihmisten rotu on vielä väistämättä oleva *älykkäämpi* kuin mikään ylhäinen rotu ja se myös kunnioittaa älykkyyttä paljon enemmän, nimittäin

ensiarvoisena olemassaolon edellytyksenä kun taas ylhäisten ihmisten älykkyydessä helposti on ylellisyyden ja hienostuksen lievä sivumaku; älykkyyshän ei ole tässä tapauksessa läheskään yhtä olennaista kuin säätelevien *tiedottomien* vaistojen täysi toimintavarmuus tai jopa eräänlainen epä-älykkyyskin, vaikkapa urhea syöksyminen vaaraan tai vihollista vastaan, tai kiukun, rakkauden, kunnioituksen, kiitollisuuden ja koston kuohahtava äkillisyys josta ylhäiset sielut ovat tunteneet toisensa kaikkina aikoina. Ylhäisen ihmisen kaunakin kun sitä hänessä sattuu olemaan syntyy ja purkautuu nimittäin niin nopeana reaktiona ettei se senvuoksi *myrkytä;* toisaalta sitä ei synny lainkaan lukemattomissa tapauksissa joissa se on kaikissa heikoissa ja voimattomissa väistämätöntä. Voimakkaille täysille luonteille on ominaista etteivät he voi suhtautua pitkiä aikoja vakavasti vihollisiinsa, onnettomuuksiinsa, *rikkomuksiinsa;* heissä on niin runsaasti plastillista, mukailevaa, parantavaa, myös lohduttavaa voimaa (hyvänä esimerkkinä on uuden ajan maailmasta Mirabeau joka ei muistanut kärsimiään solvauksia ja halpamaisuuksia ja jonka oli mahdotonta antaa anteeksi vain siksi että hän — unohti). Tällainen ihminen karistaa yhdellä nykäyksellä niskastaan paljon matoja jotka kaivautuvat toisiin; ja vain tässä on mahdollista — mikäli se yleensä on mahdollista maan päällä — todellinen »vihollistensa *rakastaminen*». Kuinka syvästi ylhäinen ihminen kunnioittaakaan vihollistaan! — ja sellainen kunnioitus on jo silta rakkauteen . . . Vaatiihan hän vihollisensa omakseen, omaksi kunniakseen, eihän hän siedä ketään muuta vihollista kuin sellaista jossa ei ole mitään halveksittavaa mutta *hyvin paljon* kunnioitettavaa! Ajateltakoon toisaalta »vihollista» sellaisena kuin kaunan ihminen hänet käsittää — ja juuri tässä on hänen tekonsa, hänen luomuksensa: hän on muodostanut itselleen käsityksen »pahasta vihollisesta», »*pahasta*» ihmisestä sinänsä ja nimenomaan peruskäsitteenä joista lähtien hän vielä keksii itselleen jälkikuvaksi ja vastineeksi myös »hyvän» — itsensä! . . .

Siis aivan päinvastoin kuin käy ylhäisen joka luo itselleen »hyvän» peruskäsitteen ennakolta ja omaehtoisesti, nimittäin itsestään käsin ja vasta sen varassa käsityksen »huonosta»! Tämä syntyperältään ylhäinen »huono» ja tuo kyltymättömän vihan kuohuvasta padasta kotoisin oleva »paha» — edellinen jälkiluomus, sivuasia, komplementtiväri, jälkimmäinen taas alkuteos, lähtökohta, varsinainen *teko* orjamoraalin käsitteenmuodostuksessa —, kuinka erilaisia ovatkaan nuo molemmat näennäisesti saman »hyvä»-käsitteen vastakohdiksi asetetut sanat »huono» ja »paha»! Mutta hyvän käsite *ei* ole tässä sama: on ennemmin kysyttävä itseltään *kuka* oikeastaan on »paha» kaunamoraalin tarkoittamassa mielessä. Vastaus kuuluu kaikessa ankaruudessaan näin: juuri tuon toisen moraalin »hyvä», juuri ylhäinen, mahtava, hallitseva, vain toisin väritettynä, toisin tulkittuna, vain kaunan myrkyllisin silmin toisella tavalla nähtynä. Tässä tahdomme kiistää vähiten yhtä seikkaa: se joka on oppinut tuntemaan nuo »hyvät» vain vihollisina ei ole oppinut tuntemaan muita kuin *pahoja vihollisia:* samat ihmiset joita pitää niin ankarasti aisoissa tapa, kunnioitus, pitäymys, kiitollisuus, sitäkin enemmän keskinäinen vartiointi, kateellisuus *inter pares*, vertaistensa kesken jotka toisaalta ovat niin kekseliäitä suhtautuessaan toisiinsa huomaavaisesti, hillitysti, varoen, uskollisesti, ylpeästi ja ystävällisesti — he eivät ole ulkomaailman edessä, siinä missä alkaa outous, vieras maailma paljoakaan parempia kuin irtipäästetyt pedot. He ovat siellä vapaita kaikesta sosiaalisesta pakosta, erämaassa he hankkivat korvausta jännittyneisyydestä jota pitkään kestänyt eristäytyminen yhteisön rauhan siimekseen saa aikaan, he palaavat pedon-omantunnon viattomuuteen iloitsevina hirviöinä jotka saattavat poistua kammottavien murhien, tuhopolttojen, raiskausten, kidutusten jälkeen niin ylimielisinä ja täydessä sielun tasapainossa kuin ylioppilaitten pikku kahinoilta, siitä vakuuttuneina

että runoilijoilla taas riittää kauan laulun ja ylistyksen aihetta. Kaikissa näissä ylhäisissä roduissa astuu perimmäisistä uumenista selvästikin esiin peto, komea, saalista ja voittoa himokkaana jahtaava *vaalea raateleva eläin;* nämä kätketyt syvimmät sopukat vaativat aika ajoin purkautumista, eläimen täytyy tulla taas ulos, sen täytyy päästä takaisin erämaahan: — roomalaisella, arabialaisella, germaanisella, japanilaisella aatelilla, Homeroksen sankareilla, Skandinavian viikingeillä — tämä tarve on yhteinen heillä kaikilla. Juuri ylhäiset rodut ovat jättäneet »barbaarin» käsitteen kaikille kulkemilleen teille; jopa niiden korkeimmassakin kulttuurissa näkyy tietoisuus, ylpeyskin siitä (esimerkiksi kun Perikles sanoo ateenalaisilleen kuuluisassa hautajaispuheessaan, »kaikille maille ja merille on urheutemme raivannut tiensä pystyttäen itselleen kaikkialle katoamattomia *hyvän ja pahan* muistomerkkejä»). Tämä ylhäisten rotujen »urheus» joka ilmenee hulluna, mielettömänä, äkillisenä, sekin mikä niiden yrityksissä on laskematonta, uskomattomalta tuntuvaa — Perikles tähdentää kunnioittavasti ateenalaisten ραθυμια; heidän välinpitämätön ja halveksiva suhtautumisensa turvallisuuteen, ruumiiseen, elämään, hyvään oloon, heidän hirveä hilpeytensä ja heidän nautintonsa suuruus kaikessa tuhoamisessa, kaikessa voiton ja julmuuden hekumassa — tämä kaikki koostui kärsimään joutuvissa »barbaarin», »pahan vihollisen», esimerkiksi »gootin», »vandaalin» kuvaksi. Syvä, jäinen epäluuloisuus jota saksalainen valtaan päästessään herättää, niinkuin nykyisinkin — on yhä vielä kaikua sammumattomasta kauhusta jota Eurooppa on vuosisatojen mittaan tuntenut katsellessaan vaalean germaanipedon raivonpuuskia (vaikka muinaisten germaanien ja meidän saksalaisten välillä tuskin onkaan edes käsitteellistä sukulaisuutta, veriheimolaisuudesta puhumattakaan). Olen kerran viitannut siihen millaiseen pulaan Hesiodos joutui kun hän oivalsi kulttuuriaikakausien sarjan ja yritti ilmaista sitä kullan, hopean ja vasken avulla: hän ei pystynyt muulla tavalla selviytymään ris-

tiriidasta jonka Homeroksen suurenmoinen mutta samalla niin hirvittävä, väkivaltainen maailma muodosti kuin siten että hän teki yhdestä aikakaudesta kaksi jotka hän sitten sijoitti peräkkäin — ensin Troijan ja Theban sankarien ja puolijumalien aikakausi sellaisena kuin sen olivat säilyttäneet muistissaan ylhäiset suvut joiden omat esi-isät kuuluivat tuohon aikaan; sitten oli vaskinen aikakausi sellaisena kuin sorrettujen, ryöstettyjen, pois raastettujen, myytyjen esivanhempien jälkeläiset näkivät saman maailman, vaskisena aikakautena kuten sanottu, kovana, kylmänä, julmana, tunteettomana ja tunnottomana, kaiken murskaavana, verisenä. Jos olisi totta mitä nykyisin ainakin uskotaan »totuudeksi» että kaiken *kulttuurin tarkoituksena* on juuri kasvattaa petoeläin-»ihmisestä» kesy sivilisaatioeläin, *kotieläin*, niin täytyisi ilman muuta pitää kaikkia vastavaikutus- ja kaunavaistoja joiden avulla ylhäiset suvut ja niiden ihanteet on lopulta tärvelty ja kukistettu, varsinaisiksi *kulttuurin työvälineiksi*, mikä tosin ei vielä merkitsisi että niiden *kannattajat* samalla myös itse edustaisivat kulttuuria. Pikemminkin on asia päinvastoin eikä ainoastaan todennäköisesti — ei! nykyisin aivan ilmeisesti! Nämä masentavien ja kostonhimoisten vaistojen kannattajat, kaiken eurooppalaisen ja ei-eurooppalaisen, erityisesti kaiken esiarjalaisen väestön jälkeläiset — he edustavat ihmissuvun *taantumista*! Nämä »kulttuurin työvälineet» ovat ihmisen häpeä ja pikemminkin »kulttuuriin» yleensä kohdistuva epäluulo, vastaväite! Saattaa olla aivan oikein ettei lakata pelkäämästä kaikkien ylhäisten rotujen pohjalla piilevää vaaleaa petoa ja että sitä varotaan: mutta kukapa ei sata kertaa mieluummin pelkäisi saadessaan samalla ihailla kuin olisi *pelkäämättä* eikä kuitenkaan voisi enää päästä näkemästä tärveltynyttä, pienentynyttä, surkastunutta, myrkyttynyttä? Ja eikö tämä ole *meidän* kova kohtalomme? Mistä johtuu nykyisin *meidän* ihmiseen kohdistuva inhomme? — me nimittäin *kärsimme* ihmisestä, siitä ei ole epäilystäkään. — *Ei* pelosta, pikemminkin siitä ettei

ihmisessä enää ole mitään mikä pelottaa meitä, matojoukko »ihminen» on etualalla vilisemässä; että »kesy ihminen», auttamattoman keskinkertainen ja vastenmielinen on jo oppinut tuntemaan että hän on »korkeampana ihmisenä» historian päämäärä ja huippu, sen tarkoitus; vieläpä että hänellä on oikeus niin tuntea, sikäli kun hän tuntee olevansa erillään kaikesta siitä sanomattoman tärveltyneestä, sairaalloisesta, väsyneestä, aikansa eläneestä jolta Eurooppa nykyisin alkaa haista, siis olevansa jotakin vähintäänkin verrattain onnistunutta, ainakin vielä elämään kykenevää, ainakin elämää myöntävää . . .

12

— Tässä kohdassa minä en salaa huokaustani mutta en kiellä lopullista luottamustani. Mikä on juuri minusta täysin sietämätöntä? Sitä mistä en suoriudu yksin, mikä tukehduttaa ja näännyttää minua? Huono ilma! Huono ilma! Kun jotakin pilalle mennyttä tulee lähelle, kun minun täytyy haistaa pilaantuneen sielun sisälmyksiä! . . . Kuinka paljon hätää, puutetta, huonoa säätä, sairautta, vaivaa, yksinäisyyttä ihminen muuten kestääkään? Kaikesta muusta oikeastaan voi suoriutua kun on syntynyt maanalaiseen ja taistelevaan olemassaoloon; pääsee yhä uudelleen takaisin päivänvaloon, kokee yhä uudelleen voiton kultaisen hetken — ja seisoo siinä sitten sellaisena kuin on syntynyt, murtumattomana, jäntevänä, valmiina uuteen, vielä vaikeampaan, kaukaisempaan kuin jousi jonka kaikki ahdinko saa aina vain jäntevämmäksi. — Mutta suokaa minun aika ajoin — edellyttäen että on olemassa taivaallisia suosijoita, hyvän ja pahan tuolla puolen — katsahtaa, vain kerran katsahtaa johonkin täydelliseen, lopullisesti onnistuneeseen, onnelliseen, mahtavaan, voitosta riemuitsevaan jossa on vielä jotakin pelättävää! Ihmiseen joka oikeuttaa ihmisen yleensä, ihmisen täydentävään ja vapahtavaan onnensattumaan jonka vuoksi voi säilyttää *uskon ihmiseen!* . . . Näin näet on laita:

eurooppalaisen ihmisen pienentymisessä ja tasoittumisessa piilee *meidän* suurin vaaramme, sillä sen näkeminen väsyttää . . . Me emme näe nykyisin mitään mikä tahtoo tulla suuremmaksi, me aavistamme että kulku johtaa yhä vielä alaspäin, alaspäin, ohuempaan, sävyisempään, älykkäämpään, mukavampaan, keskinkertaisempaan, välinpitämättömämpään, kiinalaisempaan, kristillisempään — ihminen muuttuu, epäilemättä, yhä »paremmaksi» . . . Juuri siinä on Euroopan kova kohtalo — kun olemme lakanneet ihmistä pelkäämästä, olemme samalla lakanneet myös häntä rakastamasta, hänestä mitään toivomasta, häntä tahtomastakin. Ihmisen näkeminen jo väsyttää meitä — mitä onkaan nykyisin nihilismi, ellei se ole *tätä?* . . . Me olemme väsyneet *koko ihmiseen* . . .

13

Mutta kääntykäämme takaisin: »hyvän» toisen alkuperän ongelma, hyvän sellaisena kuin kaunan ihminen on sen ajatellut vaatii ratkaisuaan. — Ei oudostuta että karitsat ovat karsaita suurille petolinnuille, mutta senvuoksi ei voi paheksua suuria petolintuja siitä että ne noutavat pieniä karitsoja. Ja kun karitsat sanovat keskenään »nämä petolinnut ovat pahoja; ja se joka on niin vähän kuin mahdollista petolintu ja ennemmin niiden vastakohta, karitsa — eikö se ole hyvä?» ei tässä ihanteen asettamisessa ole mitään moitittavaa, vaikka petolinnut samalla katsahtavat hiukan ivallisesti ja kenties sanovat toisilleen: »me emme ole niitä kohtaan karsaita, näitä hyviä karitsoja, me rakastammekin niitä: mikään ei maistu paremmalta kuin hento karitsa». Vaatia väkevyydeltä ettei se saa ilmetä väkevyytenä, ettei se saa olla voittamisen, kukistamisen, valtiaaksi tulemisen tahtoa, vihollisten ja vastusten ja voitonriemujen janoa on yhtä mieletöntä kuin vaatia heikkoudelta että sen pitäisi ilmetä väkevyytenä. Tietty voiman määrä on juuri sellainen määrä

viettiä, tahtoa, vaikutusta — oikeammin se ei mitään muuta olekaan kuin juuri tätä viettymystä, tahtomista, vaikuttamista itseään, ja vain eksyttävä kieli (ja siihen kivettyneet järjen peruserehdykset) joka ymmärtää ja ymmärtää väärin kaiken vaikutuksen perustuvaksi johonkin vaikuttajaan, »subjektiin» voi saada asian näyttämään toisenlaiselta. Samoin nimittäin kun kansa erottaa salaman välähdyksestään ja käsittää viimeksimainitun salamaksi sanotun subjektin *tekemiseksi*, vaikutukseksi niin kansan moraali erottaa myös väkevyyden väkevyyden ilmauksista, ikään kuin väkevän takana olisi jokin epämääräinen substraatti jolla muka on *vapaa valta* ilmaista väkevyyttä tai olla ilmaisematta. Mutta sellaista substraattia ei ole; ei ole »olemista» tekemisen, vaikuttamisen, syntymisen takana; »tekijä» on vain luuloteltu tekemisen lisäksi — ei ole muuta kuin tekemistä. Antaessaan salaman välähtää kansa oikeastaan kahdentaa tekemisen, se on tekemisen-tekemistä: sama tapahtuminen käsitetään ensin syyksi ja sitten vielä syyn vaikutukseksi. Luonnontutkijat eivät menettele paremmin kun he sanovat »voiman panevan liikkeeseen, voiman aiheuttavan» ja muuta sellaista — koko tieteemme on yhä vielä kaikesta viileydestään, kaikesta affektittomuudestaan huolimatta kielen harhauttama eikä ole vapautunut siihen salaa tuoduista vaihdokkaistakaan, »subjekteista» (esimerkiksi atomi on sellainen vaihdokas, samoin Kantin »olio sinänsä»); ei ihmekään että taka-alalle väistyneet, salassa kytevät affektit kostonhimo ja viha käyttävät tätä uskoa hyväkseen eivätkä oikeastaan pidä mitään muuta uskoa hartaammin pystyssä kuin sitä jonka mukaan *väkevällä on vapaa valta* olla heikko ja petolinnulla olla karitsa — niinhän ne saavat omasta mielestään oikeuden *lukea* petolinnun *syyksi* että se on petolintu . . . Kun voimattomuuden kostonhimoinen oveluus saa sorretut, poljetut, väkivaltaisesti kohdellut kehoittelemaan itseään: »olkaamme toisenlaisia kuin pahat, nimittäin hyviä! Ja hyvä on jokainen joka ei tee väkivaltaa, ei loukkaa ketään, ei hyökkää, ei kosta, jättää

koston Jumalan huomaan, pysyttelee piilossa niin kuin me, väistää kaikkea pahaa ja yleensäkin vaatii elämältä vähän, samoin kuin me kärsivälliset, nöyrät, oikeamieliset» — niin tämä ei kylmästi ja ennakkoluulottomasti kuunneltuna oikeastaan merkitse muuta kuin: »me heikot olemme kerta kaikkiaan heikkoja; on hyvä jos emme tee mitään *mihin emme ole kyllin voimakkaita*»; mutta tämä karvas tosiasia, tämä alimman arvoluokan älykkyys joka on hyönteisilläkin (ne tekeytyvät nimittäin kuolleiksi suuren vaaran uhatessa ollakseen tekemättä »liikaa») on voimattomuuden rahanväärennyksen ja sisäisen valheellisuuden varassa pukeutunut kieltäytyvän, hiljaisen odottavan hyveen juhla-asuun ikään kuin itse heikon heikkous — mikä varmaankin merkitsee hänen *olemustaan*, vaikutustaan, hänen ainoaa, välttämätöntä, väistämätöntä todellisuuttaan — olisi vapaaehtoinen suoritus, jotakin tahdottua, valittua, *teko*, *ansio*. Tällainen ihminen *tarvitsee* uskoa epämääräiseen, valinnaiseen »subjektiin» koska sitä vaatii itsensä säilyttämisen, itsensä myöntämisen vietti jossa jokainen valhe yleensä pyhittyy. Subjekti (tai puhuaksemme yleistajuisemmin, *sielu*) on tähän asti ollut maan päällä paras uskonkappale kenties siksi että se on tehnyt useimmille kuolevaisille, kaikenlaisille heikoille ja sorretuille mahdolliseksi tuon ylevän itsepetoksen tulkita itse heikkous vapaudeksi, sen tietty laatu *ansioksi*.

14

— Tahtooko joku päästä hiukan perille salaisuudesta miten maan päällä *valmistetaan ihanteita?* Kenellä on siihen rohkeutta? . . . Olkoon menneeksi! Tässä on vapaa näköala tuohon pimeään työpajaan. Odottakaa vielä hetkinen, hyvä herra Utelias ja Uskalikko: silmänne täytyy ensin tottua tähän pettävään, läikehtivään valoon . . . Kas niin! Hyvä! Puhukaa nyt!

Mitä tuolla alhaalla tapahtuu? Sanokaa mitä näette, te kaikkein vaarallisimman uteliaisuuden mies — nyt kuuntelen *minä*. —

— »Minä en näe mitään, mutta kuuntelen sitä enemmän. Kaikista nurkista ja loukoista kuuluu varovaista salakavalaa hiljaista mutinaa ja keskinäistä kuiskuttelua. Minusta tuntuu kuin siellä valehdeltaisiin; jokaisessa äännähdyksessä on sokerinmakeaa lempeyttä. Heikkous tahdotaan valheen avulla kääntää ansioksi — epäilemättä on laita niin kuin sanoitte.» —

— Jatkakaa!

— »ja voimattomuus joka ei kosta »hyvyydeksi»; pelokas halpamaisuus »nöyryydeksi»; alistuminen niiden edessä joita vihataan »kuuliaisuudeksi» (nimittäin erästä kohtaan, jonka he sanovat vaativan tätä alistumista, he mainitsevat häntä Jumalan nimellä). Heikon hyökkäämättömyys, pelkuruuskin jota hänessä on runsaasti, hänen ovensuussaseisomisensa, hänen välttämätön odottamaan-joutumisensa saa tässä hyvän nimen, se on kärsivällisyyttä, sanotaanpa sitä päähyveeksikin; kun ei kykene kostamaan puolestaan merkitsee ettei tahdo kostaa, ehkäpä anteeksiantoakin (sillä *he* eivät tiedä, mitä he tekevät — me yksin tiedämme, mitä *he* tekevät!) Puhutaan myös »vihollisten rakastamisesta» — ja samalla hikoillaan.»

— Jatkakaa!

— »He ovat kurjia aivan varmasti kaikki mukisijat ja rahanväärentäjät loukoissaan, vaikka he kyyhöttävät toistensa lämpimissä — mutta he sanovat minulle että heidän kurjuutensa on Jumalan valintaa ja mielisuosiota, kurittavathan ihmisetkin koiria joista he eniten pitävät; tämä kurjuus saattaa myös olla valmistusta, koettelemusta, koulutusta, ehkä vielä enemmänkin — jotakin mikä kerran korvataan ja josta suoritetaan suunnattomat kasat kultaa, ei! vaan onnea! Sitä he sanovat 'autuudeksi'.»

— Jatkakaa!

— »Nyt he tekevät minulle tiettäväksi etteivät he ole ai-

noastaan parempia kuin mahtavat, Maan herrat joiden kuppeja heidän täytyy nuolla (*ei* pelosta, ei ensinkään pelon vuoksi! vaan siksi että Jumala käskee kunnioittamaan kaikkea esivaltaa) — etteivät he ole ainoastaan parempia vaan että heidän 'olonsakin on parempi' että he ainakin joskus tuonnempana pääsevät paremmalle puolelle. Mutta riittää! riittää! En enää kestä sitä. Huono ilma! Huono ilma! Tämä työpaja jossa *valmistetaan ihanteita* — minusta tuntuu kuin se haisisi pelkiltä valheilta.»

— Ei! Vielä hetkinen! Te ette ole sanonut vielä mitään näiden velhojen mestarinäytteestä, heidän jotka muuttavat minkä mustan tahansa valkoiseksi, maidoksi ja viattomuudeksi: — ettekö ole huomannut mikä on heidän hienostuksensa huippu, heidän rohkein, hienoin, henkevin, valheellisin artistintemppunsa? Huomatkaa! Koston ja vihan täyttämät kellarieläimet — mitä ne tekevätkään juuri kostosta ja vihasta? Oletteko koskaan kuullut näitä sanoja? Aavistaisitteko jos luottaisitte vain heidän sanoihinsa, että olette pelkkien kaunan ihmisten joukossa? . . .

— »Minä ymmärrän, avaan korvani vielä kerran (oi! oi! oi! ja suljen nenäni). Nyt vasta kuulen mitä he ovat sanoneet jo monta kertaa: 'Me hyvät — *me olemme oikeamieliset*' — sitä mitä he vaativat, he eivät sano kostoksi vaan '*oikeuden* voitoksi'; se mitä he vihaavat ei ole heidän vihollisensa, ei! he vihaavat '*vääryyttä*', 'jumalattomuutta'; se mitä he uskovat ja toivovat ei ole koston toivoa, makean koston päihtymystä (jo Homeros sanoi kostoa 'hunajaa makeammaksi') vaan 'Jumalan, *vanhurskaan* Jumalan voitto jumalattomista'; ja se mitä heille jää rakastettavaa maailmassa eivät ole heidän veljensä vihassa vaan heidän 'veljensä rakkaudessa' kuten he sanovat, kaikki hyvät ja oikeamieliset maan päällä.»

— Ja minkä nimen he antavat sille mikä on heidän lohtunaan kaikissa elämän kärsimyksissä — ennakoidun tulevaisen autuuden haaveleikille?

— »Mitä? Kuulenko oikein? He sanovat sitä 'viimeiseksi tuomioksi' *oman* valtakuntansa, 'Jumalan valtakunnan' tulemiseksi — mutta *toistaiseksi* he elävät 'uskossa', 'rakkaudessa', toivossa'.

— Riittää! Riittää!

15

Mihin he uskovat? Mitä rakastavat? Mitä toivovat? — Nämä heikot — hekin tahtovat nimittäin olla kerran väkeviä, epäilemättä, joskus pitää *heidänkin* valtakuntansa tulla — »Jumalan valtakunnaksi» he sitä nimittävät muitta mutkitta, kuten sanottu: ovathan he aina niin nöyriä! Jo päästäkseen kokemaan *sen* täytyy saada elää kauan, kuoleman tuolle puolen — niin, tarvitaan iankaikkinen elämä jotta voidaan myös saada iäti »Jumalan valtakunnassa» korvausta maisesta elämästä »uskossa, rakkaudessa, toivossa». Mistä korvausta? Miten korvausta? . . . Dante nähdäkseni erehtyi pahasti kun hän kauhistuttavan naiivisti sijoitti helvettinsä portin päälle kirjoituksen »minutkin loi ikirakkaus»: — kristillisen paratiisin ja sen »iäisen autuuden» portin päälle sopisi ainakin oikeammin kirjoitus »minutkin loi iki*viha*» — edellyttäen että valheeseen johtavan portin päälle voitaisiin kirjoittaa totuus! *Mikä* onkaan nimittäin tuon paratiisin autuus? . . . Arvaisimme sen ehkä ilman muuta; mutta on parempi että sen meille nimenomaan todistaa auktoriteetti jota ei voi näissä asioissa aliarvioida, Tuomas Akvinolainen, suuri opettaja ja pyhimys. »Beati in regno coelesti», sanoo hän lempeästi kuin karitsa, »videbant poenas damnatorum, *ut beatitudo illis magis complaceat*». (Autuaat taivaan valtakunnassa saavat nähdä kirottujen rangaistukset jotta heidän oma autuutensa tuntuisi vielä ihanammalta.) Vai tahdotaanko se kuulla voimallisemmassa äänilajissa, esimerkiksi erään riemuitsevan kirkkoisän suusta, hänen joka

neuvoi kristittyjään karttamaan julkisten näytelmien julmaa hekumaa — minkä tähden? »Tarjoaahan usko meille paljon enemmän», sanoo hän, De spectaculis, c.29 ss.—, *»paljon väkevämpää»*; onhan meille lunastuksen kautta tarjottuna aivan toisenlaisia iloja; atleettien asemasta on meillä marttyyrimme; jos tahdomme verta niin meillä on Kristuksen veri... Mutta mikä meitä odottaakaan hänen palaamisensa, hänen riemuvoittonsa päivänä!» — ja näin hän sitten jatkaa, tämä hurmioitunut näkyjen näkijä: »Mutta tulee aivan toisenlaisiakin näytelmiä: viimeisen ja lopullisen tuomion päivä, jota pakanat eivät odota ja jota he pilkkaavat, tuo päivä, jolloin vanhaksi käynyt maailma ja kaikki sen aikaansaannokset nielee tuli. Mikä valtava näytelmä se onkaan! Mitä saankaan *ihmetellä*, mitä *nauraa*! Mistä *iloita*! Mistä *haltioitua*! Kun näen niin monen ja mahtavan *kuninkaan*, joiden sanottiin päässeen taivaaseen, nyt huokaavan ulommaisessa pimeydessä Jupiterin ja oman roskaväkensä piirissä! Kun provinssien käskynhaltijat, Herran nimen vainoojat, tukahtuvat vielä hirvittävämpiin liekkeihin kuin millä he kristittyjä pilkaten kiusasivat! Kun nuo viisaat filosofitkin oppilaineen, joille he uskottelivat ettei Jumala mistään välitä ja vakuuttivat ettei heillä ollut sielua eikä se palannut entiseen ruumiiseen, kun he yhdessä oppilaittensa kanssa häpeään joutuneina vaipuvat perikatoon! Ja kun runoilijat eivät enää vavisten odota tuomiotaan Rhadamantuksen tai Minoksen, vaan Kristuksen tuomioistuimen edessä! Silloin kuunnellaan murhenäytelmän esittäjiä tarkemmin, koska he omassa onnettomuudessaan huutavat hurjemmin; silloin täytyy näyttelijöitä katsoa tarkemmin, koska he ovat hajoamassa liekkeihin; katsoa vaunujen ajajaa, joka hehkuu palavan pyörän päällä; katsella atleettia, joka ei nyt painiskele kehässä vaan liekeissä — kuitenkaan minä en tahdo niinkään nähdä noita eläviä kuin kohdistaa *kyltymättömän* katseeni niihin, jotka ovat rikkoneet itse Herraa vastaan.

'Tässä hän on', minä sanon, 'tuo puusepän ja porton poika

(kuten kaikki seuraava ja erityisesti myös tämä Talmudista tunnettu Jeesuksen äidin nimitys osoittaa, Tertullianus tarkoittaa tästä pitäen juutalaisia), sapatinrikkoja, samarialainen, perkeleen riivaama. Tämä on se, jonka te ostitte Juudakselta, jota te piinasitte raipoilla ja nyrkiniskuilla, jota häpäisitte sylkemällä, jolle juotitte sappea ja etikkaa. Tämä on se, jonka opetuslapset muka salaa varastivat voidakseen sanoa, että hän on noussut ylös, ja jonka puutarhuri kuljetti pois jotteivat katsojajoukot tallaisi hänen keräsalaattiaan.' Kuka preettori, konsuli, kvestori tai pappi kaikessa vapaamielisyydessään olisi sallinut sinun katsella sellaista ja *siitä riemuita?* Ja kuitenkin meillä on *uskomme* ansiosta nämä asiat hengessä ja mielikuvituksessa tavallaan läsnä. Millaista sitten lienee se mitä silmä ei ole nähnyt eikä korva kuullut, mikä ei ole ihmisen sydämeen noussut? (1.Kor. 2,9.) Minä uskon kernaimmin, että se on kuin sirkus, kuin tragedioita ja komedioita esittävä teatteri, kuin kilparata.» *Per fidem:* näin on kirjoitettu.

16

Lopettakaamme. Molemmat vastakkaiset arvot »hyvä ja huono», »hyvä ja paha» ovat taistelleet maan päällä hirvittävän, vuosisatoja kestäneen taistelun; ja jos onkin varmaa että toinen arvo on ollut jo kauan voitolla ei kuitenkaan puutu vielä nytkään paikkoja joissa taistelu jatkuu ratkaisemattomana. Voisi sanoa niinkin, että taistelu on siirretty tällä välin yhä ylemmäksi ja että juuri niin se on tullut yhä syvällisemmäksi, yhä henkisemmäksi: niin että nykyisin tuskin on ratkaisevampaa »korkeamman luonnon», henkisemmän luonnon merkkiä kuin se että ihminen on tässä mielessä kaksijakoinen ja todella vielä noiden vastakohtien taistelutanner. Tämän taistelun symboli, kirjoitettuna kirjaan joka on säilyttänyt luettavuutensa ihmishistorian halki on nimeltään »Rooma Juudeaa, Juudea Roomaa vastaan»; toistaiseksi ei ole ollut mitään suu-

rempaa tapahtumaa kuin *tämä* taistelu, *tämä* kysymyksen saattaminen, *tämä* verivihollisten ristiriita. Rooman mielestä juutalaisessa oli jotakin kerrassaan luonnotonta, tavallaan juutalainen oli sille antipodinen hirviö; Roomassa uskottiin että juutalainen oli *todistettu* syypääksi »koko ihmissukuun kohdistuvaan vihaan»; aivan oikein, sikäli kuin on oikein yhdistää ihmissuvun onni ja tulevaisuus aristokraattisten arvojen, roomalaisten arvojen ehdottomaan herruuteen. Millaiset ovat sitten olleet juutalaisten tunteet Roomaa kohtaan? Sen voi päätellä tuhansista merkeistä; mutta riittää kun palautamme taas kerran mieleen Johanneksen ilmestyksen, rajuimman kaikista kirjoitetuista purkauksista joita kostolla on omallatunnollaan. (Kristillisen vaiston syvää johdonmukaisuutta ei muuten pidä arvioida liian vähäiseksi kun se merkitsi juuri tämän vihan kirjan otsakkeeseen rakkauden opetuslapsen nimen, hänen jolle se omisti tuon rakastuneen-haavemielisen evankeliumin — siinä piilee kappale totuutta, miten paljon kirjallista rahanväärennystä sitten lieneekin tarvittu tähän tarkoitukseen.) Olivathan roomalaiset niin väkeviä ja ylhäisiä ettei koskaan maan päällä ole ollut väkevämpiä ja ylhäisempiä, ei edes ihmisten unissa; jokainen heistä jäänyt jälki, jokainen piirtokirjoitus ihastuttaa jos vain arvaa *mikä* kirjoittaja on. Juutalaiset taas olivat papillinen kaunan kansa par excellence, jossa asusti verraton kansanomais-moraalinen nerokkuus: verrattakoon vain sukulais-lahjakkaita kansoja, esimerkiksi kiinalaisia tai saksalaisia juutalaisiin niin tajutaan mikä on ensimmäistä, mikä viidettä arvoluokkaa. Kumpi on toistaiseksi voittanut, Rooma vaiko Juudea? Mutta siitähän ei ole epäilystäkään: harkitaanpa ketä itse Roomassa nykyisin kumarretaan kaikkien korkeimpien arvojen henkilöityminä — eikä vain Roomassa vaan melkein puolessa maanpiirissä, kaikkialla missä ihminen vain on tullut tai tahtoo tulla kesyksi —, *kolmea juutalaista*, kuten tiedetään ja *yhtä juutalaisnaista* (Jeesus Nasaretilaista, Pietari kalastajaa, Paavali matonkutojaa ja äs-

ken mainitun Jeesuksen äitiä jota sanotaan Mariaksi). Tämä on hyvin merkillistä: Rooma on epäilemättä joutunut häviölle. Renessanssissa klassinen ihanne, kaikkien asioiden ylhäinen arvostustapa heräsi tosin jälleen eloon loistavan-säikyttävällä tavalla: itse Rooma liikahti kuin havahdutettu valekuollut uuden sen ylle rakennetun juutalaistuneen Rooman painon alla, Rooman joka näytti ekumeeniselta synagogalta ja oli nimeltään »kirkko»: mutta kohta Juudea vietti jälleen voittojaan niin alhaisomaisen (saksalaisen ja englantilaisen) kaunaliikkeen ansiosta jota sanotaan uskonpuhdistukseksi, mukaan luettuina väistämättömät seuraukset, kirkon ennalleensaattaminen — ja myös klassisen Rooman vanhan haudanlevon ennalleen saattaminen. Vieläkin ratkaisevammassa ja syvällisemmässä merkityksessä kuin silloin Juudea sai vielä kerran, Ranskan vallankumouksessa voiton klassisesta ihanteesta: Euroopan viimeinen poliittinen ylhäisö, *Ranskan* seitsemännellä- ja kahdeksannellatoista vuosisadalla vaikuttanut murtui kansanomaisten kaunavaistojen hyökkäykseen — maan päällä ei ole milloinkaan kuultu suurempaa riemua, meluisampaa innostusta! Kesken kaiken sattui mitä arvaamattominta, odottamattominta: itse antiikin ihanne astui *ruumiistuneena* ja ennenkuulumattoman muhkeana ihmiskunnan silmien ja omantunnon eteen — ja vielä kerran, voimakkaammin, yksinkertaisemmin, pontevammin kuin koskaan kaikui kaunamielen vanhaa valhe-tunnussanaa vastaan joka puhui *enimpien etuoikeudesta*, ihmisen madaltamisen, madaltumisen, tasoittumisen, alas ja iltaan päin kulkemisen tahtoa vastaan pelottava ja viehättävä vastakkainen tunnuslause joka puhui *kaikkein harvimpien etuoikeudesta!* Kuin viimeisenä *toiselle* tielle ohjaavana viittauksena ilmaantui Napoleon, tuo kaikkien aikojen ihmisistä yksinäisin ja myöhäsyntyisin, ja hänessä *ylhäinen ihanne sinänsä* laihaksi muuntuneena probleemana — harkittakoon hyvin millainen probleema se on: Napoleon, tämä *epäihmisen* ja *yliihmisen* synteesi . . .

— Siinäkö kaikki? Pantiinko suurin kaikista ihanne-vastakohdista siten ikuisiksi ajoiksi ad acta? Vai siirrettiinkö asia vain tuonnemmaksi, kauas tulevaisuuteen? . . . Eikö vanhan palon täydy joskus leimahtaa vielä kauheampaan, vielä kauemmin valmisteltuun lieskaan? Enemmänkin: eikö juuri *sitä* pitäisi kaikin voimin toivoa? tahtoakin? edistääkin? . . . Ken alkaa tässä lukijoitteni tapaan asiaa ajatella, ajatella edelleen, hän tuskin pääsee pian päätökseen — siinä riittävä syy minulle tulla päätökseen, edellyttäen että on jo aikoja sitten käynyt riittävän selväksi mitä minä *tahdon*, mitä tahdon juuri tuolla vaarallisella tunnuslauseella joka on kirjoitettu viime kirjani varteen: »*Hyvän ja pahan tuolla puolen*» . . . Tämä *ei* ainakaan merkitse »Hyvän ja huonon tuolla puolen». — —

Minä käytän tämän tutkimuksen tarjoamaa tilaisuutta ilmaistakseni julkisesti ja nimenomaisesti toivomuksen jonka olen toistaiseksi lausunut vain tilapäisissä keskusteluissa oppineiden kanssa: että näet jokin filosofinen tiedekunta ansiokkaasti edistäisi *moraalihistoriallisia* tutkimuksia julistamalla sarjan akateemisia kirjoituskilpailuja: — ehkä tämä kirja on omiaan antamaan voimakkaan sysäyksen juuri siihen suuntaan. Tällaista mahdollisuutta ajatellen pantakoon ehdolle seuraava kysymys, se ansaitsee yhtä hyvin filologien ja historiantutkijain kuin varsinaisten filosofiaa ammattinaan harjoittavien oppineiden huomiota.

»Mitä viitteitä tarjoaa kielitiede, erityisesti etymologinen tutkimus, moraalisten käsitteiden kehityshistoriaa varten?»

Toisaalta tosin on yhtä välttämätöntä saada fysiologit ja lääketieteilijät harrastamaan näitä ongelmia (jotka koskevat tähänastisten arvostusten *arvoa*): tällöin jääköön ammattifilosofien asiaksi toimia tässäkin yksityistapauksessa puolestapuhujina ja välittäjinä, sitten kun heidän on onnistunut yleisesti muuttaa filosofian, fysiologian ja lääketieteen välinen alkujaan kovin ynseä, kovin epäluuloinen suhde mitä ystävällisimmäksi ja hedelmällisimmäksi vuorovaikutukseksi. Kaikki laintaulut, kaikki »sinun pitää» jotka historia tai etymologinen tutkimus tuntee tarvitsevat todella lähinnä fysiologista valaisua ja tulkintaa, joka tapauksessa vielä ennemmin kuin psykologista; kaikki odottavat yhtäläisesti lääketieteen taholta tulevaa kritiikkiä. Kysymys: minkä *arvoinen* on tämä tai tuo »hyvien» taulu tai »moraali»? on sijoitettava mitä erilaisimpiin perspektiiveihin; varsinkaan kysymystä *»mihin* arvokas?» ei voi eritellä kyllin hienosti. Esimerkiksi jollakin mikä olisi ilmeisesti arvokasta jonkin rodun mahdollisimman suuren säilymiskyvyn kannalta (tai ajateltaessa sen yhä parempaa sopeutumista tiettyyn ilmanalaan tai suurimman lukumäärän säilyttämistä), ei

suinkaan olisi samaa arvoa, jos olisi esimerkiksi kehitettävä voimakkaampi tyyppi. Useimpien menestys ja harvimpien menestys ovat vastakkaisia arvonäkökantoja: se että ensin mainittu jo *sinänsä* katsotaan arvokkaammaksi jääköön puolestamme englantilaisten biologien naiiviuden tilille . . . *Kaikkien* tieteiden on nyt tehtävä valmistavaa työtä filosofin tulevaisuudentehtävää varten, tämä tehtävä käsitettynä niin että filosofin on ratkaistava *arvon ongelma*, että hänen on määrättävä arvojen arvojärjestys. —

TOINEN TUTKIMUS

»Syyllisyys», »huono omatunto» ja muuta senkaltaista

I

Jalostaa eläin joka *saa luvata* — eikö tämä ole juuri paradoksaalinen tehtävä jonka luonto on ihmisen suhteen itselleen asettanut? eikö se ole varsinainen ihmisestä koituva ongelma?... Tämän ongelman pitkällisen ratkaisun täytyy näyttää sitäkin hämmästyttävämmältä sellaisesta joka osaa antaa täyden arvon vastakkaiseen suuntaan vaikuttavalle voimalle, *unohtavaisuudelle*. Unohtavaisuus ei ole mikään pelkkä vis inertiae, kuten pintapuoliset luulevat, vaan päinvastoin aktiivinen, ankarimmassa mielessä positiivinen estävä kyky josta johtuvaksi on katsottava että kaikki mitä ikinä me eläessämme koemme, mitä meihin virtaa ei sulatustilassa (sitä sopisi sanoa »sielutukseksi») tule tietoisuuteemme enempää kuin koko tuhatkertainen prosessikaan jonka varassa ruumiimme ravitseminen, niin sanottu »ruumiistaminen» tapahtuu. Sulkea ajoittain tietoisuuden ovet ja ikkunat; jäädä rauhaan melulta ja taistelulta joka syntyy kun palvelevien elintemme alamaailma työskentelee keskinäisessä sovussa tai riidassa; hiukan hiljaisuutta, hiukan tietoisuuden tabula rasaa ja niin taas sijaa uudelle, ennen kaikkea ylhäisemmille toiminnoille ja toimitsijoille, hallitsemiselle, ennakolta arvaamiselle, ennakolta päättämiselle (elimistömme on nimittäin järjestetty oligarkkisesti, harvainvaltaisesti) — tämä hyöty on kuten sanottu aktiivisesta unohtavaisuudesta joka toimii ikäänkuin ovenvartijana, sielullisen järjestyksen, levon, etiketin säilyttäjänä: tästä heti huomaa ettei voisi olla mitään onnea, mitään hilpeyttä, mitään

toivoa, mitään ylpeyttä, mitään *nykyisyyttä* ellei olisi ollut unohtavaisuutta. Ihminen jossa tämä estolaite vioittuu ja lakkaa toimimasta on verrattavissa (eikä vain verrattava) dyspeptikkoon, vatsavaivaiseen — hän ei saa mitään »valmiiksi» . . . Juuri tämä välttämättä unohtava eläin, jossa unohtaminen edustaa voimaa, *väkevän* terveyden muotoa, on nyt kasvattanut itseensä vastakkaiskyvyn, muistin jonka avulla unohtavaisuus eräissä tapauksissa suljetaan pois — nimittäin silloin kun on luvattava: se ei siis suinkaan ole vain passiivista kykenemättömyyttä, sitä ettei pääse vapaaksi kerran tajuntaan piirtyneestä vaikutelmasta, ei pelkkää ruuansulatushäiriötä pantatun sanan vuoksi josta ei enää selviydytä, vaan aktiivista *tahtoa* olla jälleen menettämättä, kerran tahdotun asian yhä jatkuvaa tahtomista, oikeata tahdon *muistia*: niin että alkuperäinen »minä tahdon», »minä teen» ja tahdon varsinaisen purkautumisen, sen *aktin* välille voidaan huoletta sijoittaa kokonainen maailma uusia vieraita asioita, seikkoja, jopa tahdonaktejakin, tahdon pitkän ketjun silti katkeamatta. Mutta mitä kaikkea se edellyttääkään! Kyetäkseen siten vallitsemaan ennakolta tulevaisuutta, kuinka ihmisen onkaan täytynyt oppia erottamaan välttämätön tapahtuminen satunnaisesta, ajattelemaan kausaalisesti, näkemään kaukainen kuin läsnäolevana ja ennakoimaan sitä, päättelemään varmasti mikä on tarkoitusperä, mitkä sen välineet, yleensäkin osaamaan laskea, arvioida — kuinka onkaan itse ihmisen täytynyt sitä varten ensin olla muuttunut *laskettavaksi*, *säännönmukaiseksi*, *välttämättömäksi*, myös itselleen omissa ajatuksissaan voidakseen viimein kuten tekee se joka lupaa taata itsensä *tulevaisuutena!*

2

Juuri siinä on vastuullisuuden synnyn pitkä historia. Tuohon tehtävään, sellaisen eläimen jalostamiseen joka saa luvata sisältyy kuten olemme jo käsitäneet ehtona ja valmisteluna se

lähempi tehtävä että ihminen on ensin *tehtävä* jossakin määrin välttämättömäksi, yksimuotoiseksi, yhtäläiseksi yhtäläisten joukossa, säännölliseksi ja siis laskettavaksi. Suunnaton työ jota minun »tavan siveellisyydeksi» (ks. teosta Morgenröte) nimittämäni tosiasia edellyttää — ihmisen varsinainen itsensä muokkaus ihmissuvun pisimpänä aikajaksona, hänen koko esihistoriallinen työnsä saa tästä tarkoituksensa, suuren oikeutuksensa kuinka paljon kovuutta, tyranniutta, tylsyyttä ja idiotismia siinä muuten lieneekään; tavan siveellisyyden ja sosiaalisen pakkopaidan avulla ihmisestä *tehtiin* todella arvioitava. Jos taas sijoitumme tuon valtavan prosessin loppuun, siihen missä puu viimein tekee hedelmää, missä yhteisö ja sen tavan siveellisyys vihdoin tuo ilmi *minkä* pelkkä väline se on ollut; niin me löydämme sen puusta kypsimpänä hedelmänä *suvereenisen yksilön*, vain itsensä kaltaisen, tavan siveellisyydestä jälleen irti päässeen, autonomisen ylisiveellisen yksilön (»autonominen» ja »siveellinen» sulkevat nimittäin toisensa pois), sanalla sanoen ihmisen jolla on oma riippumaton pitkä tahto, jolla *on lupa luvata* — ja hänestä ylpeän, kaikissa lihaksissa värähtelevän tietoisuuden *siitä* mitä tässä oikeastaan on saavutettu ja mikä on hänessä ruumiistunut, varsinaisen vallan- ja vapaudentietoisuuden, koko ihmisen täydellistymistunteen. Tämä vapautunut joka todella *saa* luvata, tämä *vapaan* tahdon herra, tämä itsevaltias — kuinka hän ei tietäisi miten paljon etevämpi hän siitä syystä on kaikkea mikä ei saa luvata eikä mennä takuuseen omasta puolestaan, miten paljon luottamusta, miten paljon pelkoa, miten paljon syvää kunnioitusta hän herättää — hän »ansaitsee» kaikki kolme — ja miten hän kyetessään näin vallitsemaan itseään samalla pääsee vallitsemaan myös olosuhteita, luontoa ja kaikkia lyhytjännitteisempiä ja epäluotettavampia luontokappaleita? »Vapaalla» ihmisellä, pitkän murtumattoman tahdon omistajalla on tässä omistuksessaan *myös* arvonmittansa: katsahtaessaan itsestään käsin toisiin hän joko kunnioittaa tai halveksii; ja yhtä välttämättömästi

kuin hän kunnioittaa kaltaisiaan, voimakkaita ja luotettavia (niitä, jotka *saavat* luvata) — siis jokaista joka lupaa kuin itsevaltias, vaivoin, harvoin, hitaasti, joka osoittaa säästäen luottamustaan, *osoittaa kunnioitusta* osoittaessaan luottamusta, joka antaa sanansa sellaisena että siihen voi luottaa koska hän tietää olevansa kyllin väkevä pitääkseen sen voimassa onnettomuuksien, vieläpä »kohtalonkin» uhalla — ; yhtä välttämättömästi hän varaa potkun niille hintelille vinttikoirille jotka lupaavat vaikka eivät saa luvata ja ruoskansa valehtelijalle joka rikkoo sanansa jo sinä hetkenä jolloin se on hänen suussaan. Ylpeä tieto *vastuullisuuden* erinomaisesta erioikeudesta, tietoisuus tästä harvinaisesta vapaudesta, tästä itsensä ja kohtalonsa vallinnasta on painunut hänen syvimpiin syvyyksiinsä ja muuttunut vaistoksi, hallitsevaksi vaistoksi — minkä nimen hän antaakaan sille, tälle hallitsevalle vaistolle edellyttäen että hän itse katsoo sitä tarkoittavan sanan tarpeelliseksi? Mutta ei epäilystäkään, tämä itsevaltias ihminen sanoo sitä *omaksitunnokseen* . . .

3

Omaksitunnokseen? . . . Voi ennakolta arvata että »omantunnon» käsitteellä jonka tässä kohtaamme korkeimmassa, melkein oudostuttavassa hahmossaan on jo takanaan pitkä historia ja muodonmuutos. Kuten sanottu on kypsä hedelmä mutta myös *myöhäinen* hedelmä että saa mennä takuuseen itsestään ja ylpeästi, siis myös saa myöntää oman itsensä — kuinka kauan tämän hedelmän onkaan täytynyt riippua puussa karvaana ja happamana! Ja vielä pitempänä aikana ei sellaista hedelmää ollut näkyvissäkään — kukaan ei olisi voinut sitä luvata vaikka puussa epäilemättä oli kaikki sen varalta valmiina ja juuri siihen päin kasvamassa! — »Kuinka tehdään ihmiseläimelle muisti? Kuinka painetaan tähän osalta tylsään, osalta huikentelevaan tuokio-ymmärrykseen, tähän ilmettyyn unoh-

tavaisuuteen jotakin niin että se säilyy läsnäolevana?» ... Kuten voi arvata ei tätä ikivanhaa ongelmaa ole suinkaan ratkaistu arastelevilla vastauksilla ja välineillä; ehkei ihmisen koko esihistoriassa olekaan mitään pelottavampaa ja oudon kaameampaa kuin hänen *mnemotekniikkansa*. »Poltetaan asia ihoon jotta se jää muistiin: muistiin jää vain se mikä ei lakkaa *tekemästä kipeätä*» — tämä on eräs kaikkein vanhimman (valitettavasti myös kaikkein pitkäaikaisimman) maan päällä harjoitetun psykologian pääväittämä. Tekeepä mieli sanoa niinkin että missä tahansa maan päällä on vielä ihmisten ja kansojen elämässä juhlavuutta, vakavuutta, salamyhkäisyyttä, synkkiä värejä siinä on jonkinlaista jälkivaikutusta kammottavasta tavasta jolla on muinoin kaikkialla maan päällä luvattu, pantattu, vakuutettu: menneisyys, pisin syvin kovin menneisyys huokuu meitä vastaan ja kumpuaa meistä esiin, kun muutumme »vakaviksi». Kun ihminen on katsonut tarpeelliseksi painaa jotakin muistiinsa hän ei ole koskaan tullut toimeen ilman verta, kidutusta, uhreja; kaikkein kauheimmat uhrit ja pantit (niihin kuuluvat esikoisuhrit), vastenmielisimmät silpomiset (esimerkiksi kuohitsemiset), kaikkien uskonnollisten palvelumenojen julmimmat rituaalimuodot (kaikki uskonnot ovatkin pohjimmiltaan julmuusjärjestelmiä) — kaikki tuo johtuu vaistosta joka on arvannut tuskan mnemoniikan mahtavimmaksi apukeinoksi. Tähän kuuluu tavallaan kaikki asketiikka: pari ideaa on saatava häviämättömäksi, aina läsnäolevaksi, unohtumattomaksi, »piintyneeksi» jotta nämä »piintyneet» sitten hypnotisoisivat koko hermoston ja älyllisen järjestelmän — ja askeettiset menetelmät ja elämänmuodot ovat väline joiden avulla nuo ideat voi irrottaa kaikkien muiden kilpailevien ideoiden yhteydestä, tehdä ne »unohtamattomiksi». Mitä »huonomuistisempi» ihmissuku on ollut sitä kauhistuttavimmilta ovat aina näyttäneet sen menettelytavat; erityisesti rikoslakien kovuus tarjoaa mittakaavan arvioitaessa kuinka vaikeaa sen oli voittaa unohtavaisuus ja saada *pysymään* näiden affektin

ja pyyteiden orjien *mielessä* pari sosiaalisen yhteiselämän alkeellista vaatimusta. Me saksalaiset emme suinkaan pidä itseämme erikoisen julmana ja kovasydämisenä kansana, vielä vähemmän erikoisen kevytmielisenä ja huikentelevana; mutta katsottakoon vain vanhoja rankaisusääntöjämme jos tahdotaan saada selville kuinka vaivalloista on maan päällä kasvattaa »ajattelijakansa» (toisin sanoen: se Euroopan kansa jonka keskuudessa yhäkin on suurin määrä luottamusta, vakavuutta, mauttomuutta ja asiallisuutta ja jolla on näiden ominaisuuksiensa vuoksi oikeus kasvattaa kaikenlaiset Euroopan mandariinit). Nämä saksalaiset ovat hirvittävillä keinoilla tehneet itselleen muistin päästäkseen vallitsemaan alhaisomaisia perusvaistojaan ja niiden karkeata kömpelyyttä, ajateltakoon vanhoja saksalaisia rangaistuksia, esimerkiksi kivittämistä (— jo satu antaa myllynkiven pudota syyllisen päähän), teilaamista (saksalaisen geniuksen omin keksintö ja erikoisuus rangaistuksen alalla!), paalulla heittämistä, hevosilla revittämistä tai niiden tallattavaksi jättämistä (»neljäksi osittelu»), rikoksentekijöitten keittämistä öljyssä tai viinissä (vielä neljännellätoista ja viidennellätoista vuosisadalla), suosittua nylkemistä (»hihnanleikkaamista»), lihan leikkaamista rinnasta; myös sitä tapaa että pahantekijä siveltiin hunajalla ja jätettiin kärpästen valtaan paahtavaan helteeseen. Sellaisten kuvien ja tapahtumien avulla saadaan viimein pysymään muistissa viisi, kuusi »minä en tahdo» -lausetta joita on *luvattu* noudattaa jotta saataisiin nauttia yhteisön tarjoamia etuja — ja tosiaankin! tällaisen muistin avulla on vihdoin »järkiinnytty»! — Oi tuota järkeä, vakavuutta, affektien vallintaa, koko tuota synkkää asiaa jota sanotaan harkinnaksi, kaikkia näitä ihmisen etuoikeuksia ja komeuksia: miten suuren hinnan ne ovatkaan vaatineet! kuinka paljon verta ja kauhua onkaan kaikkien »hyvien asioiden» pohjalla! . . .

4

Mutta miten onkaan sitten tullut maailmaan tuo toinen »synkkä asia», syyllisyystietoisuus, koko »huono omatunto»? — Näin me palaamme moraalin genealogiemme luo. Sanottakoon vielä kerran — vai enkö olekaan tätä ennen sanonut? — etteivät he kelpaa mihinkään. Kun on vain viiden vaaksan pituinen oma pelkästään »uudenaikainen» kokemus, ei mitään tietoa menneisyydestä, ei mitään sellaisen tiedon tahtoa, vielä vähemmän historiallista aistia, juuri tässä välttämätöntä »selvänäköisyyttä» — ja siitä huolimatta harjoitetaan moraalin historian tutkimista niin sen täytyy tietenkin johtaa tuloksiin joiden suhde totuuteen ei ole vain hauras. Ovatko tähänastiset moraalin genealogit edes hämärästi aavistelleet että esimerkiksi moraalinen pääkäsite »syyllisyys» on juontunut »velassa olemisen» hyvin materiaalisesta käsitteestä? Tai että rangaistus *kostona* tai *hyvityksenä* on kehittynyt täysin syrjässä kaikesta tahdon vapauden tai epävapauden edellyttämisestä? — vieläpä siinä määrin että päinvastoin tarvitaan aina ensin korkea inhimillistymisen aste jotta »ihmisen» niminen eläin alkaisi tehdä sellaisia paljon alkeellisempia erotuksia kuin »tahallinen», »huolimattomuudesta aiheutunut», »satunnainen», »syyntakeinen», ja niiden vastakohtia sekä ottaa niitä huomioon rangaistusta määrättäessä. Nykyisin niin yltäyleinen ja näennäisesti varsin luonnollinen, varsin väistämätön ajatus jonka on vielä täytynyt selittää sitäkin miten oikeudenmukaisuuden tunne on yleensä syntynyt maan päällä, ajatus että »rikoksentekijä ansaitsee rangaistuksen, *koska* hän olisi voinut menetellä toisin» on todella erittäin myöhään saavutettu, kerrassaan hienostunut inhimillisen arvostelman ja päätelmän muoto; se joka sijoittaa päätelmän alkuaikoihin, käsittelee karkein kourin vanhemman ihmiskunnan psykologiaa. Ihmisen historian pisimpänä aikana *ei* suinkaan ole rangaistu siksi että pahantekijä on katsottu teostaan vastuunalaiseksi, siis *ei* edellyttäen että vain

syyllistä olisi rangaistava: — vaan niin kuin vanhemmat vielä nykyisinkin rankaisevat lapsiaan vihaisina kärsimästään vahingosta ja purkaen vihaansa vahingon tuottajaan — kuitenkin niin että tätä vihaa hillitsee ja lauhduttaa ajatus jonka mukaan jokaisella vahingolla on jossakin *vastineensa* ja se voidaan todella korvata ellei muuten niin siten että vahingon tuottaja poistuu *kärsimään kipua*. Mistä on saanut mahtinsa tämä vahingon ja kivun vastaavaisuuden ikivanha, syvään juurtunut idea jota kenties ei voi enää kitkeä pois? Olen asian jo ilmaissut: *saamamiehen* ja *velallisen* sopimussuhteesta joka on yhtä vanha kuin »oikeussubjektit» yleensä ja viittaa puolestaan taaksepäin oston, myynnin, vaihdon, kaupan ja liiketoimen perusmuotoihin.

5

Näiden sopimussuhteiden johdattaminen mieleen tosin virittää kuten edellä olevien huomautusten mukaan on ennakolta odotettavissa monenmoista epäluuloa ja vastustusta vanhempaa ihmissukua kohtaan joka on ne luonut tai sallinut niiden syntyvän. Juuri tässä *luvataan;* juuri tässä on tärkeätä saada lupaava muistamaan; juuri tässä niin sopii epäillä on kovien, julmien, tuskallisten asioiden löytöpaikka. Herättääkseen luottamusta takaisinmaksulupaukseensa, antaakseen takeita lupauksensa vakavuudesta ja pyhyydestä, teroittaakseen omalletunnolleen takaisinmaksua velvollisuutena, velvoituksena, velallinen panttaa sopimuksen mukaan saamamiehelle siltä varalta ettei hän maksa jotakin mitä hän muuten vielä »omistaa», mitä hänellä muuten on vielä hallussaan, esimerkiksi ruumiinsa tai vaimonsa tai vapautensa tai myös henkensä (tai tietyin uskonnollisin edellytyksin jopa autuutensakin, sielunsa pelastuksen, vieläpä viimein haudanleponsakin: niin Egyptissä missä velallisen ruumis ei ollut rauhassa saamamieheltä vielä haudassakaan — tosin tämä rauha merkitsikin jotakin juuri egyptiläisten keskuudessa). Mutta erityisesti voi saamamies kaikin

tavoin häpäistä ja kiduttaa velallisen ruumista, esimerkiksi leikata siitä sellaisen kimpaleen joka tuntui vastaavan velan suuruutta; ja jo varhain oli kaikkialla tältä näkökannalta suoritettuja tarkkoja, osalta kauhistuttavalla tavalla pieniin ja pienimpiin yksityiskohtiin meneviä eri jäsenten ja ruumiinosien arvioita jotka olivat *oikeudellisesti* päteviä. Katson jo edistykseksi, vapaamman, suurpiirteisemmin laskevan, *roomalaisemman* oikeuskäsityksen todistukseksi, kun Rooman kahdentoista taulun laissa säädettiin olevan yhdentekevää kuinka paljon tai kuinka vähän saamamiehet sellaisessa tapauksessa leikkasivat pois: »si plus minusve secuerunt, ne fraude esto» (jottet erehtyisi, leikkaavatpa he enemmän tai vähemmän). Tehkäämme itsellemme selväksi koko tämän korvausmuodon logiikka; se on sangen omituinen. Ekvivalenssi on siinä että vahinkoa suoranaisesti vastaavan edun sijaan (siis rahan, maakiinteistön tai jonkin muun omaisuuden muodossa suoritettavan korvauksen sijaan) myönnetään saamamiehelle jonkinlaista *hyväntunnetta* takaisinmaksuna ja korvauksena — hyväntunne johtuu siitä että saa arvelematta purkaa mahtiaan voimattomaan, hekumaa »de faire le mal pour le plaisir de le faire» (tehdä pahaa pelkästään siksi että sen tekeminen tuottaa huvia), väkivallanteosta koituvaa nautintoa joka arvioidaan sitä korkeammalle mitä alemmalla ja alhaisemmalla sijalla saamamies on yhteiskunnan arvoasteikossa ja joka voi hänestä helposti tuntua mitä parhaalta herkulta, jopa korkeamman arvosijan esimaultakin. »Rangaistessaan» velallista saamamies pääsee osalliseksi erääseen herrain-oikeuteen, hänkin kokee viimein kohottavaa tunnetta siitä että saa halveksia ja pahoinpidellä jotakin olentoa »alempanaan» — tai ainakin sikäli kuin varsinainen rankaisuvalta, rangaistuksen täytäntöönpano on jo siirtynyt esivallalle, *nähdä* hänet halveksittuna ja pahoinpideltynä. Tasoituksena siis on osoitus ja oikeutus julmuuteen. —

6

Tällä alueella, siis obligaatio-oikeudessa on moraalisen käsitemaailman »syyllisyyden», »omantunnon», »velvollisuuden», »velvollisuuden pyhyyden» syntymäsija — ja sen alkuvaiheita niin kuin kaiken suuren alkuvaiheita maan päällä on valeltu perusteellisesti ja kauan verellä. Ja eikö ole lupa lisätä ettei tuosta maailmasta oikeastaan ole enää milloinkaan tyystin lähtenyt eräänlainen veren ja kidutuksen haju? (ei edes vanhan Kantin opista, kategorinen imperatiivi haiskahtaa julmuudelta . . .) Tässä on myös ensiksi kudottu tuo »syyllisyyden ja kärsimyksen» hirvittävä ja kenties irrottamattomaksi muuttunut ideakietoutuma. Kysymme uudestaan: kuinka voi kärsimys olla »velkojen» suorituksena? Siten että kärsimyksen *tuottaminen* teki mitä suurimmassa määrässä hyvää, siten että vahinkoon joutunut sai häviönsä sekä häviöstä johtuvan mielipahansa korvaukseksi erinomaisen vastakkaisnautinnon, kärsimyksen *tuottamisen* — oikean *juhlan*, jotakin joka oli kuten sanottu sitä korkeammassa hinnassa mitä enemmän se oli ristiriidassa saamamiehen arvosijan ja yhteiskunnallisen aseman kanssa. Tämä olettamuksena: sellaisia maanalaisia asioita on nimittäin vaikea nähdä pohjiaan myöten, puhumattakaan siitä että se on kiusallista; ja se joka tässä heittää kömpelösti väliin »koston» käsitteen on pikemminkin peittänyt itseltään ja himmentänyt nähtävänsä kuin tehnyt sen helpoimmin tavoitettavaksi (— johtaahan itse kosto takaisin samaan ongelmaan: »kuinka voi kärsimyksen tuottaminen olla tyydytystä?»). Minusta näyttää loukkaavan hienotunteisuutta vielä enemmän kesyjen kotieläinten, toisin sanoen nykyaikaisten ihmisten Tartuffen-laatua, toisin sanoen meitä, kun on täydellä voimalla kuviteltava kuinka mittavasti *julmuus* on vanhemman ihmiskunnan suuri juhlariemu ja liittyy lisänä melkein kaikkiin sen iloihin; kuinka naiivisti toisaalta, kuinka viattomasti ilmenee sen julmuudentarve, kuinka periaatteellisesti se katsoo juuri »välinpitä-

mättömän pahuuden» (tai, Spinozan kielellä sympathia malevolensin) ihmisen *normaaliksi* ominaisuudeksi — siis seikaksi johon omatunto suhtautuu reippaan *myönteisesti*! Syvemmälle näkevä silmä ehkä havaitsisi vielä nytkin varsin paljon tätä ihmisen vanhinta ja perinpohjaisinta juhlariemua; teoksessa »Hyvän ja pahan tuolla puolen» s. 55 (aikaisemmin jo teoksessa »Aamurusko») olen varovaisella kädellä viitannut julmuuden yhä suurempaan henkistymiseen ja »jumalaistumiseen» joka jatkuu korkeamman kulttuurin koko historian ajan (ja joka merkittävässä mielessä muodostaa tämän historian). Ainakaan ei ole vielä kovin pitkä aika siitä, jolloin ei voitu ajatella suurenmoisia ruhtinashäitä ja kansanjuhlia ilman mestauksia, kidutuksia tai ehkä autodafeeta, inkvisition toimeenpanoa, yhtä vähän kuin ylhäistä taloutta vailla olentoja joihin voitiin arkailematta purkaa ilkeyttä ja julmaa kiusoittelua (— muistettakoon esimerkiksi Don Quijotea herttuattaren hovissa: me luemme nykyisin koko Don Quijoten katkera maku kielellä, melkein kuin kidutettuina ja olisimme sen vuoksi kirjan tekijälle ja hänen aikalaisilleen hyvin vieraita, hyvin käsittämättömiä — he lukivat sen mitä parhaimmalla omallatunnolla hauskimpana kaikista kirjoista ja nauroivat samalla itsensä melkein kuoliaiksi). Kärsimyksen näkeminen tekee hyvää, kärsimyksen tuottaminen vielä parempaa — tämä on kova lause, mutta vanha mahtava inhimillinen, ylen inhimillinen pääväittämä jonka muuten kenties allekirjoittivat jo apinat; kerrotaan nimittäin että ne outoja julmuuksia keksiessään jo monesti opastavat ihmistä ja ikäänkuin »näyttelevät» hänelle. Ilman julmuutta ei mitään juhlaa: näin opettaa ihmisen vanhin, pisin historia — ja rangaistuksessakin on hyvin paljon *juhlallista!*

7

Huomautan ohimennen etten suinkaan halua näillä ajatuksilla auttaa pessimistejämme saamaan uutta vettä epäsointuisiin ja nariseviin elämäänkyllästymisen myllyihinsä; on päinvastoin

nimenomaan todistettava että elämä maan päällä oli silloin kun ihmissuku ei vielä hävennyt julmuuttaan, iloisempaa kuin nyt jolloin on pessimistejä. Taivas ihmisen yläpuolella on aina synkistynyt sitä enemmän mitä enemmän ihminen on alkanut hävetä *ihmistä*. Väsynyt pessimistinen katse, epäluuloinen suhtautuminen elämän arvoitukseen, elämäninhon jäinen kielteisyys — ne eivät ole ihmissuvun *pahimman* aikakauden merkkejä: ne tulevat päivänvaloon rämekasveina joita ne ovat vasta silloin kun on olemassa räme johon ne kuuluvat, — tarkoitan sairaalloista hemmottelua ja pilalle-moralisoimista jonka vaikutuksesta »ihmis»-eläin viimein oppii häpeämään kaikkia vaistojansa. Matkalla kohti »enkeliä» (jottemme käyttäisi tässä kovempaa sanaa) ihminen on kasvattanut itselleen sen pilaantuneen vatsan ja tahmaisen kielen joiden tähden ei ainoastaan eläimen ilo ja viattomuus ole alkanut hänestä tuntua vastenmieliseltä vaan myös itse elämä on muuttunut mauttomaksi — niin että hän toisinaan seisoo itsensä edessä pidellen nenäänsä ja laatii paavi Innocentius III:n kanssa moittien inhottavuuksiensa luetteloa (»saastainen sikiäminen, inhottava ravitsemus äidinkohdussa, kehno aine josta ihminen kehittyy, hirveä löyhkä, syljen, uriinin ja sonnan erity s»). Nyt kun kärsimyksen täytyy aina marssia argumenttien joukossa ensimmäisenä olemassaoloa *vastaan*, sen pahimpana kysymysmerkkinä on hyvä muistaa aikoja joina asiaa arvostettiin toisin, koska ei haluttu jäädä vaille kärsimyksen *tuottamista* ja katsottiin se ensimmäisen luokan taiaksi, oikeaksi houkutussyötiksi jonka piti houkutella elämään. Kenties ei silloin — tämä sanottuna lellikkien lohdutukseksi — tuska tehnyt vielä niin kipeää kuin nykyisin; ainakin on niin lupa päätellä lääkärin joka on hoitanut neekerien (nämä otettuina esihistoriallisen ihmisen edustajiksi —) vaikeita sisäisiä tulehdustapauksia, sellaisia jotka saavat elimistöltään lujimmankin eurooppalaisen epätoivoon; neekerien *ei* käy siten. (Ihmisen tuskantuntemiskyvyn käyrä näyttää todella laskevan erinomaisesti ja melkein yhtäkkiä

kunhan on sivuutettu ylikulttuurin ylemmät kymmenen tuhatta tai kymmenen miljoonaa; ja minä puolestani olen varma siitä että kaikkien näiden eläinten kärsimykset joille on tähän saakka tieteellisten vastausten saamiseksi tehty kysymyksiä veitsellä ovat aivan mitättömät verrattuina yhden ainoan hysteerisen »sivistyneen» naisen yhden yön kärsimyksiin.) Kenties on lupa pitää mahdollisena sitäkin että tämän julmuudesta nauttimisen ei oikeastaan tarvitsisi olla sukupuuttoon kuollut, sitä olisi vain siihen katsoen kuinka paljon kipeämmältä tuska nykyisin tuntuu tavallaan sublimoitava ja subtilisoitava, sen pitäisi esiintyä varsinkin kuvitteelliseen ja sielulliseen tasoon siirrettynä ja koristettuna vain niin vaarattomilla nimillä ettei niistä synny mitään epäluuloa herkimpäänkään hypokriittiseen omaantuntoon (»traaginen sääli» on eräs sellainen nimi; toinen on »les nostalgies de la croix», ristin kaipuu). Kärsimys ei oikeastaan kuohuta mieltä kärsimyksenä sinänsä vaan siksi että se on *mieletöntä* kärsimystä. Jotta salainen, löytymätön, todistajaton kärsimys voitiin poistaa maailmasta ja rehellisesti kieltää oli silloin melkein pakko keksiä jumalia ja kaiken korkeuden ja syvyyden väliolentoja, lyhyesti sanoen jotakin mikä liikkuu salassakin, näkee pimeässäkin eikä helposti päästä näkyvistään kiinnostavaa tuskallista näytelmää. Sellaisten keksintöjen avulla elämä osasi silloin nimittäin tehdä tempun jonka se on aina osannut, oikeuttaa itsensä, oikeuttaa »pahansa»; nykyisin siihen ehkä tarvittaisiin muita apukeksintöjä (esimerkiksi elämä arvoituksena, elämä tietoongelmana). »Oikeutettu on jokainen paha jota katsellessa jonkun jumalan mieli rakentuu» — tällainen sävy oli esiaikaisessa tunteen logiikassa, ja tosiaankin, olisiko se esiaikainen? Jumalat ajateltuina *julmien* näytelmien ystäviksi — oi kuinka kauas meidän eurooppalaiseen ihmistymiseemmekin tuo ikivanha käsitys vielä ulottuu! kysyttäköön tästä neuvoa esimerkiksi Calvinilta tai Lutherilta. Varmaa ainakin on etteivät vielä kreikkalaisetkaan osanneet tarjota jumalilleen mieluisampaa

onnen lisää kuin julmuuden iloja. Millaisin silmin sitten luulette Homeroksen antaneen jumaliensa katsahtaa alas ihmisten kohtaloihin? Mikä perimmäinen tarkoitus oikeastaan olikaan Troian sodassa ja muissa senlaatuisissa hirvittävyyksissä? Ei ole epäilemistäkään: ne oli tarkoitettu juhlanäytännöiksi jumalille ja sikäli kuin runoilija on laadultaan »jumalaisempi» kuin muut ihmiset, varmaankin myös juhlanäytännöiksi runoilijoille... Samoin ajattelivat myöhemmin Kreikan moraalifilosofit Jumalan silmien vielä katselevan hyveellisten moraalisen kamppailun, sankaruuden ja itsensä kieltämisen puoleen: »velvollisuuden Herakles» oli näyttämöllä, hän osasikin tehtävänsä; hyvettä ilman todistajia tämä näyttelijäkansa ei voinut edes ajatella. Eikö tuo ylen uskalias, ylen kohtalokas filosofien keksintö joka silloin tehtiin ensi kerran Eurooppaa varten, keksintö että tahto on »vapaa», että ihminen on ehdottomasti spontaaninen hyvässä ja pahassa ole tehty ennen kaikkea sen käsityksen oikeuttamiseksi ettei jumalien ihmiseen, inhimilliseen hyveeseen kohdistuva mielenkiinto *voi milloinkaan ehtyä?* Maiselta näyttämöltä ei pitäisi koskaan puuttua todella uutta, todella ennenkuulumattomia jännityksiä, selkkauksia, katastrofeja: täysin deterministisesti ajateltu maailma olisi ollut jumalien arvattava ja niinmuodoin pian myös heitä väsyttävä — kyllin aihetta näille *jumalien ystäville,* filosofeille olla tyrkyttämättä jumalilleen sellaista determinististä maailmaa! Antiikin ihmiset ovat yleensä täynnä herkkää huomaavaisuutta »katselijaa» kohtaan, sillä he muodostivat olennaisesti julkisen, olennaisesti ilmeisen maailman joka ei voinut ajatella onnea ilman näytelmiä ja juhlia. — Ja, kuten jo sanottu, suuressa rangaistuksessakin on hyvin paljon juhlallista!...

8

Syyllisyyden, persoonallisen velvoituksen tunne — palataksemme tutkimuksemme ladulle — juontuu kuten näimme

kaikkein vanhimmasta ja alkuperäisimmästä persoonasuhteesta joka on ja on ollut olemassa, ostajan ja myyjän, saamamiehen ja velallisen välisestä suhteesta: tässä astui ensiksi persoona persoonaa vastaan, tässä persoona ensiksi vertasi itseään toiseen. Ei ole tavattu mitään niin alhaista sivilisaation astetta ettei siinä jo näkyisi jotakin tästä suhteesta. Hintojen määrääminen, arvojen mittaaminen, vastaavaisuuksien keksiminen, vaihtaminen — tämä on vallannut ihmisen ensimmäisen ajattelun siinä määrin että se on tavallaan ajattelua *sinänsä:* tässä on kehitetty terävä-älyisyyden vanhin laatu, tässä voidaan otaksua piilevän myös ihmisen ylpeyden ensimmäinen alku, hänen paremmuudentunteensa kaikkiin muihin eläimiin verraten. Saksan kielen sana »Mensch», ihminen (manas) ehkä vielä ilmaisee jotakin juuri *tuosta* itsetunnosta: ihminen on sanonut olevansa olento joka mittaa arvoja, arvostaa ja mittaa, »arvioiva eläin sinänsä». Osto ja myynti sekä niiden psykologiset tarvikkeet ovat kaikkia yhteiskunnallisia järjestysmuotoja ja liittojakin vanhemmat: henkilöoikeuden kaikkein alkeellisimmasta muodosta on vaihdon, sopimuksen, velan, oikeuden, velvoituksen, korvauksen itävä tunne vasta *siirtynyt* karkeimpiin ja alkukantaisimpiin yhteisökomplekseihin (niiden suhteessa samanlaisiin komplekseihin) samalla kun tottumus eri mahtien vertaamiseen, mittaamiseen, laskemiseen. Silmä oli nyt kerta kaikkiaan sopeutunut tähän perspektiiviin ja noudattaen kömpelöä johdonmukaisuutta joka on ominainen vanhemman ihmiskunnan vaivoin liikkeelle lähtevälle, mutta sitten vääjäämättä samaan suuntaan etenevälle ajattelulle päädyttiin pian uuteen yleistykseen: »jokaisella oliolla on hintansa; *kaikki* voidaan maksaa» — vanhimpaan ja naiiveimpaan *oikeamielisyyden* moraalikaanoniin, kaiken maan päällä tavattavan »hyvänsävyisyyden», kaiken »kohtuuden», kaiken »hyvän tahdon», kaiken »objektiivisuuden» alkuun. Oikeamielisyys tällä ensimmäisellä asteella on suunnilleen yhtä mahtavien hyvä tahto päästä sovintoon toistensa kanssa, tulla sovittelun

tietä »yhteisymmärrykseen» — ja suhteessa vähemmän mahtaviin *pakottaa* nämä sopimaan keskenään. —

9

Aina muinaisajan mitalla mitattuna (tämä muinaisaika on muuten kaikkina aikoina läsnä tai ainakin jälleen mahdollinen): niin yhteisönkin suhde jäseniinsä on tärkeä perussuhde, saamamiehen ja hänen velallistensa välinen suhde. Eletään yhteisössä, nautitaan yhteisön tarjoamia etuja (oi millaisia etuja! me aliarvioimme ne toisinaan nykyisin), asutaan suojattuna, varjeltuna, rauhassa ja luottamuksessa, huolettomana eräistä vahingoittamisista ja vihamielisyyksistä jotka uhkaavat *ulkopuolella* elävää ihmistä, lainsuojatonta — saksalainen ymmärtää, mitä »Elend» (êlend) alkujaan tarkoittaa — niinkuin on juuri noiden vahingonvaarojen ja vihamielisyyksien tähden panttauduttu ja vannouduttu yhteisölle. Kuinka käy *muussa tapauksessa?* Yhteisö, pettynyt saamamies perii saatavansa niin hyvin kuin voi, siitä ei epäilystäkään. Tässä tulee vähiten kysymykseen suoranainen vahinko jonka vahingoittaja on aiheuttanut; siitä vielä puhumattakaan rikoksentekijä on ennen kaikkea »rikkoja», kokonaisuuden kanssa tekemänsä sopimuksen rikkoja ja sille antamansa sanan syöjä, rikollinen kaikkien niiden yhteiselämän etujen ja mukavuuksien suhteen joihin hän on siihen asti osallistunut. Rikoksentekijä on velallinen joka ei ainoastaan jätä maksamatta takaisin hänelle myönnettyjä etuja ja ennakkosuorituksia vaan vielä loukkaa saamamiestään; sentähden hän tästä lähtien kuten kohtuullista on ei ainoastaan menetä kaikkia näitä hyödykkeitä ja etuja — vaan häntä nyt myös muistutetaan siitä *mitä nämä hyödykkeet merkitsevät.* Vahinkoon joutuneen saamamiehen, yhteisön viha luovuttaa hänet takaisin villiin ja lainsuojattomaan tilaan josta hänet on siihen saakka varjeltu; se työntää hänet pois luotansa — ja nyt on lupa antaa hänen kokea kaikenlaista vi-

hamielisyyttä. »Rangaistus» on tällä säädyllistymisen asteella vain kuva, *mimus* normaalista suhtautumisesta vihattuun, suojattomaksi tehtyyn, kukistettuun viholliseen joka on menettänyt sekä kaiken oikeuden ja turvan että myös kaiken armon; siis »voi voitetuita» -mallista sotaoikeutta ja voittojuhlaa kaikessa säälimättömyydessään ja julmuudessaan: — mistä sitten saa selityksensä että itse sota (siihen luotuna sotainen uhrikultti) on tarjonnut kaikki ne muodot joissa rangaistus historiassa esiintyy.

10

Vallan vahvistuessa yhteisö ei enää pidä yksityisen rikkomuksia niin tärkeinä, koska niiden ei enää tarvitse näyttää kokonaisuuden säilymisen kannalta samassa määrin vaarallisilta ja kumouksellisilta kuin ennen, pahantekijää ei enää julisteta lainsuojattomaksi ja työnnetä pois, yleinen viha ei saa enää purkautua häneen niin hillittömästi kuin ennen, — kokonaisuuden taholta päinvastoin varovasti puolustetaan ja suojellaan pahantekijää tältä vihalta, varsinkin sen uhatessa häntä välittömästi vahinkoon joutuneen puolelta. Kompromissi pahasta teosta lähinnä kärsimään joutuneen henkilön vihan kanssa; pyrkimys tapauksen paikallistamiseen sekä enemmän, ehkäpä yleisenkin osanoton ja levottomuuden ehkäisemiseen; yritykset vastineiden löytämiseksi ja koko jutun lopettamiseksi (compositio); ennen kaikkea yhä selvemmin ilmenevä tahto käsittää jokainen rikkomus jossakin mielessä *maksettavaksi*, siis rikollisen ja hänen tekonsa *eristäminen* toisistaan, ainakin jossain määrin — nämä piirteet näkyvät yhä selvempinä rikosoikeuden myöhemmässä kehityksessä. Kun yhteisön mahti ja itsetietoisuus kasvaa, rikosoikeus tulee aina lievemmäksi; yhteisön heikontuminen ja huomattava vaarautuminen tuo aina jälleen ilmi sen kovemmat muodot. »Saamamies» on aina muuttunut sikäli inhimillisemmäksi kuin hän on tullut

rikkaammaksi; lopulta on hänen rikkautensa *mittana* se miten paljon vahinkoa hän voi kestää siitä kärsimättä. Ei olisi mahdotonta ajatella sellaista yhteiskunnan vallantietoisuutta jonka vallitessa se voisi suoda itselleen ylhäisimmän ylellisyyden joka on sitä varten olemassa — jättää vahingoittajansa *rankaisematta.* »Mitä minä oikeastaan välitänkään loisistani?» voisi se silloin sanoa. »Eläköötjamenestyköötsiihen minä olen vielä kyllin voimakas!» ... Oikeamielisyys joka alkoi siitä että »kaikki on maksettava, kaikki täytyy maksaa» päätyy siihen ettei olla mitään huomaavinaan ja päästetään maksukyvytön vapaaksi — se päättyy niinkuin kaikki hyvät asiat maan päällä siten että *se kumoaa itsensä.* Me tiedämme kuinka kauniin nimen tämä oikeamielisyyden itsensä kumoaminen saa: se on *armoa;* se pysyy niin kuin on itsestään selvää, kaikkein mahtavimman etuoikeutena, vielä paremmin hänen oikeuden-tuonpuolisuutenaan.

11

Tässä torjuva sana äskeisinä aikoina ilmenneistä yrityksistä etsiä oikeamielisyyden alkuperää aivan toiselta nimittäin kaunan pohjalta. Olkoon sanottu ennen kaikkea psykologien korvaan siltä varalta että heidän ehkä tekee mieli joskus itse tutkia kaunaa aivan läheltä: tämä kasvi kukkii nyt kauneimmin anarkistin ja antisemiitin keskuudessa niin kuin se muuten on aina kukkinut, salassa, orvokin lailla vaikka kyllä muulta tuoksuen. Ja koska samanlaisesta täytyy aina välttämättä sukeutua samanlaista ei ole suinkaan yllättävää nähdä juuri sellaisista piireistä taas lähtevän yrityksiä joita on tehty jo monesti ennen — vertaa edellä s. 39, *koston* pyhittämiseksi *oikeamielisyyden* nimellä — ikäänkuin oikeamielisyys varsinaisesti olisi vain loukattuna-olon tunteen kehittelyä — sekä ylipäänsä kaikkien *reaktiivisten* affektien saattamiseksi jäljestäpäin kunniaan koston rinnalla. Viimeksimainittu seikka sinänsä louk-

kaisi minua vähimmin: koko biologiseen probleemaan katsoen (jonka yhteydessä affektien merkitystä on toistaiseksi aliarvioitu) se näyttäisi minusta kerrassaan ansiolta. Huomautan vain siitä että tämä uusi tieteellisen kohtuuden vivahdus (vihan, kateuden, karsauden, epäluulon, koston hyödyksi) kasvaa esiin itse kaunan hengestä. »Tieteellinen kohtuus» lakkaa nimittäin heti ja tekee tilaa verivihollisuuden ja ennakkoluuloisuuden äänenpainoille niin pian kuin tulee kysymykseen eräs toinen ryhmä affekteja jotka nähdäkseni ovat biologisesti paljon arvokkaampia kuin reaktiiviset ja siis vasta oikein ansaitsisivat *tieteellistä* arviointia ja arvonantoa, nimittäin varsinaisesti *aktiiviset* affektit kuten vallanhimo, ahneus ja muut sellaiset. (E.Dühring, Werth des Lebens; Cursus der Philosophie; oikeastaan kaikkialla.) Sen verran tätä tendenssiä vastaan yleensä, mutta mitä tulee Dühringin yksityiseen väittämään että oikeamielisyyden kotipaikka on etsittävä reaktiivisen tunteen alueelta niin sitä vastaan on totuuden nimessä asetettava tämä jyrkästi toisinpäin käännetty väittämä: *viimeinen* alue jonka oikeamielisyyden henki valloittaa on reaktiivisen tunteen alue! Jos todella sattuu että oikeamielinen ihminen pysyy oikeamielisenä vahingoittajiammekin kohtaan (eikä vain kylmänä, hillittynä, vieraana, välinpitämättömänä; oikeamielisenä oleminen on aina *positiivista* suhtautumista), ellei oikeamielisen *tuomitsevan* silmän korkea, kirkas, yhtä syvästi kuin lempeästi katseleva objektiivisuus sumennu persoonallisen loukkauksen, pilkan, epäluulon käydessä sen kimppuun niin se on kappale täydellisyyttä ja korkeinta mestaruutta maan päällä — jopa sellaista mitä ei älykkään ihmisen pidä täällä odottaa, mihin ei ainakaan pidä kovin helposti *uskoa*. Varmaa on keskimäärin että jo pieni annos hyökkäystä, ilkeyttä, salavihjailua riittää nostamaan veren kunnollisimpienkin ihmisten silmiin ja karkottamaan niistä kohtuullisuuden. Aktiivinen, hyökkäävä, loukkaava ihminen on yhä vielä sata askelta lähempänä oikeamielisyyttä kuin reaktiivinen; hänen ei nimit-

täin ollenkaan tarvitse niinkuin reaktiivisen ihmisen täytyy, arvioida objektiaan väärin ja ennakkoluuloisesti. Sentähden on aggressiivisella ihmisellä, koska hän on voimakkaampi, rohkeampi, ylhäisempi todella ollut kaikkina aikoina puolellaan myös *vapaampi* silmä, *parempi* omatunto; toisaalta on helppo arvata kenen omallatunnolla yleensä on »huonon omantunnon» keksiminen — se on kaunan ihmisen työtä! Katseltakoon viimein vielä ympärilleen historiassa: millä alueella onkaan koko oikeuden käyttö, myös varsinainen oikeuden tarve yleensä ollut toistaiseksi maan päällä kotonaan? Reaktiivisten ihmistenkö keskuudessa? Ei ensinkään, päinvastoin aktiivisten, voimakkaiden, omaehtoisten, aggressiivisten joukossa. Historiallisessa mielessä edustaa oikeus maan päällä — olkoon tämä sanottu mainitun agitaattorin harmiksi (hänen joka on joskus tehnyt tämän tunnustuksen: »kosto-oppi on kulkenut kaikkien töitteni ja ponnistusteni läpi punaisena lankana») — taistelua juuri reaktiivisia tunteita *vastaan*, sotaa niiden kanssa aktiivisten ja aggressiivisten mahtien taholta jotka ovat osaksi käyttäneet väkevyyttään liiallisuuksiin menevän reaktiivisen paatoksen pysähdyttämiseen ja rajoittamiseen sekä sovintoon pakottamiseen. Kaikkialla missä oikeamielisyyttä harjoitetaan, oikeudellisuutta pidetään voimassa nähdään jonkin väkevämmän vallan suhteessaan alaisiinsa heikompiin (olkoot nämä sitten ryhmiä tai yksityisiä) etsivän keinoja saadakseen kaunan mielettömän raivon näiden keskuudessa loppumaan, osaksi vetämällä kaunan objektin pois koston käsistä, osaksi korvaamalla puolestaan koston taistelulla rauhan ja järjestyksen vihollisia vastaan, osaksi keksimällä, ehdottamalla sovinnon mahdollisuuksia toisinaan pakottaen suostumaan niihin, osaksi korottamalla normiksi tiettyjä vahinkojen korvauksia joihin kaunan on tästä lähtien kerta kaikkiaan varauduttava. Mutta ratkaisevinta mitä ylin valta tekee ja saa aikaan vasta- ja jälkitunteiden ylivoimaa vastaan — ylin valta tekee sen aina heti kun on jollakin tavalla siihen kyllin väkevä — on lain asetta-

minen, imperatiivinen selitys siitä mikä on sen näkökannalta katsottava luvalliseksi, oikeaksi, mikä taas kielletyksi, vääräksi; kun se lain säädettyään käsittelee yksityisten ja kokonaisten ryhmien rikkomuksia ja mielivallantekoja lakiin kohdistuvina rikoksina, kapinointina itseään ylintä valtaa vastaan se ohjaa samalla alamaistensa tunteen pois sellaisen rikoksen aikaansaamasta vahingosta ja saavuttaa niin ajan pitkään päinvastaista kuin kosto joka näkee vain vahinkoa kärsineen näkökannan ja pitää sitä yksin pätevänä —: tästä lähtien silmä, jopa itse vahingoittuneenkin silmä, tosin tämä kaikkein viimeiseksi kuten edellä huomautettiin harjoittautuu yhä *persoonattomampaan* teon arvioimiseen. — Niin on »oikeutta» ja »vääryyttä» vasta lain säädännästä lähtien (*eikä* kuten Dühring väittää loukkausaktista alkaen). On aivan mieletöntä puhua oikeudesta ja vääryydestä *sinänsä*, loukkaaminen, väkivallan tekeminen, riistäminen, tuhoaminen eivät tietenkään voi olla *sinänsä* mitään »väärää», koska kerran elämä toimii olennaisesti, nimittäin perusfunktioissaan loukkaavasti, väkivaltaisesti, riistäen ja tuhoten ja koska sitä ei voi ensinkään ajatella ilman tätä luonnetta. On tunnustettava itselleen jotakin vielä arveluttavampaakin: että oikeustilat voivat korkeimmalta biologiselta kannalta olla aina vain *poikkeustiloja*, osittain rajoittaen varsinaista elämäntahtoa joka tavoittelee valtaa ja alistuen sen kokonaistarkoitusten alle yksityisvälineinä, nimittäin *suurempien* valtaykseyksien välineinä. Oikeusjärjestys ajateltuna suvereeniseksi ja yleiseksi, ei valtakompleksien taistelussa käytetyksi välineeksi vaan välineeksi kaikkea taistelua *vastaan* yleensä, esimerkiksi Dühringin kommunistikaavan mukaan joka vaatii jokaista tahtoa pitämään jokaista muuta tahtoa vertaisenaan olisi *elämälle vihamielinen* periaate, ihmisen hävittäjä ja hajottaja, ihmisen tulevaisuuteen kohdistuva väkivallanyritys, väsymyksen merkki, salapolku olemattomaan. —

Tässä vielä sana rangaistuksen alkuperästä ja tarkoituksesta — kahdesta ongelmasta jotka ovat tai joiden pitäisi olla erillään toisistaan; valitettavasti ne tavallisesti heitetään yhteen. Miten menettelevätkään tähänastiset moraaligenealogit tässä tapauksessa? Naiivisti, kuten he ovat aina menetelleet, he etsivät jonkin »rangaistuksen tarkoituksen», esimerkiksi koston tai pelotuksen, asettavat sitten vilpittömästi tämän tarkoituksen alkuun, rangaistuksen causa fiendiksi, tulemisen syyksi ja — ovat tehneet tehtävänsä. Mutta käsitettä »tarkoitus oikeudessa» voi kaikkein viimeiseksi käyttää oikeuden syntyhistorian selvittämiseen; ennemminkin on niin ettei ole historialle tähdellisempää väittämää kuin se joka on suurella vaivalla saavutettu, mutta jonka myös *pitäisi olla* todella saavutettu — nimittäin että jonkin olion syntyminen ja sen lopullinen hyödyllisyys, sen tosiasiallinen käyttö ja sijoitus jonkin tarkoituksen järjestelmään ovat toto coelo toisistaan erotetut; että jonkin olemassaolevan, jonkin sulkeutuneen yhä uudestaan sovittaa jokin sitä suurempi mahti uusiin tarkoituksiin, ottaa uudestaan takavarikkoon, muovaa ja järjestää uudella tavalla hyödylliseksi; että kaikki tapahtuminen elimellisessä maailmassa on *valtaamista*, *valtaanpääsyä* ja että taas kaikki valtaaminen ja valtaanpääsy on uudesti-tulkintaa, järjestelyä jossa aikaisemmin »merkityksen» ja »tarkoituksen» täytyy välttämättä himmentyä tai kerrassaan sammua. Vaikka on ymmärtänyt jonkin fysiologisen elimen (tai myös jonkin oikeuslaitoksen, jonkin yhteiskunnallisen tavan, jonkin poliittisen pitäymyksen, jonkin taiteissa tai uskonnollisissa palvontamenoissa käytetyn muodon) *hyödyllisyyden* miten hyvin tahansa ei ole silti käsittänyt mitään sen synnystä niin epämukavalta ja epämieluiselta kuin tämä saattaakin kaikua vanhempiin korviin — vanhastaan oli nimittäin luultu että kun käsitetään jonkin olion, muodon, laitoksen tarkoitus ja hyödyllisyys käsitetään

myös niiden, syntymisperuste, silmä oli käsitetty näkemistä, käsi tarttumista varten tehdyksi. Niin on myös rangaistus ajateltu keksityksi rankaisemista varten. Mutta kaikki tarkoitukset, kaikki hyödyllisyydet ovat vain *merkkejä* siitä että vallan tahto on päässyt jonkin vähemmän mahtavan herraksi ja on itsestään käsin lyönyt siihen jonkin funktion merkitysleiman; ja jonkin »olion», jonkin elimen tai tavan koko historia voi niin olla jatkuva merkkiketju yhä uusia tulkintoja ja järjestelyjä joiden syiden ei tarvitse olla yhteydessä keskenään vaan jotka toisinaan seuraavat toisiaan ja tulevat toistensa sijaan pelkästään sattumalta. Jonkin olion, tavan, elimen »kehitys» ei siis suinkaan ole sen etenemistä kohti tiettyä päämäärää, vielä vähemmän mikään looginen ja lyhin, pienimmällä voiman ja kulunkien käytöllä saavutettu progressus vaan sarja enemmän tai vähemmän syvällekäypiä, enemmän tai vähemmän toisistaan riippumattomia, siinä tapahtuvia valtausprosesseja mukaan laskettuina vastukset joita joka kerta on käytetty sitä vastaan, puolustusta ja reaktiota varten koetellut muodonmuutokset, myös onnistuneiden vastatoimien tulokset. Muoto on epämääräinen, mutta »merkitys» vielä sitäkin enemmän... Jokaisessa yksityisessä elimistössäkin on niin laita: kokonaisuuden jokaisen olennaisen kasvun ohella muuttuu myös yksityisten elinten »merkitys», eräissä tapauksissa voi niiden osittainen häviäminen, niiden lukumäärän vähentyminen (esimerkiksi siten että välijäsenet tuhoutuvat) olla lisääntyvän voiman ja täydellisyyden merkki. Tahdoin sanoa: myös osittainen *hyödyttömäksi muuttuminen*, surkastuminen ja huonontuminen, merkityksen ja tarkoituksenmukaisuuden häviäminen, sanalla sanoen kuolema kuuluu todellisen edistymisen edellytyksiin; tämä progressus ilmenee aina tahtona ja tienä *suurempaan valtaan* ja se toteutetaan aina lukuisien pienempien valtojen kustannuksella. »Edistyksen» suuruuden *mittana* on kaiken sille välttämättä uhrattavan määrä; ihmissuvun suuri joukko uhrattuna nykyisen *väkevämmän* lajin me-

nestykselle — se *olisi* edistystä . . . — Minä tähdennän tätä historiallisen metodiikan päänäkökohtaa sitäkin enemmän kun se oikeastaan vastustaa juuri nyt vallitsevaa vaistoa ja ajanmakua, joka sopisi sentään paremmin yhteen kaiken tapahtumisen ehdottoman satunnaisuuden, jopa mekanistisen mielettömyydenkin kuin kaikessa tapahtumisessa ilmenevän *vallantahdon* teorian kanssa. Demokraattinen idiosynkrasia kaikkea vastaan mikä hallitsee ja tahtoo hallita, nykyaikainen *misarkismi* (tehdäksemme huonon sanan huonon asian nimeksi) on vähitellen muuttunut ja verhoutunut henkiseksi, henkisimmäksi siinä määrin että se nykyisin tunkeutuu, *saa* tunkeutua askel askeleelta jo kaikkein ankarimpiin, näennäisesti kaikkein objektiivisimpiin tieteisiin; näyttääpä se minusta jo päässeen vallitsemaan koko fysiologiaa ja oppia elämästä, sen vahingoksi kuten on itsestään selvää, koska se on salakähmäisesti poistanut siitä erään peruskäsitteen, varsinaisen aktiviteetin käsitteen. Sen vastapainoksi asetetaan tuon idiosynkrasian painostuksesta etualalle »sopeutuminen», siis toisen arvoluokan aktiviteetti, pelkkä realiteetti, onpa itse elämäkin määritelty yhä tarkoituksenmukaisemmaksi sopeutumiseksi ulkonaisiin olosuhteisiin (Herbert Spencer). Mutta niin on ymmärretty väärin elämän olemus, sen *vallantahto*; niin on jäänyt huomaamatta periaatteellinen etusija joka on omaehtoisilla, hyökkäävillä, valtaavilla, uudesti-tulkitsevilla, uudestisuuntaavilla ja hahmottavilla voimilla joiden vaikutuksesta vasta seuraa »sopeutuminen»; niin on itse elimistössä kielletty niiden ylimpien toimitsijoiden määräävä rooli joissa elämäntahto ilmenee aktiivisena ja muotoa luovana. Muistetaan mistä Huxley on moittinut Spenceriä — hänen »hallinnollisesta nihilismistään»; mutta kysymyksessä on vielä enemmän kuin »hallinta» . . .

— Palataksemme asiaan, nimittäin *rangaistukseen*, siinä on siis erotettava kaksi puolta: toisaalta se mikä siinä on *suhteellisen kestävää*, käytäntö, akti, »draama», tietynlainen menettelytapojen varma järjestys, toisaalta se mikä siinä on epämääräistä, merkitys, tarkoitus, odotus joka liittyy sellaisten menettelytapojen käytännölliseen soveltamiseen. Tällöin edellytetään ilman muuta, per analogiam, vastaavaisuuden vuoksi, historiallisen metodiikan äsken kehitellyn päänäkökannan mukaisesti että itse menettely on jotakin vanhempaa, aikaisempaa kuin tulee olemaan sen käyttö rangaistuksena, että tämä on vasta *sisällytetty*, tulkittu sisään (aikoja sitten olemassa olleeseen mutta toiseen tarkoitukseen käytettyyn) menettelyyn, lyhyesti sanoen ettei ole niin kuin ovat tähän asti otaksuneet naiivit moraali- ja oikeusgenealogimme jotka kaikki ovat ajatelleet menettelyn *keksityksi* rangaistusta varten, niin kuin ennen ajateltiin käsi keksityksi kiinnitarttumista varten. Mitä sitten tulee tuohon rangaistuksessa ilmenevään toiseen elementtiin, epämääräiseen, rangaistuksen »merkitykseen» niin »rangaistuksen» käsite ei edusta hyvin myöhäisessä kulttuurin vaiheessa (esimerkiksi nykyisessä Euroopassa) suinkaan enää yhtä ainoaa merkitystä vaan kokonaista »merkitysten» synteesiä; rangaistuksen tähänastinen yleinen historia, kertomus sen käyttämisestä mitä erilaisimpiin tarkoituksiin kiteytyy lopulta eräänlaiseksi ykseydeksi joka on vaivoin liukeneva, vaivoin analysoitava ja kuten täytyy tähdentää kerrassaan *määrittelemätön*. (Nykyisin on mahdotonta sanoa varmasti *minkätähden* oikeastaan rangaistaan: kaikki käsitteet joihin semioottisesti sisältyy kokonainen prosessi väistävät määrittelyä; määriteltävissä on vain se millä ei ole historiaa.) Jossakin varhaisemmassa vaiheessa jokainen »merkitysten» synteesi näyttää sitävastoin vielä helpommin hajautuvalta, myös muutoksille alttiimmalta; voi vielä havaita miten synteesin elementit jo-

kaisessa yksityistapauksessa muuttavat arvoaan ja järjestyvät sen mukaan uudestaan niin että milloin tämä milloin tuo elementti astuu esiin toisten kustannuksella ja vallitsee niitä, jopa niinkin että joskus jokin elementti (esimerkiksi pelottamistarkoitus) näyttää kumoavan kaikki muut elementit. Antaakseni ainakin jonkinlaisen käsityksen siitä kuinka epävarma, kuinka myöhäinen, kuinka tilapäinen rangaistuksen »merkitys» on ja kuinka samaa menettelyä voidaan käyttää, tulkita, järjestää perin erilaisten aikomusten mukaan esitän tässä kaavan joka on minulle itselleni kuontunut verrattain pienen ja satunnaisen aineiston pohjalla. Rangaistus vaarattomaksi tekemisenä, enemmän vahingoittamisen ehkäisemisenä. Rangaistus vahingon maksamisena vahinkoa kärsineelle, jossakin muodossa (myös affekti-kompensaationa). Rangaistus tasapainon häiriytymisen eristämisenä häiriön laajemmalle leviämisen ehkäisemiseksi. Rangaistus virittämässä pelkoa niitä kohtaan jotka määräävät ja panevat toimeen rangaistuksen. Rangaistus eräänlaisena korvauksena eduista joita rikoksentekijä on siihen saakka nauttinut (esimerkiksi kun häntä käytetään vuorikaivosorjana). Rangaistus lajia huonontavan aineksen poiserottamisena (toisinaan tämä koskee kokonaista haaraa, kuten kiinalaisen oikeuden mukaan: siis rodun puhtaana säilyttämisen tai jonkin sosiaalisen tyypin pysyttäjänä). Rangaistus juhlana, nimittäin vihdoin kukistetun vihollisen väkivaltaisena kohteluna ja pilkkaamisena. Rangaistus muistin kohentajana joko sitä varten joka kärsii rangaistuksen — niin sanottu »parannus» — tai toimeenpanon todistajia varten. Rangaistus palkkion maksuna, vaadittuna sen vallan taholta joka suojelee pahantekijää hillittömältä kostolta. Rangaistus kompromissina koston luonnontilan kanssa sikäli kuin mahtavat suvut vielä pitävät tätä voimassa ja vaativat sen erioikeudekseen. Rangaistus sodanjulistuksena ja sotatoimena rauhan, lain, järjestyksen, esivallan vihollista vastaan jota torjutaan juuri sodan tarjoamilla keinoilla, koska hän on yhteisölle vaarallinen, sen

edellytysten suhteen valapattoinen, kapinoitsija, kavaltaja ja rauhanhäiritsijä. —

14

Tämä luettelo ei tietenkään ole täydellinen; rangaistus on ilmeisesti ylen täynnä kaikenlaista hyödyllisyyttä. Sitä paremmin voidaan siltä evätä eräs *otaksuttu* hyödyllisyys joka tosin katsotaan kansanomaisessa tietoisuudessa sen olennaisimmaksi — nykyisin monestakin syystä horjuva usko rangaistukseen saa juuri siitä yhä vielä lujimman tukensa. Rangaistus muka on arvokas sikäli että se virittää syylliseen *syyllisyydentunnetta*, siitä etsitään »huonoksi omaksitunnoksi», »tunnonvaivaksi» nimitetyn reaktion varsinaista apuneuvoa. Mutta niin käsitetään vielä nykyisenkin ajan suhteen väärin todellisuus ja psykologia: ja kuinka paljon enemmän jos ajatellaan ihmisen pisintä historiaa, hänen esihistoriaansa! Aito tunnonvaiva on juuri rikoksentekijöissä ja rangaistusvangeissa erinomaisen harvinaista, vankilat, kuritushuoneet eivät ole *niitä* tyyssijoja joissa tällainen jäytävä mato parhaiten menestyy: — siitä ovat yksimielisiä kaikki tunnontarkat huomioitsijat jotka monesti lausuvat tuon arvostelmansa varsin haluttomasti ja vastoin suurimpia toiveitaan. Ylimalkaan rangaistus koventaa ja kylmentää; se keskittää; se terottaa vierautumisen tunnetta; se vahvistaa vastustuskykyä. Kun sattuu että se murtaa tunnon ja saa aikaan surkeata voipumusta ja itsensä alentamista, sellainen tulos on varmasti vielä vähemmän ilahduttava kuin rangaistuksen keskimääräinen vaikutus jonka luonteenomaisena piirteenä on kuiva synkkä vakavuus. Mutta jos ajattelemme noita ihmisen historiaa *edeltäneitä* vuosituhansia on lupa arvelematta väittää että juuri rangaistus on kaikkein väkevimmin *viivyttänyt* syyllisyydentunteen kehitystä — ainakin katsoen niihin uhreihin jotka ovat olleet rankaisevan vallan kohteina. Erityisesti meidän on varottava aliarvioimasta sitä seik-

kaa että juuri oikeudellisten ja toimeenpanoon liittyvien menettelyjen näkeminen estää rikoksentekijää tunnossaan tuomitsemasta tekoaan, toimintansa laatua *sinänsä* hylättäväksi; hän huomaa nimittäin samanlaisia tekoja tehtävän oikeuden palveluksessa ja niitä sitten hyväksyttävän, suoritettavan hyvällä omallatunnolla: vakoilu, petos, lahjonta, ansojen asettaminen, koko ovela ja kekseliäs poliisimiehen- ja syyttäjäntaide, sitten periaatteellinen, ei edes affektiin vetoamalla itseään puolustava ryöstäminen, lannistaminen, solvaaminen, vangitseminen, kiduttaminen, murhaaminen sellaisena kuin se ilmenee rangaistuksen eri lajeissa — mitään kaikista näistä teoista hänen tuomitsijansa eivät suinkaan hylkää eivätkä tuomitse *sinänsä* vaan jossakin tietyssä katsannossa ja käytännössä. »Huono omatunto», maisen kasvillisuutemme kammottavin ja kiinnostavin kukka *ei* ole kasvanut tässä maaperässä — tuomitsijain, rankaisijainkaan tietoisuudessa ei kaikkein pisimpänä aikana ilmennyt *mitään* siihen viittaavaa että oltiin tekemisissä »syyllisen» kanssa. Tämä oli vain vahingontuottaja, edesvastuuton kappale kohtaloa. Kun hänet sitten kohtasi rangaistus, jälleen aivan kuin kappale kohtaloa hän ei kokenut siinä muuta »sisäistä piinaa» kuin minkä saa aikaan jokin äkkiarvaamaton tapahtuma, hirvittävä luonnonilmiö, alas vyörywä, murskaava kallionlohkare jota vastaan ei enää voi taistella.

15

Tästä tuli Spinoza kerran kiusallisella tavalla tietoiseksi (tuottaen harmia selittäjilleen jotka oikein yrittivät ymmärtää hänet tässä kohdassa väärin, esimerkiksi Kuno Fischer) miettiessään eräänä iltapäivänä, — ken tietää millaisen muiston kiusaamana — kysymystä mitä hänelle itselleen oikeastaan oli jäänyt kuuluisasta *morsus conscientiae*sta, tunnonvaivasta — hän joka oli karkottanut hyvän ja pahan inhimillisten kuvitelmien joukkoon ja oli kiukkuisesti puolustanut »vapaan» Jumalansa

kunniaa niitä pilkkaajia vastaan joiden väitteen mukaan Jumala vaikutti kaiken sub ratione boni, hyvän näkökulmasta (»mutta se merkitsisi Jumalan alistamista kohtalon alle ja olisi totisesti kaikista päättömyyksistä suurin»). Spinozalle maailma oli palannut viattomuuteen jossa se oli ollut ennen kuin keksittiin omatunto: mitä siis oli tullut morsus conscientiaesta? »Ilon vastakohta», sanoi hän viimein itselleen, »surullisuus johon liittyy vastoin kaikkea odotusta käyneen asian mielikuva». Eth. III propos. XVIII schol. I.II. *Samoin kuin* Spinoza ovat rangaistukseen joutuneet pahantekijät vuosituhansien varrella kokeneet »rikkomuksensa»: »tässä on jokin asia mennyt odottamattoman hullusti», *eikä:* »tätä minun ei olisi pitänyt tehdä» —, he ovat alistuneet rangaistukseen niin kuin alistutaan sairauteen tai onnettomuuteen tai kuolemaan, sen pelottoman, kapinoimattoman fatalismin varassa joka on vielä nykyisin esimerkiksi venäläisten etuna elämän käytössä meihin länsimaalaisiin verraten. Jos silloin oli olemassa teon kritiikkiä, niin teon arvostelijana toimi älykkyys: meidän täytyy epäilemättä etsiä rangaistuksen varsinaista *vaikutusta* ennen kaikkea älykkyyden teroittumisesta, muistin pidentymisestä, siitä että ihminen tahtoo tuonnempana menetellä varovammin, epäluuloisemmin, salaisemmin, hyvin oivaltaen että hän on moneen tehtävään kerta kaikkiaan liian heikko, eräänlaisesta itsensä arvostelemisen kohentumisesta! Se mitä rangaistuksen avulla suurin piirtein voidaan saavuttaa ihmistä samoin kuin eläintäkin käsiteltäessä sisältyy pelon lisääntymiseen, älykkyyden terottumiseen, pyyteiden hillitsemiseen: niin rangaistus *kesyttää* ihmistä mutta ei tee häntä »paremmaksi» — oikeampaa olisi väittää päinvastaista. (»Vahingosta viisastuu», sanoo kansa: sikäli kuin siitä viisastuu siitä myös huonontuu. Onneksi siitä varsin usein tyhmistyy.)

Tässä kohdassa en voi enää välttää sitä että koetan auttaa omaa »huonoa omaatuntoa» koskevaa hypoteesiani saamaan ensimmäistä väliaikaista ilmaustaan: ei ole helppoa saada sitä kuultavaksi ja sitä on kauan mietittävä, tarkattava ja nukkumalla kypsytettävä. Minä käsitän huonon omantunnon siksi syväksi sairastumiseksi johon ihminen joutuu koettuaan kaikkein perusteellisimman muutoksen painon — muutoksen joka oli tapahtunut kun hän havaitsi olevansa lopullisesti yhteiskunnan ja rauhan valtapiiriin suljettuna. Niin kuin on täytynyt käydä vesieläinten kun niiden oli joko pakko muuttua maaeläimiksi tai tuhoutua, niin kävi näiden erämaahan, sotaan, kuljeskeluun, seikkailuun onnellisesti sopeutuneiden puolieläinten — kaikki niiden vaistot olivat yhtäkkiä menettäneet arvonsa, olivat »irrottuneet». Niiden täytyi nyt kävellä jaloillaan ja »kantaa itseään», sen sijaan että niitä oli tähän asti kantanut vesi niitä rasitti nyt hirvittävä paino. Ne tunsivat olevansa kömpelöitä yksinkertaisimmissakin tehtävissä, niillä ei ollut tätä uutta tuntematonta maailmaa varten enää vanhoja ohjaajiaan, sääntöleviä tiedottoman varmasti ohjaavia viettejä — näiden onnettomien olentojen kyvyt olivat vähentyneet niin että niillä oli käytettävinään vain ajattelu, päättely, syiden ja vaikutusten yhdistely, niiden »tietoisuus», niiden vaivaisin ja erehtyvin elin! Liekö maan päällä ollut milloinkaan sellaista kurjuudentunnetta, sellaista lyijynraskasta ikävyyttä — ja lisäksi eivät nuo vanhat vaistot olleet kerta kaikkiaan lakanneet esittämästä vaatimuksiaan! Oli vain vaikeata ja harvoin mahdollista noudattaa niitä: useimmiten niiden täytyi etsiä uusia ja ikään kuin maanalaisia tyydytystapoja. Kaikki vaistot jotka eivät purkaudu ulospäin *kääntyvät sisäänpäin* — juuri tätä minä sanon ihmisen *sisäistymiseksi*; vasta siten ihmiseen kasvaa se mitä myöhemmin sanotaan hänen »sielukseen». Koko sisäinen maailma joka oli alkujaan ohut kuin kahden kelmun väliin

puristunut on pakahtunut ja auennut, tullut syväksi, leveäksi, korkeaksi sitä mukaa kuin ihmisen purkautuminen ulospäin on *estynyt*. Ne hirmuiset tokeet joilla valtiollinen organisaatio on suojellut itseään vanhoilta vapauden vaistoilta — näihin tokeisiin kuuluvat ennen kaikkea rangaistukset — saivat aikaan että kaikki nuo villin tapaan kuljeksivan ihmisen vaistot kääntyivät takaisin *itse ihmistä vastaan*. Vihamielisyys, julmuus, vainoaminen, päällekarkaus, vaihtelun, hävityksen halu — kaikki tämä kääntymässä niitä vastaan joissa sellaiset vaistot elivät: *siinä* on huonon omantunnon alkuperä. Ihmisestä joka ulkoisten vihollisten ja vastusten puuttuessa, tavan painostavaan ahtauteen ja säännöllisyyteen pakotettuna kärsimättömästi repi, vainosi, häiritsi, pahoinpiteli itseään, tästä »kesytettävästä» eläimestä joka repi itsensä verille häkkinsä tankoja vasten, tästä puutetta kärsivästä ja kotinsa erämaahan tuskallisesti ikävöivästä jonka täytyi tehdä omasta itsestään seikkailu, kidutuskenttä, epävarma ja vaarallinen sydänmaa — tästä narrista, tästä kaipaavasta ja epätoivoisesta vangista tuli »huonon omantunnon» keksijä. Mutta samalla oli saanut alkunsa kaikkein suurin ja kammottavin sairaus josta ihmissuku ei ole vieläkään toipunut, ihmisten kärsiminen *ihmisestä, itsestään*, seurauksena siitä että oli väkivaltaisesti irrotettu eläimellisestä menneisyydestään, ikään kuin hypännyt ja syöksynyt uusiin tiloihin ja olemassaolon ehtoihin, julistanut sodan vanhoille vaistoille joihin hänen voimansa, ilonsa ja pelottavuutensa oli siihen saakka perustunut. Lisätkäämme tähän heti että itseään vastaan kääntyneen, itsensä vastustajaksi asettuvan eläimensielun tosiasia toisaalta merkitsi maan päällä jotakin niin uutta, syvää, ennenkuulumatonta, arvoituksellista, ristiriitaista ja *tulevaisuudentäyteistä* että Maan ulkonäkö tuli senvuoksi olennaisesti toisenlaiseksi. Tarvittaisiin todella jumalaista katselijaa arvostamaan näytelmää joka alkoi niin ja jonka loppua ei voi vielä ensinkään aavistaa — näytelmää joka on niin ylen hieno, ihmeellinen, ylen eriskummallinen ettei se saisi tapahtua mie-

lettömän huomaamattomasti jonkin naurettavan taivaankappaleen pinnalla. Ihminen kuuluu siitä lähtien *muun muassa* kaikkein odottamattomimpiin osumiin joita Herakleitoksen »iso lapsi» olkoon hänen nimensä sitten Zeus tai Sattuma, leikkiessään sattuu saamaan — hän virittää itseensä kohdistuvaa kiinnostusta, jännitystä, toivoa, melkein varmuuttakin aivan kuin hänessä ilmoittautuisi, valmistautuisi jotakin, kuin ihminen ei olisi mikään päämäärä vaan pelkkä tie, välikohtaus, silta, suuri lupaus . . .

17

Tämän huonon omantunnon alkuperää koskevan hypoteesin edellytykseen kuuluu ensinnäkin ettei tuo muutos tapahtunut vähin erin, ei vapaaehtoisesti eikä ilmennyt elimellisenä sopeutumisena uusiin elämänehtoihin vaan murtumana, hyppäyksenä, pakkona, väistämättömänä kohtalona jota vastaan ei voitu taistella eikä edes kantaa kaunaa. Mutta toiseksi että siihen asti estymättömän ja hahmottumattoman väestön sujuttaminen varmaan muotoon väkivalta-aktista alkaneena vietiin päätökseen pelkillä väkivalta-akteilla — että vanhin »valtio» siis ilmeni ja toimi edelleen kauheana tyranniutena, musertavana ja mistään piittaamattomana koneistona kunnes tuo kansan ja puolieläimen raaka-aine ei ollut vain hyvin sotkettu ja taipuisa vaan myös *muotoutettu*. Käytin sanaa »valtio»; on itsestään selvää mitä se tarkoittaa — jotakin vaaleiden petojen joukkiota, valloittaja- ja herrarotua joka sotaisesti organisoituna ja organisoimiskykyisenä häikäilemättä käy pelottavilla käpälillään kiinni lukumäärältään ehkä suunnattoman paljon suurempaan mutta vielä hahmottomaan, vielä samoilevaan väestöön. Niinhän »valtio» saa alkunsa maan päällä; ajattelen että on jo luovuttu haaveellisesta käsityksestä jonka mukaan alkuna on ollut »sopimus». Mitä tekemistä onkaan sopimusten kanssa sillä joka saa käskeä, joka on luonnostaan »herra», joka

esiintyy väkivaltaisena teoissaan ja eleissään! Sellaisia olentoja ei oteta laskuihin, he tulevat kuin kohtalo ilman perustetta, järkeä, huomaavaisuutta, tekosyytä, he ovat läsnä niin kuin salama on läsnä, niin pelottavina, niin äkillisinä, niin vakuuttavina, niin »toisenlaisina» ettei heitä voitu edes vihata! Heidän työnsä on vaistomaista muodon luomista, muotoon pakottamista, ei ole toisia taiteilijoita jotka toimisivat niin tahtomattaan, tietämättään kuin he: mihin he ilmaantuvat, siinä on äkkiä jotakin uutta, herraus-muotoutuma joka *elää*, jossa osat ja toiminnot ovat rajoiltaan määrätyt ja toisiinsa suhteistetut, jossa ei ylimalkaan ole mitään mihin ei ole ensin sisällytetty »merkitystä» kokonaisuuden suhteen. He eivät tiedä mitä on syyllisyys, mitä vastuullisuus, mitä huomioonotto, nämä synnynnäiset organisaattorit; heissä vallitsee tuo hirmuinen taiteilijan itsekkyys jonka katse on kuin vasken ja joka tietää saavansa oikeutuksen »työstään» niin kuin äiti lapsestaan, ennakolta kaikkiin iäisyyksiin saakka. »Huono omatunto» ei ole kasvanut *heissä*, se on selvää ilman muuta — mutta se olisi kasvanut *ilman heitä*, tuo ruma kasvi, sitä ei olisi ellei heidän vasaraniskujensa, heidän taiteilijan-väkivaltaisuutensa painon alla olisi maailmasta poistettu, ainakin tehty näkymättömäksi ja ikäänkuin *piileväksi* suunnaton määrä vapautta. Tämä väkivaltaisesti piileväksi tehty *vapauden vaisto* — sen me jo käsitämme — tämä torjuttu, väistynyt, sisään suljettu ja lopulta vain omassa itsessään purkautuva ja ilmituleva vapauden vaisto: se, vain se on *huono omatunto* alullaan.

18

On varottava pitämästä koko tätä ilmiötä vähäpätöisenä jo siitä syystä että se on alusta alkaen ruma ja tuskallinen. Onhan se pohjaltaan sama aktiivinen voima joka noissa väkivaltataiteilijoissa ja organisaattoreissa tekee työtään suurenmoisemmin ja rakentaa valtioita, tässä taas sisäisenä, pienempänä,

pikkumaisempana, taaksepäin suuntautuvana, »rinnan labyrintissa» kuten sanoo Goethe, luo itselleen huonon omantunnon ja rakentaa kielteisiä ihanteita, juuri tuo *vapauden vaisto* (minun kielelläni: vallantahto); se vain on erona että aines johon tämän voiman muotoa muovaava ja väkivaltaa tekevä luonto purkautuu on tässä itse ihminen, hänen koko eläimellinen vanha itseytensä — *eikä* kuten tuossa suuremmassa ja ilmeisemmässä ilmiössä *toinen* ihminen, *toiset* ihmiset. Salainen väkivaltaisuus itseään kohtaan, taiteilijan julmuus, halu muotoilla itseään niin kuin jotakin raskasta vastahakoista passiivista ainesta, polttaa itseensä tahto, kritiikki, ristiriita, ylenkatse, kielto, itsensä kanssa sopuisan-eripuraisen sielun oudon pelottava ja kammottavan nautinnollinen työ, sielun joka tuottaa itselleen kärsimystä, koska kärsimyksen tuottaminen on sille haluna, koko tämä *aktiivinen* »huono omatunto» on viimein — ja se arvataan — ideaalisten ja imaginatiivisten tapahtumien varsinaisena äidinkohtuna saattanut päivänvaloon myös runsaasti uutta oudostuttavaa kauneutta ja myöntää ehkä yleensäkin ensimmäisen kerran kauneuden . . . Mikä sitten olisikaan »kaunista» ellei ristiriita olisi ensin tullut tietoiseksi itsestään, ellei ruma olisi ensin sanonut itselleen: »minä olen ruma»? . . . Tämän huomautuksen jälkeen tulee ainakin vähemmän arvoitukselliseksi kysymys kuinka niin ristiriitaisiin käsitteisiin kuin *epäitsekkyys*, *itsensä kieltäminen*, *uhrautuminen* voi sisältyä viittaus ihanteeseen, kauneuteen; ja yksi asia tiedetään tästä lähtien sitä en epäile — nimittäin millaista on alun alkaen *ilo* jota epäitsekäs, itsensä kieltäjä, uhrautuva tuntee: tämä ilo kuuluu julmuuteen. — Näin paljon toistaiseksi *moraalisena* arvona esiintyvän »epäitsekkyyden» alkuperästä ja sen alueen merkitsemisestä jossa tämä arvo on kasvanut: vasta huono omatunto, vasta itsensä pahoinpitelemisen tahto tarjoaa edellytyksen epäitsekkyyden *arvolle*. —

19

Huono omatunto on sairaus, siitä ei epäilystäkään, mutta sairaus samoin kuin raskaudentila on sairaus. Etsikäämme olosuhteet joiden vallitessa tämä sairaus on saavuttanut pelottavimman ja ylevimmän huippunsa: — niin saamme nähdä mitä uutta siinä oikeastaan on tullut maailmaan. Mutta tähän tarvitaan pitkiä hengenvetoja — ja ensiksi meidän täytyy palata vielä kerran erääseen aikaisempaan näkökantaan. Velallisen ja saamamiehen välinen yksityisoikeudellinen suhde josta jo puhuimme pitkälti on vielä kerran ja historiallisessa mielessä kovin merkillisellä ja arveluttavalla tavalla sovellettu erääseen suhteeseen jossa se on meille nykyajan ihmisille kenties kaikkein käsittämättömin: nimittäin *kulloinkin elävien* ja heidän *esi-isiensä* väliseen suhteeseen. Alkuperäisen sukuyhtiön piirissä — me puhumme alkuajoista — kulloinkin elävä sukupolvi tunnustaa velvoituksensa varhaisempaa ja erityisesti varhaisinta suvun perustajapolvea kohtaan (eikä suinkaan pelkän tunteenomaisen kiitollisuuden: viimeksimainitun olemassaolo voitaneen ihmissuvun pisimpään vaiheeseen nähden tietyillä perusteilla kerrassaan kieltää). Tällöin vallitsee vakaumus että suku saa kiittää *säilymisestään* yksinomaan esi-isien uhrauksia ja aikaansaannoksia — ja että nämä on *maksettava heille takaisin* uhrauksilla ja suorituksilla; tunnustetaan siis *velka* joka vielä lakkaamatta kasvaa niin että esi-isät yhä olemassaolevina mahtavina henkinä jatkuvasti suovat voimastaan suvulle uusia etuja ja ennakkomaksuja. »Ilmaiseksiko» ehkä? Mutta noille raaoille ja »sielullisesti köyhille» aikakausille ei ole mitään »ilmaiseksi». Mitä heille voi antaa takaisin? Uhreja (aluksi ravinnoksi, kaikkein karkeimmassa merkityksessä), juhlia, kappeleita, kunnianosoituksia, ennen kaikkea kuuliaisuutta — kaikki tavat näet ovat esi-isien työnä myös heidän käskyjään ja säädöksiään — annetaanko heille koskaan kylliksi? Tämä epäily jää jäljelle ja kasvaa, se pakottaa aika ajoin suureen

summittaiseen velan kuoletukseen, johonkin »saamamiehelle» suoritettuun suunnattomaan korvaukseen (esimerkiksi surkean kuuluisaan esikoisuhriin, joka tapauksessa veren, ihmisveren uhraamiseen). Suvun kantaisään ja hänen mahtiinsa kohdistuva *pelko*, tietoisuus siitä mitä ollaan hänelle velkaa kasvaa tällaisen logiikan mukaan täsmälleen samassa suhteessa kuin itse suvun mahti lisääntyy, kuin itse suku esiintyy yhä voitollisempana, itsenäisempänä, kunnioitetumpana, pelätympänä! Ei suinkaan päinvastoin! Jokainen askel kohti suvun surkastumista, kaikki surkeat sattumat, kaikki lajista huonontumisen, tulossa olevan hajaantumisen merkit vain aina *vähentävät* myös suvun perustajan henkeen kohdistuvaa pelkoa ja antavat yhä epäedullisemman käsityksen hänen älykkyydestään, huolehtivaisuudestaan ja yhä läsnä olevasta mahdistaan. Kun tämä karkea logiikka ajatellaan loppuun asti kehitettynä, niin kasvavan pelon ruokkiman kuvittelun on viimein täytynyt saada itse *mahtavimpien* sukujen esi-isät kasvamaan suunnattoman suuriksi ja työntää heidät takaisin jumalalliseen kammottavuuden ja käsittämättömyyden pimeyteen — suvun kantaisä muuttuu lopulta välttämättä *jumalaksi*. Kenties juuri tässä onkin jumalien alkuperä, he siis saavat alkunsa *pelosta!* . . . Ja jos joku katsoisi tarpeelliseksi lisätä: »mutta myös pieteetistä!» hän tuskin olisi oikeassa mitä tulee tuohon ihmissuvun pisimpään aikaan, alkuaikaan. Sitä enemmän väite olisi pätevä puhuttaessa keskellä olevasta ajasta jolloin ylhäiset suvut muodostuvat — ne ovat tosiaankin maksaneet alottajilleen, kantaisilleen (sankareille, jumalille) korkoineen takaisin kaikki ominaisuudet jotka ovat tällä välin ilmenneet heissä itsessään, *ylhäiset* ominaisuudet. Me luomme vielä tuonnempana katsauksen jumalien aateloitumiseen ja jalostumiseen (joka tosin ei suinkaan ole heidän »pyhitystään»); mutta nyt viemme koko tämän syyllisyystietoisuuden kehittelyn väliaikaisesti loppuun.

Kuten historia opettaa ei tietoisuus siitä että ollaan velassa jumaluudelle ole suinkaan tullut vielä sittenkään kun »yhteisön» veriheimolaisuuteen perustuva organisaatiomuoto on taantunut; ihmissuku on — samoin kuin se on sukuaatelilta perinyt käsitteet »hyvä ja huono» (ja sen psykologisen perustaipumuksen arvojärjestysten määräämiseen), — saanut suvun ja heimon jumaluudet periessään lisäksi vielä maksamattomien velkojen painon ja halun päästä niistä vapaaksi. (Siirtymävaiheen muodostavat laaja orja- ja maaorjaväestö joka on joko pakosta tai alistuvaisuuden ja mimicryn, jäljittelyn vuoksi sopeutunut herrojensa jumalakulttiin, niistä tämä perintö sitten tulvii joka taholle.) Jumaluuteen kohdistuva velvollisuudentunne on lakkaamatta kasvanut useiden vuosituhansien kuluessa ja yhä samassa suhteessa kuin jumalakäsite ja jumalatunne on maan päällä kasvanut ja kantautunut korkealle. (Kansojen taistelun, voittamisen, sovinnonteon, suhtautumisen koko historia, kaikki mikä jokaisessa suuressa rotusynteesissä edeltää kaikkien kansanelementtien lopullista arvojärjestystä kuvastuu niiden jumalien genealogia-sekasorrossa, heidän taisteluistaan, voitoistaan ja sovinnonteoistaan kertovissa saduissa; eteneminen kohti universaalisia valtakuntia on aina myös etenemistä kohti universaalisia jumaluuksia, despotismi joka kukistaa riippumattoman aateliston raivaa aina myös tietä jollekin monoteismille.) Kristillisen jumalan, suurimman toistaiseksi saavutetun jumalan ilmaantuminen on senvuoksi myös tuonut ilmi suurimman määrän syyllisyydentunnetta maan päällä. Jos otaksutaan että olemme vihdoin siirtyneet *vastakkaiseen* liikkeeseen, voitaneen kristilliseen jumalaan kohdistuvan uskon auttamattomasta taantumisesta sangen todennäköisesti päätellä että myös ihmisen syyllisyydentunne on jo huomattavasti vähemmässä; ei sovi torjua sitäkään mahdollisuutta että ateismin täydellinen ja lopullinen voitto voi vapahtaa ihmissuvun koko

tästä tunteesta, veloista alkuperälleen, causa primalleen. Ateismi ja eräänlainen *toinen viattomuus* kuuluvat yhteen. —

21

Tämä on lausuttu väliaikaisesti lyhyin ja karkein piirtein »syyllisyyden» ja »velvollisuuden» käsitteiden sekä uskonnollisten edellytysten yhteenkuuluvaisuudesta: olen tahallani jättänyt toistaiseksi syrjään näiden käsitteiden varsinaisen moralisoimisen (niiden työntämisen omaantuntoon, vielä täsmällisemmin *huonon* omantunnon kietoutumisen jumalakäsitteeseen) ja olen edellisen kappaleen lopussa vielä puhunut ikään kuin tätä moralisointia ei ensinkään olisi, siis ikään kuin noiden käsitteiden aika olisi välttämättä ohi nyt kun on hävinnyt niiden edellytys, usko »saamamieheemme», Jumalaan. Tosiasiallinen tila on kuitenkin pelottavasti toisenlainen. Syyllisyyden ja velvollisuuden käsitteiden moralisointi, niiden työntäminen huonoon omaantuntoon merkitsee mitä varsinaisimmin yritystä kääntää äsken kuvailtu kehitys *päinvastaiseksi*, ainakin pysähdyttää sen liike: nyt *pitää* juuri lopullisen velankuoletuksen mahdollisuuden kerta kaikkiaan tulla pessimistisesti poissuljetuksi, nyt pitää katseen kimmahtaa lohduttomasti syrjään, takaisin malmisesta mahdottomuudesta, nyt *pitää* käsitteiden »syyllisyys» ja »velvollisuus» kääntyä taaksepäin — *ketä* vastaan? Ei voi olla epäilystäkään: lähinnä velallista vastaan johon huono omatunto nyt piintyy, pureutuu, jossa se leviää ja kasvaa polyypin tavoin niin laajalle ja syvälle, siinä määrin että viimein on syntynyt syyllisyyden sovittamattomuuden ohella myös käsitys katumuksen ja parannuksen mahdottomuudesta, ajatus ettei velkaa voi maksaa (*»ikuinen rangaistus»*); mutta lopulta myös »saamamiestäkin» vastaan, ajateltakoon silloin sitten ihmisen causa primaa, ihmissuvun alkua, sen kantaisää joka nyt tulee kironalaiseksi (»Aadam», »perisynti», »tahdon epävapaus»), tai luontoa jonka kohdusta ihminen syntyy

ja johon pahan prinsiippi nyt sijoitetaan (»luonnon perkelellisyys») tai olemassaoloa yleensä joka jää jäljelle *sinänsä arvottomana* (nihilistinen siitä loitontuminen, kaipuu olemattomaan tai kaipuu sen »vastakohtaan», toisenlaiseen olemiseen, buddhalaisuus ja muu sensukuinen) — kunnes edessämme on yhtäkkiä kummallinen ja kauhistuttava hätäkeino josta kidutettu ihmissuku on saanut tilapäistä huojennusta, tuo *kristinuskon* nerotemppu: itse Jumala uhrautumassa ihmisen syyllisyyden tähden, itse Jumala maksamassa velkansa itselleen, Jumala ainoana joka voi vapahtaa ihmisen siitä mistä vapautuminen on käynyt ihmiselle mahdottomaksi — saamamies uhrautumassa velallisensa tähden, *rakkaudesta* (pitäisikö se uskoa? —), rakkaudesta velalliseensa! . . .

22

On varmaan jo arvattu *mitä* tässä kaikessa ja tämän kaiken alla oikeastaan on tapahtunut: itsensä kiduttamisen tahto, taakse väistynyt julmuus sisäistetyssä, itseensä vetäytymään säikytetyssä eläinihmisessä, kesyttämistä varten valtioon suljetussa olennossa joka on keksinyt huonon omantunnon tuottaakseen itselleen kärsimystä, sitten kun tämän kärsimyksentuottamistahdon *luonnollisempi* keino oli käynyt mahdottomaksi — tämä huonon omantunnon ihminen on vallannut omakseen uskonnollisen edellytyksen voidakseen kiihtää itsensä kiduttamisen kammottavimpaan kovuuteen ja tuskallisuuteen. Syyllisyys Jumalaa kohtaan, tämä ajatus tulee hänen kidutusvälineekseen. Hän tavoittaa »Jumalasta» perimmäiset vastakohdat jotka hän voi varsinaisilla ja auttamattomilla eläimenvaistoillaan löytää, hän tulkitsee itse nämä eläimenvaistot syyllisyydeksi Jumalaa kohtaan (»Herraan», »isään», maailman kantaisään ja alkuun kohdistuvaksi vihamielisyydeksi, vastarinnaksi, kapinaksi), hän pingottuu »Jumalan» ja »Perikleen» väliseen ristiriitaan, hän viskaa kaiken kielteisyyden joka hänessä

suuntautuu omaan itseyteen, oman olemuksen luontoon, luonnollisuuteen, tosiasiallisuuteen ulos itsestään myöntönä, olevana, ilmeisenä, todellisena, Jumalana, Jumalan pyhyytenä, Jumalan tuomariutena, Jumalan pyöveliytenä, tuonpuolisena, iäisyytenä, loputtomana kidutuksena, helvettinä, rangaistuksen ja syyllisyyden mittaamattomuutena. Tämä on eräänlaista sielullisessa julmuudessa hekumoivaa tahdonhulluutta jolla ei ole vertaistaan: ihminen *tahtoo* havaita itsensä syylliseksi ja tuomittavaksi sovittamattomuuteen saakka, hän *tahtoo* ajatella joutuvansa rangaistavaksi vaikka rangaistus ei koskaan voi vastata hänen syyllisyyttään, hän *tahtoo* tartuttaa ja myrkyttää olevaisten syvimmän pohjan rangaistuksen ja syyllisyyden ongelmalla tehdäkseen itselleen kerta kaikkiaan mahdottomaksi päästä ulos tästä »päähänpinttymien» labyrintista, hän *tahtoo* pystyttää itselleen ihanteen — »pyhän Jumalan» ihanteen — ollakseen sen edessä kouraantuntuvasti varma omasta ehdottomasta arvottomuudestaan. Voi tätä mieletöntä murheellista ihmispetoa! Mitä kaikkea johtuukaan sen mieleen, millainen luonnottomuus, millaiset järjettömyyden puuskat, millainen *aatteen petomaisuus* puhkeaakaan hänestä ilmi kun häntä hiukankin estetään olemasta *tekevä* peto! . . . Tämä kaikki on ylenmäärin kiinnostavaa, mutta myös täynnä mustaa, synkkää, hermoja syövää murheellisuutta niin että täytyy väkivaltaisesti kieltäytyä katselemasta liian kauan näihin kuiluihin. Tässä on *sairautta*, epäilemättä, kauhein sairaus joka on toistaiseksi raivonnut ihmisten keskuudessa — ja se joka ei vielä kykene kuulemaan (mutta nykyisin ei ole enää korvia sitä varten!), kuinka tässä kidutuksen ja järjettömyyden yössä on kaikunut *rakkauden* huuto, kaikkein kaipaavimman ihastuksen, *rakkaudessa* tapahtuvan lunastuksen huuto, kääntyy pois voittamattoman kauhun valtaamana . . . Ihmisessä on ylen paljon kauheata! . . . Maa on ollut jo liian kauan hullujenhuone! . . .

Tämä riittäköön kerta kaikkiaan sanotuksi »pyhän Jumalan» alkuperästä. — Jumalista muodostetun käsityksen sinänsä ei tarvitse välttämättä johtaa tähän mielikuvituksen tärveltymiseen jota emme voineet olla hetkeksi havainnollistamatta itsellemme, on olemassa ylhäisempiä tapoja käyttää hyväkseen jumalakuvitelmia kuin tämä ihmisen itsensä-ristiinnaulitsemista ja itsensä-raiskaamista varten keksimä jossa Euroopan viime vuosituhannet ovat osoittaneet mestaruutensa — tämän todistaa onneksi vielä jokainen katse joka luodaan *kreikkalaisiin jumaliin*, ylhäisten ja suvereenien ihmisten kuvajaisiin joissa ihmiseen kuuluva *eläin* tunsi olevansa jumalaistunut *eikä* raadellut itseään, *ei* raivonnut itseään vastaan! Nämä kreikkalaiset ovat mitä kauimmin käyttäneet hyväkseen jumaliaan juuri varjellakseen itseään »huonolta omaltatunnolta», saadakseen jatkuvasti iloita sielunsa vapaudesta, siis päinvastaisessa mielessä kuin kristillisyys on käyttänyt Jumalaansa. He menivät siinä hyvin pitkälle, nämä uhkeat ja leijonanrohkeat lapsenpäät; eikä mikään vähäpätöisempi auktoriteetti vaan Homeroksen Zeus itse tekee heille toisinaan ymmärrettäväksi että he suhtautuivat asiaan liian kevyesti. »Voi toki!» sanoo hän kerran — puheena on Aigisthoksen tapaus, *oikein* paha tapaus —

»Voi toki, ihmiset nuo jumaloita ne kuink' yhä syyttää!
Meitä he soimaavat pahan tuojiks, itse kun tuskaa
hankkivat itselleen yli salliman ilkiötöillään.»

Samalla tästä kuitenkin kuulee ja näkee, ettei tuo olympolainen katselija ja tuomari ensinkään ole heille siitä vihoissaan eikä ajattele heistä pahaa: »kuinka *typeriä* he ovatkaan!» niin hän ajattelee nähdessään kuolevaisten ilkitöitä — ja »typeryyttä», »ymmärtämättömyyttä», hiukan »häiriötä päässä», sen verran ovat väkevimmän, uskollisimman ajankin kreikkalaiset itse *myöntäneet* olevan monen pahan ja kohtalokkaan teon pohjana: — typeryyttä, *ei* syntiä! ymmärrättekö tämän? . . .

Mutta tuo päässä sattunut häiriö oli sekin ongelma — »niin, kuinka se on ollenkaan mahdollinen? mistä se oikeastaan tulee päähän jollainen on *meillä* jalon syntyperän, onnen, hyvän luontumisen, pahan seurapiirin, ylhäisyyden, hyveen ihmisillä?» — näin kysyi aina ylhäinen kreikkalainen vuosisatojen kuluessa nähdessään itselleen käsittämättömiä ilkitöitä ja rikoksia joilla joku hänen kaltaisensa oli tahrannut itsensä. »Hänet on varmaan villinnyt joku *jumala*», virkkoi hän viimein päätään pudistaen ... Tämän pulman selvitys on kreikkalaisille *tyypillinen* ... Jumalia siis käytettiin silloin puolustamaan ihmisiä pahassakin tiettyyn määrään saakka, heitä käytettiin pahan syinä — silloin he eivät ottaneet osalleen rangaistusta, vaan *ylhäisemmin*, syyllisyyden ...

24

— Kuten nähdään, minä piirrän loppuun kolme kysymysmerkkiä. »Pystytetäänkö tässä oikeastaan ihanne vai kaadetaanko?» näin minulta ehkä kysytään ... Mutta oletteko koskaan kysyneet itseltänne riittävästi kuinka kalliisti *jokainen* ihanteen pystyttäminen on maan päällä maksettu? Kuinka paljon todellisuutta on sitä varten aina täytynyt saattaa huonoon huutoon ja käsittää väärin, kuinka paljon valhetta pyhittää, kuinka paljon »jumalaa» joka kerta uhrata? Jotta jokin pyhäkkö voidaan pystyttää, *täytyy särkeä pyhäkkö*: se on laki — osoitettakoon minulle tapaus jossa se ei ole täyttynyt! ... Me nykyajan ihmiset, me olemme vuosituhantisen omantunnon-vivisektion ja itseemme kohdistuvan eläinrääkkäyksen perillisiä — siinä meillä on pisin harjoituksemme, ehkä taiteellisuutemme, joka tapauksessa hienostumisemme, maku-hemmottelumme. Ihminen on katsonut luonnollisia taipumuksiaan liian kauan »pahalla silmällä» niin että ne ovat lopulta alkaneet hänestä näyttää »huonon omantunnon» sisaruksilta. Päinvastainen yritys olisi sinänsä mahdollinen — mutta kuka on kyllin vä-

kevä sen tekemään? — nimittäin se että luonnottomista taipumuksista, kaikista noista pyrkimyksistä tuonpuoliseen, aistienvastaiseen, vaistonvastaiseen, luonnonvastaiseen, eläimenvastaiseen, sanalla sanoen tähänastisista ihanteista jotka kaikki tyynni ovat elämälle vihamielisiä ihanteita, maailmanpanettelija- ihanteita tehdään huonon omantunnon sisaruksia. Kenelle voi nykyisin puhua sellaisista toiveista ja vaatimuksista? . . . Juuri *hyvät* ihmiset saisi niin vastustajikseen; lisäksi tietenkin mukavuutta rakastavat, sopuisat, turhamaiset, haaveelliset, väsyneet . . . Mikä loukkaakaan syvemmin, mikä erottaa toisista yhtä perusteellisesti kuin se että antaa hiukan havaita ankaruutta ja ylhäisyyttä jolla kohtelee itseänsä? Ja toisaalta — myötämieliseksi, kuinka suopeaksi osoittautuivatkaan kaikki ihmiset meitä kohtaan kun teemme samoin kuin kaikki ihmiset ja »heittäydymme huolettomiksi» samoin kuin kaikki ihmiset! . . . Tuota päämäärää varten tarvittaisiin *toisenlaisia* henkiä kuin ne jotka ovat juuri tässä aikakaudessa todennäköisiä: sotien ja voittojen vahvistamia henkiä joille valloitus, seikkailu, vaara, jopa kärsimyskin on tullut tarpeeksi; siihen vaadittaisiin tottumista tuimaan korkeaan ilmaan, talvisiin vaelluksiin, jäähän ja vuoristoon kaikissa mahdollisissa merkityksissä, siihen vaadittaisiin eräänlaista ylevää ilkeyttäkin, tiedon syvintä itsevarminta huimuutta joka kuuluu suureen terveyteen, siihen vaadittaisiin lyhyesti ja sangen pahastikin sanoen juuri tätä *suurta terveyttä*! . . . Onko se nimenomaan nykyisin edes mahdollinenkaan? . . . Mutta joskus, aikana joka on väkevämpi kuin tämä laho, itseään epäilevä nykyisyys hänen kuitenkin täytyy meille tulla, suuren rakkauden ja ylenkatseen ihmisen, *lunastavan* ihmisen, luovan hengen jonka hänen uhkuva voimansa ajaa yhä uudestaan pois kaikesta syrjäisestä ja tuonpuolisesta jonka yksinäisyyden kansa ymmärtää väärin, ikäänkuin se olisi todellisuuden kaihtamista — vaikka se on vain hänen vajoamistaan, kaivautumistaan, syventymistään todellisuuteen jotta hän kerran tullessaan takai-

sin päivän valkeuteen toisi sieltä tämän todellisuuden *lunastuksen*: sen lunastuksen kirouksesta johon tähänastinen ihanne on sen syössyt. Tämän tulevaisuuden ihmisen joka vapahtaa meidät sekä tähänastisesta ihanteesta että siitä *minkä täytyi kasvaa tuosta ihanteesta*, suuresta inhosta, olemattomuuden tahdosta, nihilismistä, tämän keskipäivän ja suuren ratkaisun kellonlyönnin joka tekee tahdon jälleen vapaaksi, joka antaa Maalle takaisin sen oman päämäärän ja ihmiselle hänen toivonsa, tämän Antikristuksen ja Antinihilistin, tämän Jumalan ja olemattomuuden voittajan — *hänen täytyy kerran tulla* . . .

25

— Mutta mitä minä nyt puhunkaan? Riittää! Riittää! Tässä kohdassa minulle on soveliasta vain yksi, vaikeneminen: muuten kävisin loukkaavasti käsiksi siihen mihin on valta ryhtyä vain jollakulla nuoremmalla, »tulevammalla», väkevämmällä kuin minä — siihen mihin saa ryhtyä vain *Zarathustra, jumalaton Zarathustra* . . .

KOLMAS TUTKIMUS

Mitä merkitsevät askeettiset ihanteet?

Huolettomia, ilkkuvia, väkivaltaisia
— sellaisia tahtoo viisaus *meidän*
olevan: se on nainen, se rakastaa
aina vain sotilasta.
Näin puhui Zarathustra

1

Mitä merkitsevät askeettiset ihanteet? — Taiteilijoissa ei mitään tai liian monenmoista; filosofeissa ja oppineissa jonkinlaista korkean henkisyyden suotuisimpien edellytysten vainua ja vaistoa; naisissa parhaassa tapauksessa viettelyn *lisä*viehätystä, morbidia vivahdusta kauniissa lihassa, sievän lihavan eläimen enkelimäisyyttä; fysiologisesti epäonnistuneissa ja epävireisissä (*useimmissa* kuolevaisissa) yritystä olla olevinaan »liian hyviä» tähän maailmaan, erästä irstailun pyhää muotoa, sen päävälinettä taistelussa hidasta kärsimystä ja ikävystymistä vastaan, papeissa varsinaista pappien uskoa, heidän parasta työasettaan vallan tavoittelussa, myös »kaikkein korkeinta» lupaa valtaan; vihdoin pyhimyksissä talviunen tekosyytä, heidän *novissima gloriae cupido*ansa, viimeistä maineenhimoaan, heidän lepoaan ei-missään (»Jumalassa»), heidän mielenvikaisuusmuotoaan. Mutta siinä *että* askeettinen ihanne on yleensä merkinnyt ihmiselle niin paljon ilmenee ihmisen tahdon perustosiasia, hänen *horror vacui*nsa: se tarvitsee päämäärän ja se tahtoo ennemmin tahtoa olematontakin (*ei mitään*) kuin olla tahtomatta. — Ymmärretäänkö minua? . . . Onko minut ymmärretty? . . . »Ei ensinkään! hyvä herra!» — Aloittakaamme siis alusta.

2

Mitä merkitsevät askeettiset ihanteet? — Tai ottaakseni yksityisen tapauksen jonka suhteen minulta on varsin usein kysytty neuvoa; mitä merkitsee esimerkiksi se että sellainen taiteilija kuin Richard Wagner osoittaa vanhoilla päivillään kunnioitusta siveydelle? Tavallaan hän tosin on tehnyt aina niin; mutta vasta vihoviimeiseksi askeettisessa mielessä. Mitä merkitsee tämä »mielenmuutos», tämä perinjuurinen mielenkäänne? — se se nimittäin oli, Wagner käännähti siinä suoraa päätä omaksi vastakohdakseen. Mitä merkitsee se että taiteilija käännähtää omaksi vastakohdakseen? . . . Jos haluamme hiukan viivähtää tämän kysymyksen parissa, mieleemme johtuu kohta muisto Wagnerin elämän kenties parhaasta, väkevimmästä, iloisimmasta, *rohkeimmasta* ajasta: se oli silloin kun häntä askarrutti sisäisesti ja syvästi Lutherin häiden ajatus. Kuka tietää mistä sattumista on oikeastaan johtunut että meillä nyt on tämän häämusiikin asemesta Mestarilaulajat? Ja kuinka paljon jälkikaikua tässä ehkä vielä on ensinmainitusta? Mutta ei ole epäilystäkään siitä että myös »Lutherin häissä» olisi laulettu siveyden ylistystä. Tosin myös aistillisuuden ylistystä: — ja juuri siten asia näyttäisi minusta olevan järjestyksessä, juuri siten se olisi ollut myös »Wagnerin tapaista». Siveys ja aistillisuus eivät nimittäin ole välttämättä toistensa vastakohtia; jokainen hyvä avioliitto, jokainen oikea sydämen rakkaussuhde on tuon vastakohdan yläpuolella. Wagner olisi nähdäkseni tehnyt hyvin, jos hän olisi taas kerran palauttanut viehättävän ja urhean Luther-komedian avulla saksalaistensa mieliin tämän *mieluisan* tosiasian, sillä saksalaisten keskuudessa on ja on ollut aina paljon aistillisuuden parjaajia; ja Lutherin ansio ei ehkä ole ollut missään muussa suhteessa suurempi kuin juuri siinä että hän uskalsi tunnustaa omakseen *aistillisuutensa* (sitä sanottiin silloin varsin hellävaraisesti »evankeeliseksi vapaudeksi» . . .). Mutta siinäkään tapauksessa jossa tuo siveyden ja aistillisuuden

vastakohta on todella olemassa sen ei onneksi tarvitse olla vielä läheskään traaginen vastakohta. Tämä pitänee paikkansa ainakin kaikista paremmin luontuneista, iloluontoisista kuolevaisista jotka eivät suinkaan laske labiilia tasapainoaan »eläimen ja enkelin» välille ilman muuta olemassaoloa kumoaviin syihin kuuluvaksi — kaikkein hienoimmat ja älykkäimmät kuten Goethe, kuten Hafiz ovat pitäneet sitä suorastaan elämän *lisä*viehätyksenä. Juuri sellaiset »ristiriidat» viettelevät olemassaoloon . . . Toisaalta on liiankin ymmärrettävää että epäonnistuneet siat kun ne kerran saadaan palvomaan siveyttä — ja sellaisia sikoja on! — näkevät ja palvovat siinä vain vastakohtaansa, epäonnistuneen sian vastakohtaa — oi kuinka traagisesti röhkien ja kuinka innokkaasti! sen kyllä arvaa —, tuon kiusallisen ja tarpeettoman vastakohdan jonka Richard Wagner eittämättä tahtoi elämänsä lopulla vielä säveltää ja tuoda näyttämölle. *Miksi niin?* voidaan kohtuudella kysyä. Sillä mitä välitti hän, mitä välitämme me sioista? —

3

Tällöin ei tosin voida väistää toista kysymystä: mitä hän oikeastaan välitti tuosta miespuolisesta (ja valitettavasti ylen epämiehekkäästä) »juuri maalta tulleesta», tuosta vaivaisesta pirusta ja luonnonvaraisesta olennosta Parsifalista josta hän viimein tekee niin pettävillä keinoilla katolisen — kuinka onkaan? oliko tämä Parsifal ensinkään tarkoitettu vakavasti otettavaksi? Tekisi nimittäin mieli otaksua, jopa toivoakin päinvastaista — että Wagnerin Parsifal on tarkoitettu hupaiseksi, ikään kuin päätöskappaleeksi ja satyyridraamaksi jossa traagikko Wagner hänelle sopivalla ja arvokkaalla tavalla on tahtonut sanoa jäähyväiset meille ja itselleen mutta ennen kaikkea *tragedialle*, nimittäin niin että hän on esittänyt mitä hurjimman ja huimimman parodian itse traagisesta, koko muinaisesta kammottavasta maisesta vakavuudesta ja maisesta kurjuudesta,

luonnottoman askeettisen ihanteen vihdoin voitetusta kaikkein *karkeimmasta muodosta.* Tämä kuten sanottu olisi ollut suuren traagikon arvon mukaista: saavuttaahan tämä samoin kuin mikä muu taiteilija tahansa suuruutensa ylimmän huipun vasta silloin kun hän saa nähdä itsensä ja taiteensa *alapuolellaan* — kun hän osaa *nauraa* itselleen. Onko Wagnerin »Parsifal» hänen ylemmyysnauruaan itselleen, hänen saavuttamansa lopullisen korkeimman taiteilijanvapauden, taiteilijantuonpuolisuuden riemuvoitto? Kuten sanottu, tekisi mieli niin toivoa, sillä mitä olisikaan *vakavasti tarkoitettu* Parsifal? Onko tosiaankin tarpeen (kuten on sanottu minua vastaan) katsoa hänet »tietoon, henkeen ja aistillisuuteen kohdistuvan raivoisan vihan sikiöksi»? Aistien ja hengen kiroamiseksi samassa vihassa ja yhdellä hengenvedolla? Apostasiaksi ja paluuksi kristillissairaalloisiin ja obskuranttisiin ihanteisiin? Ja lopulta vielä itsensä kieltämiseksi, itsensä poispyyhkimiseksi taiteilijan taholta joka oli siihen saakka tahtonsa koko tarmolla pyrkinyt päinvastaiseen, nimittäin taiteensa kaikkein *korkeimpaan henkistämiseen ja aistillistamiseen?* Eikä ainoastaan taiteensa vaan myös elämänsä. Muistettakoon kuinka innokkaasti Wagner aikoinaan seurasi filosofi Feuerbachin jälkiä: Feuerbachin puhe »terveestä aistillisuudesta» — se kaikui kolme- ja neljäkymmentäluvulla Wagnerin kuten monien muidenkin saksalaisten korvissa (he sanoivat olevansa »*nuoria* saksalaisia») kuin vapahduksen sanoma. Onko hän viimein oppinut ajattelemaan siitä *toisin?* Näyttäähän ainakin siltä että hän viimein tahtoi *opettaa* siitä toisin ... Eikä vain Parsifalin pasuunoilla näyttämöltä: hänen viimeisten vuosiensa sameassa, yhtä orjallisessa kuin neuvottomassa kirjallisessa tuotannossa on satoja kohtia joissa paljastuu salainen toive ja tahto, arka, epävarma, tunnustamaton tahto saarnata nimenomaan paluuta, kääntymystä, kieltoa, kristillisyyttä, keskiaikaa ja sanoa opetuslapsilleen »se ei ole mitään! Etsikää pelastusta jostakin muualta!» Kerran huudetaan avuksi »vapahtajan vertakin» ...

4

Lausuakseni mielipiteeni tällaisessa tapauksessa — ja se on *tyypillinen* tapaus — on varmaan parasta erottaa taiteilija teoksistaan sikäli, ettei häneen itseensä suhtauduta heti yhtä vakavasti kuin hänen teoksiinsa. Hän on lopultakin vain teostensa edellytys, äidinkohtu, maaperä, toisinaan lannoitus ja höyste jossa ja josta teokset kasvavat — ja siten useimmissa tapauksissa jotakin mikä täytyy unohtaa jos tahtoo iloita itse tuotteista. Jonkin teoksen *syntyperän* oivaltaminen kiinnostaa hengen fysiologeja ja elävältäleikkaajia: ei milloinkaan esteettisiä ihmisiä, artisteja! Parsifalin runoilija ja hahmottelija ei säästynyt syvälliseltä, perusteelliselta, jopa pelottavaltakin eläytymiseltä ja laskeutumiselta keskiaikaisiin sielunkontrasteihin, vihamieliseltä hengen kaiken karkeuden, ankaruuden ja kurin karttamiselta, eräänlaiselta älylliseltä perverssiteetiltä (jos minun sallitaan käyttää tätä sanaa) enempää kuin raskaudentilassa oleva nainen säästyy raiskauden ikävyyksiltä ja ihmeellisyyksiltä jotka kuten sanottu täytyy *unohtaa* voidakseen iloita lapsesta. On varottava erehdystä johon taiteilija itse eksyy aivan liian helposti, psykologisen contiguityn vuoksi, käyttääksemme englantilaista sanontaa; luuloa että hän itse *on* se mitä hän osaa esittää, keksiä, ilmentää. Todellisuudessa on laita niin että *jos* hän olisi se, hän ei ensinkään sitä esittäisi, keksisi eikä ilmentäisi; Homeros ei olisi runoillut Akhilleusta eikä Goethe Faustia, jos Homeros olisi ollut Akhilleus ja Goethe Faust. Täydellinen ja ehyt taiteilija on iät kaiket erotettu »reaalisesta», todellisesta; toisaalta on ymmärrettävää että hän voi joskus epätoivoon saakka väsyä tähän sisäisen olemassaolonsa ikuiseen »epäreaalisuuteen» ja valheellisuuteen — ja että hän sitten ehkä yrittää kerran tunkeutua siihen mikä on häneltä tiukimmin kielletty: todelliseen, yrittää *olla* todellinen. Kuinka yritys onnistuu? On helppo arvata ... Se on taiteilijan tyypillistä havittelua: samaa havittelua johon Wagnerkin vanhettuaan

harhautui ja josta hänen on täytynyt maksaa niin suuri, niin kohtalokas korvaus (hän menetti siitä syystä arvokkaan osan ystävistään). Mutta lopulta ottamatta lainkaan huomioon tätä havittelua, niin kukapa ei yleensä toivoisi Wagnerin itsensä tähden että hän olisi sanonut jäähyväisensä meille ja taiteelleen *toisin*, ei Parsifalilla vaan voitokkaammin, itsevarmemmin, enemmän Wagnerin tavalla — vähemmän harhaanjohtavasti, vähemmän kaksimielisesti koko tahtomisensa suhteen, vähemmän Schopenhauerin tyyliin, vähemmän nihilistisesti? . . .

5

Mitä siis askeettiset ihanteet merkitsevät? Jos on kysymyksessä taiteilija, me jo käsitämme asian: *ei mitään!* . . . Tai niin monenlaista että se on sama kuin ei mitään! . . . Eihän se muuten ole tärkeätäkään! Herrat taiteilijat eivät ole läheskään kyllin riippumattomia maailmassa ja maailman vastustajina jotta heidän arvostuksensa ja näiden muutokset *sinänsä* ansaitsisivat osanottoa! He ovat olleet kaikkina aikoina jonkin moraalin tai filosofian tai uskonnon kamaripalvelijoita; puhumattakaan siitä että he ovat valitettavasti varsin usein olleet kannattaja- ja suosijakuntansa liian notkeaselkäisiä hovilaisia sekä vanhojen tai vasta nousevien valtojen tarkkavainuisia imartelijoita. He tarvitsevat aina vähintään suojaa, tukea, ja perustettua auktoriteettia: taiteilijat eivät ole koskaan muista erillään, yksin oleminen on ristiriidassa heidän syvimpien vaistojensa kanssa. Niin otti esimerkiksi Richard Wagner kun »aika oli tullut» etumiehekseen, suojakseen filosofi Schopenhauerin: — kuka pitäisikään edes ajateltavana että hän olisi *uskaltanut* omaksua askeettista ihannetta ilman tukea jonka Schopenhauerin filosofia tarjosi hänelle, ilman Schopenhauerin auktoriteettia joka alkoi tulla Euroopassa seitsemänkymmenluvulla *vallitsevaksi?* (ottamatta tässä vielä lukuun kysymystä olisiko taiteilija yleensä ollut *uudessa* Saksassa mahdollinen ilman

hurskaan, valtakunnanhurskaan ajattelutavan maitoa). — Ja näin olemme päätyneet vakavampaan kysymykseen: mitä merkitsee että askeettista ihannetta suosii todellinen *filosofi*, todella itsenäinen henki kuten Schopenhauer, tuimakatseinen mies ja ritari joka uskaltaa olla oma itsensä, joka osaa seisoa yksin omilla jaloillaan eikä odota etumiehiä ja korkeampia viittauksia? — Harkitkaamme tässä heti Schopenhauerin merkillistä ja monenlaisia ihmisiä lumoavaakin suhdetta *taiteeseen:* sen vuoksi nimittäin Richard Wagner *lähinnä* siirtyi Schopenhauerin puolelle (kuten tiedetään, runoilija Herweghin suostuttamana), vieläpä siinä määrin että niin syntyi täydellinen teoreettinen ristiriita hänen vanhemman ja myöhemmän askeettisen uskonsa välille — edellinen ilmaistuna esimerkiksi teoksessa »Ooppera ja draama», jälkimmäinen hänen vuodesta 1870 lähtien julkaisemissaan teoksissa. Eniten ehkä oudostuttaa että Wagner siitä pitäen alkoi häikäilemättä arvostella toisin itse *musiikin* arvoa ja asemaa: mitä hän huolikaan siitä että oli aikaisemmin tehnyt musiikista välineen, meedion, »naisen» joka muka kerta kaikkiaan tarvitsee menestyäkseen tarkoitusta, miestä — nimittäin draamaa! Hän käsitti yhtäkkiä, että Schopenhauerin teoriaa ja uudistusta voi käyttää *tehokkaammin* in majorem musicae gloriam, — nimittäin musiikin *suvereenisuutta* niin kuin Schopenhauer sen ymmärsi: musiikki asetettuna erikseen kaikkia muita taiteita vastaan, sinänsä itsenäinen taide joka *ei* tarjoa niin kuin muut ilmiömaailman kuvia vaan puhuu itse *tahdon* kieltä, välittömästi »syvyydestä» käsin, sen omimpana, alkuperäisimpänä, johtelemattomimpana ilmestyksenä. Kun musiikin arvo näytti täten Schopenhauerin filosofian varassa arvaamattomasti kasvavan, nousi samalla myös *muusikon* hinta yhtäkkiä ennenkuulumattomasti: hänestä tuli nyt oraakkeli, pappi, enemmänkin kuin pappi, eräänlainen olioiden »tosiolevaisuuden» puhetorvi, tuonpuoliseen yhdistävä puhelin — hän ei puhunut enää vain musiikkia, tämä Jumalan vatsastapuhuja — hän puhui metafysiikkaa: onko ih-

mekään, että hän viimein eräänä päivänä puhui *askeettisia ihanteita?* . . .

6

Schopenhauer on käyttänyt hyväkseen Kantin antamaa esteettisen probleeman määrittelyä — vaikka hän ei varmastikaan ole katsellut sitä Kantin silmin. Kant aikoi osoittaa taiteelle kunnioitusta, kun hän piti parhaana ja asetti etualalle ne »kauniin» predikaatit jotka ovat tiedon kunniana: persoonattomuuden ja yleispätevyyden. Tässä ei ole paikallaan pohtia kysymystä eikö tuo ollut pääasiassa erehdys; tahdon vain tähdentää että Kant samoin kuin kaikki filosofit sen sijaan että hän olisi tarkastellut esteettistä ongelmaa taiteilijan (luovan) kokemusten valossa mietiskeli taidetta ja kauneutta vain »katselijasta» käsin ja sai samalla huomaamatta sisällytetyksi itse »katselijan» »kauniin» käsitteeseen. Kunpa sitten edes tämä »katselija» olisi ollut kaunista käsitteleville filosofeille kyllin tuttu! — nimittäin suurena *persoonallisena* tosiasiana ja kokemuksena, omimpien väkevien elämysten, pyyteiden, yllätysten, ihastusten runsautena kauniin alueella! Mutta päinvastoin, niin minä pelkään oli asian laita: ja niin me saamme heiltä heti alusta alkaen määritelmiä joissa kuten tuossa kuuluisassa kauniin määritelmässä jonka Kant antaa, piileé hienomman kokemuksen puute peruserehdyksen paksun madon hahmossa. »Kaunista», sanoo Kant, »on se mikä miellyttää *pyyteettömästi*». Pyyteettömästi! Verrattakoon tähän määritelmään toista jonka on tehnyt todellinen »katselija» ja artisti, Stendhal joka kerran antaa kauniille nimen une promesse de bonheur, lupaus onnesta. Siinä on ainakin *torjuttu* ja pyyhitty pois esteettisen tilan ainoa puoli jota Kant tähdentää: le désintéressement, kiinnostamattomuus. Kumpi on oikeassa, Kant vai Stendhal? — Kun esteetikkomme eivät väsy Kantin hyväksi heittämästä vaakakuppiin sitä että kauneuden taika tekee mahdolliseksi

katsella *jopa* naisia esittäviä verhottomia veistoksia »pyyteettömästi», »kiinnostuksetta» on kaiketi kyllä lupa hiukan nauraa heidän kustannuksellaan: *taiteilijoiden* kokemukset ovat tämän pulmallisen seikan suhteen »kiinnostavampia», eikä Pygmalion ainakaan ollut välttämättä »epäesteettinen ihminen». Ajatelkaamme sitäkin parempaa esteetikkojemme viattomuudesta joka sellaisissa argumenteissa kuvastuu, lukekaamme esimerkiksi Kantille kunniaksi se mitä hän naiivisti kuin maalaispappi tietää opettaa tuntoaistin erikoislaadusta! — Ja tässä me palaamme Schopenhaueriin joka oli paljon lähempänä taiteita kuin Kant mutta ei kuitenkaan päässyt vapautumaan Kantin määritelmän lumoista: mistä se johtui? Asia on sangen omituinen: hän tulkitsi itselleen sanat »ohne Interesse» mitä persoonallisimmalla tavalla, kokemuksesta käsin jonka on täytynyt kuulua hänen säännöllisimpiinsä. Schopenhauer ei puhu monestakaan asiasta niin varmasti kuin esteettisen kontemplaation vaikutuksesta; hän sanoo sen torjuvan juuri *sukupuolista* »kiinnostusta» samalla tavalla kuin lupuliini ja kamferi, hän ei ole milloinkaan väsynyt ihannoimasta *tätä* »tahdosta» irti pääsemistä esteettisen tilan suurena etuna ja hyötynä. Tekeepä vielä mieli kysyä eikö hänen »tahtoa ja mielikuvaa» koskeva peruskäsityksensä, ajatus että »tahdosta» voidaan vapautua ainoastaan »mielikuvan» avulla ole lähtöisin tuon sukupuolikokemuksen yleistyksestä. (Kaikissa Schopenhauerin filosofiaa koskevissa kysymyksissä on ohimennen sanoen aina muistettava ottaa huomioon että se on kuudenkolmatta vuoden ikäisen nuoren miehen konseptio; niin ettei se liity ainoastaan siihen mikä on ominaista Schopenhauerille vaan myös siihen mikä on ominaista tuossa elämän vuodenajassa.) Kuulkaamme esimerkiksi nimenomaan yksi kohta niiden lukemattomien joukosta jotka hän on kirjoittanut esteettisen tilan kunniaksi (Welt als Wille und Vorstellung I 231), kuulkaamme näiden sanojen äänensävy, se kärsimys, onni, kiitollisuus jota niiden lausuminen on ilmaissut. »Tämä on tuskaton tila, jota Epikuros

ylisti korkeimpana hyvänä ja jumalien olotilana; me olemme tuon tuokion ajaksi päässeet vapaiksi inhasta tahdonkiihkosta, me vietämme tahdon kuritushuonetyön sapattia, Iksionin pyörä on pysähtynyt» ... Kuinka kiihkeitä ovatkaan nämä sanat! Millaisia tuskan ja pitkän kyllästymisen kuvia! Millainen melkein patologinen »tuon tuokion» ja muun »Iksionin pyörän», »tahdon kuritushuonetyön», »inhan tahdonkiihkon» aikamääräinen vastakkainasettelu! — Mutta jos otaksummekin että Schopenhauer on henkilökohtaisesti ollut sadoin kerroin oikeassa, mitä siitä hyötyisi kauneuden olemuksen oivaltaminen? Schopenhauer on kuvaillut kauniin erästä vaikutusta, tahtoa rauhoittavaa — mutta onko se edes säännöllinen? Stendhal, yhtä aistillinen mutta onnellisemmin luontunut ihminen kuin Schopenhauer tähdentää kuten sanottu erästä toista kauniin aikaansaamaa vaikutusta: »kaunis *lupaa* onnea», hänestä näyttää tosiasialta juuri se että kaunis *kiihottaa tahtoa* (»intressiä»). Ja eikö loppujen lopuksi voitaisi väittää itse Schopenhaueria vastaan että hän on aivan väärässä kun luulee tässä olevansa Kantin opin kannattaja, ettei hän ole ensinkään ymmärtänyt Kantin kauniista antamaa määritelmää — että kaunis miellyttää häntäkin »pyyteestä», vieläpä kaikkein väkevimmästä, kaikkein persoonallisimmasta pyyteestä: kidutetun halusta päästä vapaaksi tuskistaan? ... Ja palataksemme ensimmäiseen kysymykseemme: »mitä *merkitsee* se että filosofi suosii askeettista ihannetta?» me saamme tästä ainakin ensimmäisen vihjeen: hän tahtoo *vapautua jostakin kidutuksesta.* —

7

Varokaamme »kidutus»-sanan kuullessamme heti synkistämästä kasvoja: juuri tässä tapauksessa jää riittävästi vastalaskua, vähentämistä — jääpä vielä hiukan naurunkin aihetta. Älkäämme väheksykö varsinkaan sitä että Schopenhauer joka todella piti sukupuolielämää vihollisenaan (siihen luettuna sen

väline, nainen, »instrumentum diaboli»), *tarvitsi* vihollisia pysyäkseen hyvällä tuulella; että häntä miellyttivät kiukkuiset, sapekkaat, mustanvihreät sanat; että hän oli vihoissaan vihoissaolemisen vuoksi, intohimosta; että hän olisi tullut sairaaksi, *pessimistiseksi* (— sitä hän nimittäin ei ollut, niin hartaasti kuin toivoikin olevansa) ilman vihollisiaan, ilman Hegeliä, naista, aistillisuutta ja koko olemassaolon, olemaan jäämisen tahtoa. Schopenhauer *ei* olisi muuten jäänyt olemaan, hän olisi karannut pois: mutta hänen vihollisensa pitivät hänestä kiinni, hänen vihollisensa viettelivät hänet yhä uudelleen olemassaoloon, hänen vihansa oli — aivan samoin kuin antiikin kyynikkojen — hänen lohtunsa, virkistyksensä, korvauksensa, hänen rohtonsa inhoa vastaan, hänen *onnensa*. Tämä riittäköön Schopenhauerin tapauksen persoonallisimmasta puolesta; toisaalta hänessä on vielä jotakin *tyypillistä* — ja vasta tässä me palaamme taas ongelmaamme. Niin kauan kuin filosofeja on maan päällä ja kaikkialla missä filosofeja on ollut (Intiasta Englantiin saakka, mainitaksemme filosofisen lahjakkuuden vastakkaiset ääret), on kieltämättä olemassa varsinaista filosofin ärtyisyyttä ja kaunaa aistillisuutta kohtaan — Schopenhauer on vain sen kaunopuheisin ja jos on korvat sitä kuulla myös ihastuttavin ja viehättävin purkautuma — ; samoin on olemassa varsinaisesti filosofin ennakkosuosiota ja sydämellisyyttä koko askeettista ihannetta kohtaan, tästä ja tätä vastaan ei pidä uskotella itselleen mitään. Molemmat seikat kuten sanottu kuuluvat tyyppiin; jos filosofista puuttuu kumpainenkin, hän on — tämä ei siedä epäilyä — aina vain »niinsanottu». Mitä se *merkitsee?* Tämä tosiasia on nimittäin ensin tulkittava: *sinänsä* se vain on, typeränä iankaikkisesti niin kuin jokainen »olio sinänsä». Jokainen eläin, siis myös la bête philosophe pyrkii vaistomaisesti optimaalisiin suotuisiin olosuhteisiin, joiden vallitessa se voi purkaa kaiken voimansa ja saavuttaa vallantunteensa suurimman määrän; jokainen eläin kavahtaa yhtä vaistomaisesti ja hienolla vainulla joka on »korkeampi kuin mikään järki»

kaikenlaisia häiritsijöitä ja esteitä jotka tulevat tai voisivat tulla sen eteen tällä optimiin johtavalla tiellä (minä *en* puhu sen tiestä »onneen» vaan sen tiestä valtaan, tekoon, mitä mahtavimpaan tekemiseen; tämä tie on useimmissa tapauksissa todella sen tie onnettomuuteen). Siten kavahtaa filosofi *avioliittoa* sekä sitä mikä tahtoo siihen suostuttaa — avioliittoa esteenä ja onnettomuutena optimiin johtavalla tiellään. Kuka suuri filosofi onkaan tähän mennessä ollut vaimon mies? Herakleitos, Platon, Descartes, Spinoza, Leibniz, Kant, Schopenhauer — eivät olleet; eikä heitä voi edes *ajatella* naimisissa oleviksi. Aviomies-filosofi kuuluu *huvinäytelmään*, se on minun väitteeni: ja tuo poikkeus, Sokrates — tuo ilkeä Sokrates on todennäköisesti mennyt naimisiin ironice, nimenomaan todistaakseen *tämän* väitteen oikeaksi. Jokainen filosofi sanoisi niin kuin sanoi aikoinaan Buddha kun hänelle tuotiin tieto pojan syntymästä: »Râhula on minulle syntynyt, kahle on minulle taottu» (Râhula merkitsee tässä »pikkupaholaista»); jokaisen »vapaan hengen» täytyisi kokea mietteliäs hetki, edellyttäen että hän on aikaisemmin kokenut ajattelemattomuuden hetken niin kuin sen kerran koki samainen Buddha — »ahtaan ahdinkoista», ajatteli hän itsekseen, »on elämä talossa, epäpuhtauden tanner; vapaus on talosta poistumisessa: näin ajatellessaan hän poistui talosta». Askeettisessa ihanteessa on osoitettu niin paljon *riippumattomuuteen* johtavia siltoja ettei filosofi voi mielessään riemuitsematta ja käsiään taputtamatta kuulla kerrottavan kaikista niistä päättäväisesti jotka ovat jonakin päivänä sanoneet »ei» kaikelle epävapaudelle ja menneet johonkin *erämaahan:* vaikka sitten otaksuisimmekin että he ovat olleet vain väkeviä aaseja ja kaikin puolin väkevän hengen vastakohtia. Mitä siis merkitsee askeettinen ihanne filosofissa? Vastaukseni on — se on varmaan jo aikoja sitten arvattu: filosofi tervehtii sen nähdessään hymyillen korkeimman ja rohkeimman henkisyyden edellytysten optimia — hän *ei* siten kiellä »olemassaoloa», hän päinvastoin myöntää siinä *oman* ja *vain*

oman olemassaolonsa ja tekee niin ehkä siihen määrään saakka ettei hänestä jää kauaksi rikollinen toivomus: pereat mundus, fiat philosophia, fiat philosophus, *fiam!* . . . Tuhoutukoon maailma, olkoon filosofia olemassa, olkoon filosofi, *minä* . . .

8

On ilmeistä etteivät he ole lahjomattomia todistajia ja tuomareita askeettisen ihanteen *arvoa* käsiteltäessä, nämä filosofit! He ajattelevat *itseään*, mitä he välittävätkään »pyhästä»! Heidän ajattelunsa piiriin ei tule se mikä on juuri *heille* välttämättömintä: vapaus pakosta, häiriöstä, melusta, arkiaskareista, velvollisuuksista, suruista, pään selvyys; ajatusten tanssi, hyppy ja lento; hyvä ilma, ohut, kirkas, vapaa, kuiva, sellainen kuin korkeiden seutujen ilma jossa kaikki animaalinen oleminen tulee henkisemmäksi ja saa siivet; kaikissa pohjakerroksen kammioissa vallitseva rauha; kaikki koirat sievästi kahlehdittuina; ei mitään vihollisuuden ja kaunan takkuista kaunaa; ei mitään loukatun kunnianhimon kalvavia matoja; vaatimattomat ja alamaiset sisälmykset, ahkerat kuin myllyn koneistot, mutta kaukaiset; sydän vieras, tuonpuoleinen, tulevainen, kuolemanjälkeinen — he ajattelevat kaiken kaikkiaan askeettisesta ihanteesta puhuttaessa iloista asketismia sellaisena kuin se elää jumaltuneessa ja lentokykyiseksi tulleessa eläimessä joka ennemmin harhailee elämän yllä kuin lepää siinä. Askeettisen elämän kolme loistosanaa tunnetaan, ne ovat: köyhyys, nöyryys, siveys. Ja katsottakoon nyt kerran läheltä kaikkien suurten hedelmällisten kekseliäiden henkien elämää — siitä löydetään aina jossakin määrin nuo kolme. Ei suinkaan kuten on itsestäänkin selvää niin että ne olisivat heidän »hyveitään» — mitä tekemistä onkaan sellaisella ihmisellä hyveiden kanssa! — vaan heidän *parhaan* olemassaolonsa, heidän *kauneimman* hedelmällisyytensä varsinaisimpina ja luonnollisimpina edellytyksinä. Samalla on sangen mahdollista että heidän vallitsevan

henkisyytensä on täytynyt ensin hillitä rajua ja ärtyisää ylpeyttä tai että se on vain vaivoin voinut pitää voimassa heidän pyrkimystään »erämaahan», ehkä ylellisyyteen ja kaikkein valioimpiin asioihin suuntautuvaa taipumusta sekä sydämen ja käden tuhlailevaa anteliaisuutta vastaan. Mutta se on tehnyt tämän juuri *vallitsevana* vaistona joka on saanut kaikki muut vaatimukset suostumaan vaatimuksiinsa — ja se tekee niin yhä vielä; ellei se niin tekisi se ei enää vallitsisi. Siinä ei siis ole mitään »hyvettä». Muuten: se erämaa josta äsken puhuin johon väkevät riippumattomiksi luontuvat henget vetäytyvät yksinäistymään — oi kuinka toisenlaiselta se näyttääkään kuin millaiseksi sivistyneet erämaan kuvittelevat! — sattuu nimittäin niinkin että he ovat erämaa itse, nämä sivistyneet. Ja varmaa on että se tuntuisi kerrassaan sietämättömältä olosijalta kaikista hengen näyttelijöistä — heille se ei ole läheskään kyllin romanttinen ja syyrialainen, ei läheskään riittävästi teatteri-erämaa! Tosin ei siitäkään puutu kameleja: mutta tähän koko yksinäisyys rajoittuukin. Kenties tahallista obskuriteettia, itsensä karttamista; melun, kunnianosoitusten, sanomalehden, vieraan vaikutuksen kammoa; pieni virka, elämän arki, jotakin mikä salaa enemmän kuin asettaa näkyville; tilapäistä seurustelua iloisen siipi- ja muun karjan kanssa jonka näkeminen toivuttaa; seurana vuoristo mutta ei kuollut vaan sellainen jossa on *silmät* (toisin sanoen järviä); toisinaan vielä huone jossakin täydessä kaikenmaailman majatalossa jossa ihmistä jatkuvasti luullaan joksikin toiseksi ja jossa saa huoletta jutella jokaisen kanssa — se on tässä »erämaa»: oi, se on kyllin yksinäinen, uskokaa minua! Kun Herakleitos vetäytyi valtavan Artemiin-temppelin pihoihin ja pylväskäytäviin, niin tämä erämaa oli arvoisampi, sen myönnän: miksi ei meillä ole sellaisia temppeleitä? (ehkä niitä *onkin:* minä muistan juuri nyt kauneimman lukuhuoneeni, Piazza di San Marcon varrella, kevät edellytettynä, samoin aamupäivä, aika 10 ja 12 välillä). Mutta se mitä Herakleitos karttoi on yhä samaa mitä *me* nyt kartamme:

efesolaisten melua ja demokraattien jaarittelua, heidän politiikkaansa, heidän »valtakunnasta» (Persiasta, kuten lukija hyvin ymmärtää) saamiaan uutisia, heidän »nykyhetken» markkinarihkamaansa — me filosofit tarvitsemme nimittäin rauhaa ensinnäkin eräässä suhteessa: tahdomme olla rauhassa »nykyhetkeltä». Me ihailemme hiljaista, kylmää, ylhäistä, kaukaista, muinaista, yleensä kaikkea jonka edessä sielun ei tarvitse puolustautua eikä kuroutua kiinni — jotakin minkä kanssa voi puhua puhumatta *äänekkäästi*. Kuunneltakoon vain mikä sointi hengessä on sen puhuessa: jokaisessa hengessä on oma sointinsa, jokainen henki rakastaa omaa sointiaan. Esimerkiksi tuo tuolla on varmaan agitaattori, toisin sanoen onttopää, patarani: mitä häneen meneekin sisään, kaikki tulee hänestä takaisin kumeana ja sameana, suuren tyhjyyden kaiun painostamana. Tuo tuolla taas puhuu harvoin muulla tavalla kuin käheästi: onko hän ehkä *ajatellut* itsensä käheäksi? Se olisi mahdollista — kysyttäköön filologeilta —, mutta se joka ajattelee *sanoilla* ajattelee puhujana eikä ajattelijana (käy ilmi ettei hän varsinaisesti ajattele asioista, ei asiallisesti vaan ainoastaan asioihin nähden, että hän oikeastaan ajattelee *itseään* ja kuulijoitaan). Tuo kolmas tuolla puhuu tungettelevasti, hän astuu liian lähelle meitä, hänen hengityksensä huokuu kasvoihimme — me suljemme vaistomaisesti suumme vaikka hän puhuu kirjan kautta: hänen tyylinsä sointi sanoo meille syyn — ettei hänellä ole aikaa, että hän luottaa huonosti itseensä, että hän saa sananvuoron tänään tai ei enää koskaan. Mutta henki joka on varma itsestään puhuu hiljaa, etsii piilopaikkaa, antaa odottaa itseään. Filosofi tunnetaan siitä että hän karttaa kolmea loisteliasta ja äänekästä asiaa, kuuluisuutta, ruhtinasta ja naisia: mikä ei suinkaan merkitse etteivät nämä tule hänen luokseen. Hän kaihtaa liian kirkasta valoa: sentähden hän kaihtaa omaa aikaansa ja sen »päivää». Sikäli hän on kuin varjo: mitä enemmän hänen aurinkonsa laskee sitä suuremmaksi hän tulee. »Nöyryytensä» puolesta hän sietää samoinkuin sietää pimeää,

eräänlaista riippuvaisuutta ja himmennystä: vielä enemmänkin, hän pelkää häiritseviä salamoita, säikkyy liiaksi eristetyn ja omiin hoiviinsa jääneen puun suojattomuutta, puun johon jokainen rajusää purkaa oikkuaan, jokainen oikku rajua säätään. Hänen »äidillinen» vaistonsa, salainen rakkaus siihen mikä hänessä kasvaa neuvoo häntä turvautumaan tiloihin joissa hänen ei tarvitse ajatella *itseään;* samassa mielessä kuin naisessa elävä *äidin* vaisto on yleensä säilyttänyt naisen riippuvaisuusaseman entisellään. He vaativat lopulta varsin vähän, nämä filosofit, heidän tunnuslauseensa on: »joka omistaa, se omistetaan» —: *ei*, tämä minun on sanottava yhä uudestaan, hyveensä vuoksi, ei siksi että heissä olisi ansiollista vaatimattomuuden ja yksinkertaisuuden tahtoa vaan siksi että heidän ylin herransa *niin* vaatii, vaatii älykkäästi ja vääjäämättömästi: tuo herra joka tahtoo vain yhtä ja vain sitä varten kerää, vain sitä varten säästää kaiken, ajan, voiman, rakkauden, harrastuksen. Tällainen ihmislaji ei pidä siitä että sitä häiritsevät vihollisuudet tai ystävyydetkään: se unohtaa tai ylenkatsoo helposti. Sen mielestä marttyyriksi tekeytyminen osoittaa huonoa makua; »*kärsiminen* totuuden tähden» — sen se jättää kunnianhimoisille hengen näyttämösankareille ja kaikille muille joilla on siihen aikaa (heillä itsellään, filosofeilla, on *jotakin* tekemistä totuuden hyväksi). He käyttävät säästeliäästi suuria sanoja; kerrotaan että itse sana »totuus» on heistä vastenmielinen, se kuulostaa rehentelevältä . . . Mitä vihdoin tulee filosofien »siveyteen» niin tällaistenkin henkien hedelmällisyys on ilmeisesti jossakin muussa kuin lapsissa; jossakin muussa kenties myös heidän nimensä säilyminen, heidän pieni kuolemattomuutensa (vielä vaateliaammin lausuttiin tämä vanhan Intian filosofien keskuudessa: »miksi jälkeläisiä sille jonka sielu on maailma?»). Siinä ei ole mitään askeettista arkailusta ja aistien vihaamisesta johtuvaa siveyttä, yhtä vähän kuin on siveyttä se että joku atleetti ja jockey pidättyy naisista; niin tahtoo ainakin suuren raskaudentilan aikana naisten vallitseva vaisto. Jokainen artisti

tietää kuinka haitallisesti sukupuoliyhdyntä vaikuttaa suureen henkiseen jännityksen ja valmistautumisen tiloissa; mahtavimmat ja vaistoltaan varmimmat heidän joukossaan eivät tarvitse siihen ennakkokokemusta, ikävää kokemusta vaan juuri heidän »äidillinen» vaistonsa käyttää tässä sukeutuvan teoksen hyväksi häikäilemättä kaikkia muita voiman, animaalisen elämän tarmon varastoja ja lisiä: suurempi voima *kuluttaa* silloin pienemmän. — Sovellettakoon muuten tämä tulkinta edellä mainittuun Schopenhauerin tapaukseen: kauniin näkeminen vaikutti hänessä ilmeisesti sytyttävänä ärsykkeenä hänen luonteensa *päävoimaan* (harkinnan ja syventyneen katseen voimaan), niin että tämä sitten räjähti ja tuli yhtäkkiä tajunnan herraksi. Silti ei suinkaan tarvitse torjua mahdollisuutta että tuo esteettiselle tilalle ominainen sulous ja kyllyys voi olla peräisin juuri »aistillisuuden» ingredienssistä, (samasta lähteestä josta naimaikäisille tytöille ominainen »idealismi» johtuu) — että ei siis aistillisuus häviä kuten Schopenhauer luuli vaan muuttaa vain muotoaan eikä tule enää tietoisuuteen sukupuoliärsykkeenä. (Tähän näkökohtaan minä palaan toiste, käsitellessäni aikaisemmin täysin koskemattoman, selvittämättömän *estetiikan fysiologian* vielä arkaluontoisempia ongelmia.)

9

Eräänlainen asketismi, parhaan tahdon kova ja seesteinen päättäväisyys kuuluu kuten näimme korkeimman henkisyyden suotuisiin edellytyksiin ja samoin sen luonnollisimpiin seuraamuksiin: ei siis ensinkään ihmetytä etteivät juuri filosofit ole koskaan käsitelleet askeettista ihannetta täysin ennakkoluulottomasti. Vakavassa historiallisessa arvioinnissa osoittautuu askeettisen ihanteen ja filosofin välinen side vieläkin kiinteämmäksi ja lujemmaksi. Voisi sanoa että filosofia on vasta tämän ihanteen *talutusnuorassa* oppinut astumaan ensimmäisiä askeliaan taaperruksiaan maan päällä — voi kuinka taitamattomas-

ti vielä, voi kuinka nyrpeän näköisenä, voi kuinka valmiina kaatumaan ja makaamaan vatsallaan, tuo pieni arka vääräsäärinen köntys ja lellikki! Filosofian on käynyt aluksi samoin kuin kaikkien hyvien asioiden — niillä ei ole pitkiin aikoihin ollut minkäänlaista itsevarmuutta, ne ovat aina pälyilleet ympärilleen nähdäkseen eikö kukaan aikonut tulla niitä auttamaan, ja pelkäsivätkin vielä kaikkia katselijoitaan. Lueteltakoon järjestään filosofin eri vietit ja hyveet — hänen epäilevä viettinsä, hänen odottava (»efektinen») viettinsä, hänen analyyttinen viettinsä, hänen tutkiva, etsivä, uskaltava viettinsä, hänen vertaileva, tavoittava viettinsä, hänen pyrkimyksensä puolueettomuuteen ja objektiivisuuteen, hänen tahtonsa toimia aina sine ira et studio, puolueettomasti: onkohan jo oivallettu että ne kaikki ovat suurimman osan ajasta olleet ristiriidassa moraalin ja omantunnon ensimmäisten vaatimusten kanssa? (puhumattakaan *järjestä* yleensä jota vielä Luther halusi mainita nimellä »Fraw Klüglin die kluge Hur».) Ettäkö filosofin, jos hän *olisi* tullut tietoiseksi itsestään, olisi täytynyt kerrassaan tuntea olevansa ilmetty »nitimur in *vetitum*» (tavoittelemme kiellettyä) — ja että hän senvuoksi *on varonut* »tuntemasta» itseään, tulemasta tietoiseksi itsestään? . . . Samoin on kuten sanottu kaikkien niiden hyvien asioiden laita joista me nykyisin ylpeilemme; vielä vanhojen kreikkalaistenkin mitoilla mitattaessa koko meidän nykyaikainen olemisemme, sikäli kuin se ei ole heikkoutta vaan mahtia ja mahtitietoisuutta, näyttää pelkältä hybrikseltä ja jumalattomuudelta: sillä juuri päinvastaisilla asioilla kuin ne joita me nyt kunnioitamme on kauemmin ollut omatunto puolellaan ja Jumala vartijanaan. Hybristä on nyt meidän koko suhtautumisemme luontoon, väkivallanteko luonnolle koneiden ja teknikkojen ja insinöörien täysin arkailemattoman kekseliäisyyden avulla; hybristä on suhtautumisemme Jumalaan, toisin sanoen johonkin syntyperäisyyden ison pyyntiverkkokuvaelman takana piilevään tarkoitus- ja siveellisyyshämähäkkiin — me voimme sanoa niin kuin sa-

noi Kaarle Rohkea taistellessaan Ludvig XI:ä vastaan: »je combats l'universelle araignée», (taistelen kaikkialle yltävää hämähäkkiä vastaan); hybristä on suhtautuminen *itseemme*, sillä me kokeilemme itsellämme pahemmin kuin uskaltaisimme kokeilla millään eläimellä ja leikkaamme ilmielävinä hupaisesti ja uteliaasti auki sielumme: mitä me enää välitämmekään sielun »pelastuksesta» eli parannuksesta! Me parannamme lopulta itse itsemme: sairaanaolo on opettavaista, sitä emme epäile, vielä opettavaisempaa kuin terveenäolo, *sairaaksitekijät* näyttävät meistä nykyisin tarpeellisemmiltakin kuin mitkään poppamiehet ja pelastajat. Me teemme nyt väkivaltaa itsellemme, epäilemättä, me sielun pähkinänsärkijät, me kysyvät ja »kysymisen arvoiset», ikään kuin elämä ei olisi mitään muuta kuin pähkinöiden särkemistä, juuri niin meidän täytyy välttämättä tulla päivä päivältä yhä »kypsymisen arvoisemmiksi», *arvoisemmiksi* kysymään ja juuri niin ehkä myös arvoisemmiksi — elämään?... Kaikki hyvät asiat ovat olleet muinoin pahoja asioita; jokaisesta perisynnistä on tullut perihyve. Esimerkiksi avioliitto näytti kauan yhteisön oikeuteen kohdistuvalta loukkaukselta; on aikoinaan maksettu sakkoa siitä että on julkeasti rohjettu ottaa itselleen vaimo (tähän kuuluu esimerkiksi jus primae noctis, joka on vielä nyt Kambodšassa pappien, näiden hyvien vanhojen tapojen säilyttäjien etuoikeutena). Lempeitä hyvänsuopia myönteliäitä sääliviä tunteita — jotka ovat vähitellen tulleet niin korkeaan arvoon että ovat melkein »arvoja sinänsä» — vastusti kauimmin juuri itsehalveksunta: lempeyttä hävettiin niin kuin nyt hävetään kovuutta (vrt. »Hyvän ja pahan tuolla puolen», s. 98). Oikeuteen alistuminen: oi millaista omantunnon vastustusta ovatkaan kaikkialla maan päällä kokeneet ylhäiset suvut kun he ovat omasta puolestaan luopuneet *vendetta*sta ja tunnustautuneet oikeuden vallan alaisiksi! »Oikeus» oli kauan *vetitum*, rikkomus, uudistus; se astui esiin väkivaltaisesti, väkivaltana johon alistuttiin vain itseään häveten. Jokainen pieninkin askel maan päällä on muinoin maksettu

taistelussa henkisellä ja ruumiillisella piinalla: koko tämä näkökanta »etteivät yksin edistysaskeleet, ei! vaan myös askelet, liike, muutos ovat vaatineet lukemattomat uhrinsa» kuulostaa meistä juuri nykyisin kovin oudolta; minä olen tuonut sen esille kirjassa »Morgenröte». »Mistään ei ole maksettu kalliimpaa hintaa», sanotaan siinä, »kuin siitä vähäisestä ihmisjärjestä ja vapaudentunteesta, joka nyt on ylpeytenämme. Mutta juuri tämän ylpeyden vuoksi meille käy nyt melkein mahdottomaksi eläytyä tunnoillamme niihin valtavan pitkiin 'tavan siveellisyyden' aikajaksoihin, jotka edeltävät 'maailmanhistoriaa' todellisena ja ratkaisevana päähistoriana, joka on vakiinnuttanut ihmissuvun luonteen: aikoihin joina kaikkialla pidettiin kärsimystä hyveenä, julmuutta hyveenä, teeskentelyä hyveenä, kostoa hyveenä, järjen kieltämistä hyveenä, sitävastoin hyvinvointia vaarana, tiedonhakua vaarana, rauhaa vaarana, sääliä vaarana, säälittynä olemista häpeänä, työtä häpeänä, hulluutta jumalallisena, *muutosta* pelkkänä epäsiveellisyytenä ja tuomion uhkana!» —

10

Samassa kirjassa on selvitetty millaisessa arviossa, millaisen arvion *painon* alaisena kontemplatiivisten ihmisten vanhimman suvun täytyi elää — täsmälleen yhtä paljon ylenkatsottuna kuin sitä oli pelätty! Kontemplaatio on ilmaantunut aluksi maan päälle valhepukuisessa hahmossa, ulkonäöltään kaksitulkintaisena, pahalla sydämellä ja usein pelokkaalla päällä varustettuna, siitä ei ole epäilystäkään. Kontemplatiivisten ihmisten vaistojen epäaktiivisuus, mielihauteisuus, epäsotaisuus levitti kauan syvää epäluuloa heidän ympärilleen: sitä vastaan ei ollut muuta keinoa kuin se että teki itsensä *pelottavaksi*. Ja sitä osasivat käyttää esimerkiksi vanhat brahmaanit! Vanhimmat filosofit tiesivät antaa olemassaololleen ja ilmaantumiselleen merkityksen, tuen ja taustan jonka vuoksi heitä opittiin

pelkäämään: tarkemmin harkiten, vielä olennaisemmasta tarpeesta nimittäin voidakseen itse pelätä ja kunnioittaa itseään. He havaitsivat nimittäin että kaikki arvoarvostelmat heissä itsessään olivat kääntyneet heitä itseään *vastaan*, heidän täytyi kukistaa jokainen »filosofiin heissä itsessään» kohdistuva epäluulo ja vastustus. Sen he tekivät hirvittävien aikakausien ihmisinä hirvittävillä keinoilla: julmuus omaa itseään kohtaan, kekseliäs itsensä kiduttaminen — se oli pääkeinona näillä vallanhimoisilla erakoilla ja ajatusten uudistajilla joiden täytyi ensin hävittää itsestään jumalat ja kaikki perinnäinen voidakseen itse *uskoa* uudistukseensa. Viittaan kuuluisaan kertomukseen kuningas Vishvamitrasta joka tuhat vuotta itseään kiduttamalla saavutti sellaisen vallantunteen ja itseluottamuksen että ryhtyi rakentamaan *uutta taivasta*: siinä on vanhimman ja uusimman maisen filosofien historian kammottava vertauskuva — jokainen joka on ikinä rakentanut »uuden taivaan» on saanut siihen mahdin vasta *omasta helvetistään* . . . Lausukaamme koko tämä tosiasia lyhyiden kaavojen muodossa: filosofisen hengen on aina täytynyt lähinnä verhoutua ja koteloitua kontemplatiivisen ihmisen aikaisemmin vakiinnutettuihin tyyppeihin, papiksi, noidaksi, ennustajaksi, yleensä uskonnolliseksi ihmiseksi voidakseen olla jossakin määrin edes *mahdollinen*: filosofi on pitkät ajat käyttänyt *askeettista ihannetta* ilmenemismuotonaan, olemassaolonsa edellytyksenä — hänen täytyi *edustaa* sitä voidakseen olla filosofi, hänen täytyi *uskoa* siihen voidakseen sitä edustaa. Filosofien omituisesti maailmaa kieltävä, elämälle vihamielinen, aisteihin luottamaton, epäaistillistunut syrjässä pysyttely jota on jatkunut uusimpaan aikaan asti ja jota senvuoksi on melkein alettu pitää *filosofin asenteena sinänsä* — se johtuu ennen kaikkea niistä hätätilan luontoisista olosuhteista joissa filosofia yleensä syntyi ja säilyi: sikäli nimittäin kuin filosofia ei olisi pisimpänä aikanaan ollut *ensinkään mahdollinen* ilman askeettista verhoa ja vaatetusta, ilman askeettista itsensä väärinymmärtämystä. Havainnollisesti ja sel-

västi lausuttuna: *askeettinen pappi* on uusimpaan aikaan asti tarjonnut sen inhottavan ja synkän toukkamuodon jossa ja vain siinä filosofia sai elää ja ryömi ympäri . . . Onko asia todella siitä *muuttunut*? Onko kirjava ja vaarallinen siivekäs, tuo »henki» joka toukassa piili, aurinkoisemman, lämpimämmän, valoisamman maailman ansiosta todella sittenkin lopulta pääsyt kaavustaan riisuutuneena päivän valoon? Onko nyt jo olemassa riittävästi ylpeyttä, uskallusta, urheutta, itsevarmuutta, hengen tahtoa, vastuullisuuden tahtoa, *tahdon vapautta* niin että filosofi nyttemmin on todella *mahdollinen* maan päällä?

II

Vasta nyt kun olemme saaneet näkyviimme askeettisen papin, me käymme vakavasti käsiksi ongelmaamme: mitä merkitsee askeettinen ihanne? — vasta nyt asia on »vakava»: meillä on nyt edessämme *vakavuuden varsinainen edustaja* yleensä. »Mitä kaikki vakavuus merkitsee?» — tämä vielä periaatteellisempi kysymys kenties nousee jo tässä huulillemme: oikeastaan fysiologeille kuuluva kysymys jonka ohitse me kuitenkin toistaiseksi livahdamme. Tuohon ihanteeseen ei sisälly vain askeettisen papin usko vaan myös hänen tahtonsa, hänen mahtinsa, hänen harrastuksensa. Hänen olemassaolonsa *oikeus* pysyy pystyssä ja kaatuu tuon ihanteen kanssa: onko siis ihmekään että kohtaamme tässä pelottavan vastustajan, nimittäin edellyttäen että olisimme tuon ihanteen vastustajia? sellaisen joka taistelee olemassaolostaan tuon ihanteen kieltäjiä vastaan? . . . Toisaalta ei ole ilman muuta todennäköistä että siinä määrin omiin etuihin sidottu suhde ongelmaamme koituu hänelle kovinkaan hyödylliseksi; askeettinen pappi voi tuskin olla edes ihanteensa onnekkain puolustaja ja syy on sama joka tavallisesti johtaa naisen epäonnistumiseen kun hän tahtoo puolustaa »naista sinänsä» — puhumattakaan siitä että hän olisi tässä alullepannun kiistan objektiivisin arvostelija ja tuomari. Ennemmin on

siis meidän vielä autettava häntä — tämä on jo nyt ilmiselvää — puolustautumaan itseämme vastaan kuin pelättävä että hän kumoaa meidän väitteemme liian hyvin . . . Ajatus josta tässä taistellaan on askeettisten pappien taholta tuleva elämämme *arvostus*: he suhteistavat tämän elämän (sekä sen mihin elämämme kuuluu, »luonnon», »maailman», sukeutumisen ja katoavaisuuden koko olokehän) aivan toisenlaatuiseen olemassaoloon jonka poissulkevan vastakohdan se muodostaa *ellei* ehkä käänny itseään vastaan, *kiellä itseään*: tässä tapauksessa, jos elämä on askeettista, elämä katsotaan tuohon toiseen olemassaoloon johtavaksi sillaksi. Askeetti käsittää elämän harhapoluksi jota olisi vihdoin kuljettava taaksepäin, siihen saakka mistä se alkaa; tai erehdykseksi joka kumotaan — pitää kumota: hän vaatii nimittäin että on mentävä hänen kanssaan, hän pakottaa missä vain voi toisia omaksumaan olemassaoloa koskevan arvostuksensa. Mitä se merkitsee? Mokoma hirvittävä arvostustapa ei ole kirjoitettu ihmisen historiaan poikkeustapauksena ja eriskummallisuutena: se kuuluu kaikkein laajimpiin ja pisimpiin tosiasioihin. Jostakin kaukaisesta tähdestä käsin luettuna meidän maisen olemassaolomme majuskelikirjoitus ehkä viettelisi päättelemään että Maa on oikea *askeettinen tähti*, kulmakunta jossa asuvat tyytymättömät, kopeat ja inhottavat olennot eivät pääse ensinkään vapautumaan itseensä, Maahan, kaikkeen elämään kohdistuvasta syvästä tyytymättömyydestä ja tuottavat itselleen tuskaa niin paljon kuin mahdollista, koska tuskan tuottaminen on heille huvia: luultavasti heidän ainoa huvinsa. Ottakaamme huomioon kuinka säännöllisesti, kuinka yleisesti, kuinka miltei kaikkina aikoina askeettinen pappi ilmaantuu näkyviin; hän ei kuulu mihinkään erityiseen rotuun; hän menestyy kaikkialla; hän kasvaa esiin kaikista säädyistä. Hän ei suinkaan kehitä ja kasvata edelleen arvostustapaansa periytymisen varassa: päinvastoin on laita — jokin syvä vaisto kieltää häntä ylipäänsä jatkamasta sukuaan. Jonkin ensiluokkaisen välttämättömyyden täytyy

olla yhä uudestaan kasvattamassa ja vartuttamassa tätä *elämälle vihamielistä* lajia — täytynee olla itse eläimen edun mukaista ettei sellainen itsessään ristiriitainen tyyppi kuole sukupuuttoon. Askeettinen elämä on nimittäin itsessään ristiriitaista: siihen kylvää ainutlaatuista kateutta ja kaunaa kyltymätön vaisto ja vallantahto joka tahtoisi päästä hallitsemaan, ei jotakin elämään kuuluvaa vaan itse elämää, sen syvimpiä, väkevimpiä, pohjimmaisimpia edellytyksiä; siinä yritetään käyttää voimaa voiman lähteiden tukkimiseksi; siinä suuntautuu katse vihreänä ja häijynä itse fysiologiseen hyvinvointiin, varsinkin tämän ilmentymään, kauneuteen, iloon; rujoutuminen, surkastuminen, kipu, onnettomuus, rumuus, tahallinen tappio, itsestään vieroittuminen, itsensä ruoskiminen, itsensä uhraaminen taas virittää mielihyvää ja sitä *etsitään*. Tämä kaikki on mitä suurimmassa määrässä eriskummallista: meillä on tässä edessämme ristiriitaisuus joka *tahtoo* olla ristiriitainen, joka *nauttii* itsestään tässä kärsimyksessä ja tulee vielä yhä itsevarmemmaksi ja riemuitsevammaksi sitä mukaa kuin sen oma edellytys, fysiologinen kärsimyskyky *vähenee*. »Riemuvoitto juuri viimeisessä kuolonkamppailussa»: näissä superlatiivisissa merkeissä on askeettinen ihanne aina taistellut; tässä viettelyksen arvoituksessa, tässä hurmion ja kärsimyksen kuvassa se on nähnyt kirkkaimman valonsa, lopullisen voittonsa. Crux, nux, lux — kuuluu siinä yhteen. —

12

Jos otaksumme että sellainen ilmetty kontradiktion, vastaansanomisen ja luonnottomuuden tahto saatetaan *filosofoimaan*: mihin se silloin purkaa sisintä mielivaltaansa? Siihen minkä tunto käsittää kaikkein varmimmin todeksi, reaaliseksi: tämä tahto etsii *erhettä* juuri sieltä mihin varsinainen elämänvaisto ehdottomimmin sijoittaa totuuden. Se alentaa esimerkiksi, kuten tekivät Vedânta-filosofian askeetit ruumiillisuuden il-

luusioksi, samoin kivun, paljouden, »subjektin» ja »objektin» käsitteiden koko vastakohdan — tuo kaikki muka on erhettä, pelkkiä erehdyksiä! Kieltäytyä uskomasta itseensä, kieltää oma »realiteettinsa» — millainen riemuvoitto! — ei enää vain aisteista näennäisesti saatu vaan laadultaan paljon korkeampi riemuvoitto, *järkeen* kohdistuva väkivallanteko ja julmuus: ja tämä hekuma tulee useimmiten siten että askeettinen itsensä halveksiminen, itsensä ivailu lausuu järjelle tuomion: totuuden ja olemisen maailma *on olemassa*, mutta juuri järki on *suljettu siitä pois*! ... (Sivumennen sanottuna: Kantin käyttämään »olioiden intelligiibelin luonteen» käsitteeseen on siihenkin vielä jäänyt jotakin tästä himokkaasta askeetin ristiriitaisuudesta joka haluaa kääntää järjen järkeä vastaan: Kant näet tarkoittaa »intelligiibelistä luonteesta» puhuessaan sellaista olioiden laatua josta äly käsittää vain sen verran että se on älylle — *kerrassaan käsittämätöntä*.) — Älkäämme juuri tietävinä olentoina olko kiittämättömiä tällaista tavanomaisten perspektiivien ja arvostusten päättäväistä toisinpäin kääntämistä kohtaan joissa henki on kerran näennäisen rikollisesti ja hyödyttömästi raivonnut itseään vastaan: sellainen asioiden toisin näkeminen, *tahto* nähdä ne toisin kasvattaa ja valmistaa älyä varsin huomattavasti sen myöhempään »objektiivisuuteen» — ei niin että tämä merkitsisi »pyyteetöntä havaintoa» (joka on mahdoton käsite ja järjettömyys) vaan siten että se ymmärretään kyvyksi *vallita* sekä panna käyntiin ja pysähdyttää myötä- ja vastasyitään: niin että osataan käyttää tiedon hyväksi juuri perspektiivien ja affekti-tulkintojen *erilaisuutta*. Meidän, hyvät herrat filosofit, on näet tästä lähtien paremmin varottava vanhaa käsitetarua joka on määritellyt »puhtaan, tahdottoman, kivuttoman, ajattoman tiedon-subjektin», meidän on varottava sellaisten kontradiktoristen käsitteiden kuin »puhdas järki», »absoluuttinen henkisyys», »tieto sinänsä» lonkeroita: — niissä vaaditaan aina ajattelemaan katsetta jota ei ensinkään voida ajatella, katsetta jolla ei saa olla mitään suuntaa, jossa pitää estää, josta pitää

puuttua ne aktiiviset ja tulkitsevat voimat joiden vaikutuksesta näkeminen vasta muodostuu jonkin näkemiseksi, niissä vaaditaan katseelta aina järjettömyyttä ja käsittämättömyyttä. On olemassa *vain* perspektiivistä näkemistä, *vain* perspektiivistä »tietämistä»; ja *mitä useammille* efekteille annamme sananvuoron jotakin asiaa käsitellessämme, *mitä useammilla* silmillä, eri silmillä osaamme samaan asiaan syventyä sitä täydellisempi on tästä asiasta saamamme »käsite», meidän »objektiivisuutemme». Kun taas eliminoimme koko tahdon, kun ehkäisemme kaikki affektit, sikäli kuin se yleensä on meidän vallassamme: kuinka onkaan? eikö se merkitsisi älyn *kuohintaa?* . . .

13

Mutta palatkaamme omille jäljillemme. Sellainen sisäinen ristiriita joka näyttää ilmenevän askeetissa, »elämä elämää *vastaan*» on — sen verran heti selvästi näemme — fysiologisesti eikä enää psykologisesti laskien kerrassaan mieletön. Se voi olla vain *näennäinen*; sen täytyy väliaikaisesti ilmaista, tulkita, vangita kaavaan, järjestellä, ymmärtää psykologisesti väärin jotakin minkä varsinaista olemusta ei ole voitu läheskään ymmärtää, läheskään sinänsä määritellä — se on pelkkä sana joka on survaistu inhimillisen tiedon erääseen vanhaan *aukkoon*. Minä esitän lyhyesti sen vastapainoksi tämän tosiasian: *askeettinen ihanne johtuu rappeutuvan elämän suojelu- ja parantamisvaistosta*, elämän joka pyrkii kaikin keinoin säilymään ja taistelee olemassaolostaan; se viittaa osittaiseen fysiologiseen estymiseen ja väsymiseen jota vastaan elämän syvimmät, vioittumattomina säilyneet vaistot lakkaamatta taistelevat käyttäen apunaan uusia välineitä ja keksintöjä. Askeettinen ihanne on sellainen väline: on siis päinvastoin kuin tämän ihanteen ihailijat luulevat — elämä kamppailee siinä ja sen avulla kuoleman kanssa ja kuolemaa *vastaan*, askeettinen elämä on taitotemppu elämän *säilyttämisessä*. Suuren tosiasian ilmaisee että se on voinut

vallita ihmistä ja vallata hänet siinä määrin kuin historia osoittaa, varsinkin kaikkialla missä ihmisen sivilisointi ja kesytys on toteutettu: ihmisen, ainakin kesyksi tehdyn ihmisen tähänastisen tyypin sairaalloisuuden, ihmisen fysiologisen kamppailun kuoleman kanssa (täsmällisemmin: elämään kyllästymisen, väsymyksen ja »lopun» kaipuun). Askeettinen pappi on lihaksitullut halu muunlaiseen olemiseen, muualla olemiseen, ja nimenomaan tämän halun korkein aste, sen varsinainen kiihko ja intohimo: mutta juuri hänen toiveensa *mahti* on kahle joka sitoo hänet tänne; juuri siten hänestä tulee väline jonka täytyy tehdä työtä luodakseen suotuisammat olosuhteet täälläololle ja ihmisenäolemiselle — juuri tällä *mahdilla* hän kiinnittää olemassaolon koko lauman kaikenlaisia rujoutuneita, epävireisiä, huonosti suoriutuneita, onnettomuuden uhreja, itsestään kärsiviä käymällä vaistomaisesti paimenena heidän edellään. Ajatukseni varmaan jo ymmärretään: tämä askeettinen pappi, tämä elämän vihollinen, tämä *kieltäjä* — juuri hän kuuluu elämän suurimpiin *säilyttäviin* ja *myöntöä-luoviin* mahteihin . . . Mihin se perustuu, tuo sairaalloisuus? Sillä ihminen on sairaampi, epävarmempi, vaihtelevampi, vakiintumattomampi kuin mikään muu eläin, siitä ei ole epäilystäkään: mistä se johtuu? Hän on myös varmaan uskaltanut, uudistanut, uhitellut, uhmannut kohtaloa enemmän kuin kaikki muut eläimet yhteensä: hän, suuri itselläänkokeilija, tyytymätön, kyltymätön joka taistelee lopullisesta herruudesta eläimen, luonnon ja jumalien kanssa — hän, yhä vielä lannistamaton, iätitulevainen jolle hänen oma pakottava voimansa ei enää suo rauhaa niin että hänen tulevaisuutensa kaivelee hänen nykyisyyttänsä leppymättömästi kuin pistin lihassa: kuinka ei niin rohkea ja rikas eläin olisi myös kaikista sairaista eläimistä vaaranalaisin, kauimmin ja syvimmin sairas? . . . Ihminen kyllästyy, sangen usein, on todellisia tämän kyllästymisen kulkutauteja (niin vuoden 1348 tienoilla, kuolemantanssin aikana): mutta vielä tämä inhokin, tämä väsymys, tämä tyytymättö-

myys itseensä — kaikki ilmenee hänessä niin valtavana että siitä tulee heti taas uusi kahle. Hänen elämälle lausumansa kielto aivan kuin taikoo esille runsaan määrän herkempiä myöntöjä; ja jos hän *haavoittuukin*, tämä hävityksen, itsensä hävittämisen mestari — niin jälkeenpäin pakottaa juuri haava hänet *elämään* . . .

14

Mitä normaalimpi ihmisessä ilmenevä sairaalloisuus on — emmekä me voi kieltää tätä normaaliutta — sitä suuremmassa arvossa meidän olisi pidettävä sielullis-ruumiillisen mahdikkuuden harvinaisia tapauksia, ihmisen *onnensattumia*, sitä ankarammin olisi varjeltava hyvin-luontuneita kaikkein huonoimmalta ilmalta, sairas-ilmalta. Tehdäänkö niin? . . . Sairaat ovat terveiden suurin vaara; näkeville *eivät* koidu onnettomuudeksi väkevimmät vaan heikoimmat. Tiedetäänkö tämä? Kun kaikki otetaan lukuun, ei suinkaan olisi toivottava ihmiseen kohdistuvan pelon vähentymistä: sillä tämä pelko pakottaa väkevät olemaan väkeviä, joskus kauhistuttaviakin, se pitää voimassa hyvinluontunutta ihmistyyppiä. Pelättävä, kohtalokkaammin vaikuttava kuin mikään kohtalo ei ole ihmiseen kohdistuva suuri pelko vaan häneen kohdistuva suuri *inho*, samoin suuri ihmisen *sääliminen*. Jos nämä kaksi jonakin päivänä parittuisivat, maailmaan tulisi heti jotakin kaikista kammottavinta, ihmisen »viimeinen tahto», hänen »ei mikään» tahtonsa, nihilismi. Jos sitä varten on todella jo tehty paljon. Joka ei käytä haistamiseen vain nenäänsä vaan myös silmiään ja korviaan, tuntee melkein kaikkialla minne hän nykyisin astuneekin eräänlaisen hullujenhuoneen, eräänlaisen sairaalan ilman — minä puhun kuten kohtuullista on ihmisen kulttuurialueista, kaikenlaatuisesta »Euroopasta» joka vielä maan päältä löytyy. Ihmisen suurena vaarana ovat *sairaalloiset*: *eivät* »petoeläimet». Jo alun pitäen epäonnistuneet, kukistetut, mur-

retut — juuri ne, juuri *heikoimmat* tärvelevät pahimmin elämää ihmisten keskuudessa, ne myrkyttävät ja horjuttavat vaarallisimmin luottamustamme elämään, ihmiseen, itseemme. Missä sen välttäisikään, tuon verhoutuneen katseen josta jää mieleen syvä murhe, tuon alusta alkaen epäsikiömäisen olennon taaksepäin kääntyneen katseen joka ilmaisee kuinka sellainen ihminen itselleen puhuu — tuon katseen joka on huokaus. »Kunpa voisin olla joku muu!» näin tämä katse huokaa: »mutta mitään toivoa ei ole. Minä olen mikä olen: kuinka pääsisinkään irti itsestäni? Ja kuitenkin — *minä olen kyllästynyt itseeni*!» . . . Sellaisen itsensä halveksimisen maaperässä, oikeassa rämeessä kasvaa mitä hyvänsä rikkaruohoa, mitä hyvänsä myrkkykasvia ja kaikki ylen pienenä, ylen piilevänä, ylen petollisena, ylen äitelänä. Siinä vilisevät koston ja karsaudentunteiden madot; siinä haiskahtaa ilma salavihkaisuuksilta ja tunnustamattomuuksilta; siinä kutoutuu lakkaamatta mitä ilkeimmän salaliiton verkko — sen salaliiton solmii kärsivien joukko hyvin luontuneita ja voitokkaita vastaan — siinä *vihataan* voitokkaan piirteitä. Ja millaista valheellisuutta jottei tarvitsisi tunnustaa tätä vihaa vihaksi! Ja millainen määrä suuria sanoja ja asenteita, millainen »rehellisen» panettelun taito! Nämä epäonnistuneet: mikä jalo kaunopuheisuus virtaakaan heidän huuliltaan! Kuinka paljon imelää, limaista, nöyrää alistumista uikaan heidän silmissään! Mitä he oikeastaan tahtovat? Ainakin *esittää* oikeamielisyyttä, rakkautta, viisautta, ylemmyyttä — siinä on näiden »alimpien», näiden sairaiden kunnianhimo! Sopii ihailla varsinkin rahanväärentäjän taitavuutta jolla jäljitellään hyveen leimaa, vieläpä hyveen helinää, kullankilinääkin. He ovat nyt ottaneet vuokralle kaiken hyveen, nämä heikot ja parantumattoman sairaalloiset, siitä ei epäilystäkään: »me yksin olemme hyviä ja oikeamielisiä», näin he sanovat, »me yksin olemme homines bonae voluntatis, hyvän tahdon ihmisiä.» He vaeltavat keskuudessamme ilmettyinä meihin kohdistettuina moitteina, varoituksina — aivan kuin terveys,

hyvä luontumus, voimakkuus, ylpeys, vallantunne jo sinänsä olisivat paheita jotka täytyy kerran sovittaa, sovittaa katkerasti: oi kuinka valmiita he oikeastaan ovatkaan *jouduttamaan* rangaistukseen, kuinka he himoitsevatkaan päästä *pyöveleiksi!* Heidän joukossaan on runsaasti tuomarin valhepukuun verhoutuneita kostonhimoisia joilla on aina suussaan sana »oikeamielisyys» kuin myrkynsekainen sylki, joiden suu on aina suipussa, aina valmiina sylkemään kaikkea mikä ei katsele tyytymättömästi vaan kulkee tietään hyvillä mielin. Heidän joukostaan ei puutu myöskään omahyväisten kaikkein inhottavinta lajia, valheellisia epäsikiöitä jotka tahtovat esittää »kauniita sieluja» ja tuovat markkinoille tärveltyneen aistillisuutensa, säkeisiin ja muihin kapaloihin käärittynä, »sydämen puhtautena»: se on moraalisten onanistien ja itsetyydyttäjien laji. Sairaiden tahto esittää *jotakin* ylemmyyden muotoa, heidän vaistomainen osumisensa salapoluille jotka johtavat terveiden tyrannisoimiseen — mistä ei sitä löytyisi, tätä juuri kaikkein heikoimpien vallantahtoa! Varsinkin sairas nainen: kukaan ei osaa vallita, rasittaa, tyrannisoida ovelammin kuin hän. Sairas nainen ei sääli siinä mitään elävää eikä kuollutta, hän kaivaa syvimmällekin haudatut asiat jälleen ylös (Bogoheimon keskuudessa sanotaan: »nainen on hyeena»). Katsahdettakoon minkä hyvänsä perheen, minkä hyvänsä yhdyskunnan, minkä hyvänsä yhteisön taka-aloille: kaikkialla sairaiden taistelua terveitä vastaan, hiljaista taistelua jossa enimmälti käytetään pieniä myrkkypulvereita, neulanpistoja, luihuja marttyyrinilmeitä, mutta toisinaan myös *äänekkään* eleen sairaanfarisealaisuutta joka näyttelee mieluimmin »jaloa närkästystä». Tieteen pyhissä suojissakin se tahtoisi päästä kuuluville, tuo sairaalloisten koirien käheä närkästyshaukunta, sellaisten »jalojen» farisealaisten puremishaluinen valheellisuus ja raivo (minä palautan niiden lukijoiden mieleen joilla on korvat kuulla vielä kerran tuon berliiniläisen kostonapostolin Eugen Dühringin joka käyttää nykyisessä Saksassa mitä sopimatto-

mimmalla ja inhottavimmalla tavalla moraalista rummutusta: Dühring, ensimmäinen moraalin pauhaaja tänä aikana kaltaistensakin, antisemiittien joukossa). He ovat kaikki kaunan ihmisiä, nämä fysiologisesti epäonnistuneet ja madonsyömät, kokonainen täriseväntanner maanalaista kostoa; ehtymätön, kyltymätön purkamaan vihaansa niin onnellisiin kuin koston naamiohuveissa, keksimään tekosyitä: milloin he oikeastaan saavuttaisivat koston viimeisen, hienoimman, yleisimmän riemuvoiton? Epäilemättä silloin kun heidän onnistuisi työntää oma kurjuutensa, yleensä kaikki kurjuus *onnellisten omaantuntoon* niin että nämä alkaisivat jonakin päivänä hävetä onneaan ja kenties sanoisivat toisilleen: »on häpeä olla onnellinen! *on liian paljon kurjuutta*!» . . . Mutta ei voisi olla mitään suurempaa ja kohtalokkaampaa väärinkäsitystä kuin se että onnelliset, hyvinluontuneet, ruumiiltaan ja sielultaan mahtavat alkaisivat siten epäillä *onnensa oikeutusta*. Pois tämä »nurinkurinen maailma»! Pois tämä häpeällinen tunteen veltostuminen! Maan päällä pitäisi olla ylin näkökohta etteivät sairaat saa tehdä terveitä sairaiksi — ja tätä merkitsisi sellainen veltostuminen — mutta näkökohtaan kuuluu ennen kaikkea että terveet pysyvät *erillään* sairaista, ettei heidän tarvitse edes nähdä näitä, etteivät he luule olevansa sairaita. Vai olisiko ehkä heidän tehtävänään toimia sairaan hoitajina ja lääkäreinä? . . . Mutta he eivät voisi ymmärtää pahemmin väärin ja kieltää *omaa* tehtäväänsä — korkeamman ei pidä alentua alemman välineeksi, distanssin paatoksen *pitää* iankaikkisesti erottaa myös tehtävät toisistaan! Onhan heidän olemassaolon oikeutensa, täyteläisesti soivan kellon etuoikeus epäsointuiseen, rikkinäiseen verraten tuhat kertaa suurempi: he yksin ovat tulevaisuuden *takaajia*, vain he ovat *vastuussa* ihmisen tulevaisuudesta. Mitä *he* voivat, mitä *heidän* pitää tehdä, sitä eivät suinkaan voi eivätkä ole koskaan velvollisia tekemään sairaat: mutta jos heidän mieli voida mitä vain *heidän* pitää, kuinka heillä olisi vielä tilaisuutta toimia sairaiden lääkärinä, lohdut-

tajana, »lunastajana»? . . . Ja sen vuoksi hyvää ilmaa! hyvää ilmaa! Ja joka tapauksessa pois kulttuurin kaikkien hullujenhuoneiden ja sairaaloiden lähettyviltä! Ja sen vuoksi hyvää seuraa, *meidän* seuraamme! Tai yksinäisyyttä, jos niin täytyy! Mutta joka tapauksessa pois sisäisen turmeluksen ja salaisen sairaan-madonsyömän vastenmielisistä haihtumista! . . . Jotta näet me, ystäväni, puolustautuisimme ainakin vielä vähän aikaa kahta kaikkein pahinta tautia vastaan: *ihmiseen kohdistuvaa suurta inhoa* vastaan, *ihmiseen kohdistuvaa suurta sääliä* vastaan! . . .

15

Jos on käsitetty täysin syvästi — ja minä vaadin että juuri tässä *kouraistaan syvälle*, käsitetään syvällisesti — ettei terveiden asiana voi mitenkään olla hoitaa sairaita, parantaa sairaita, on samalla käsitetty eräs muukin välttämättömyys: että täytyy välttämättä olla lääkäreitä ja sairaanhoitajia *jotka itse ovat sairaita*. Ja nyt meillä on, nyt me pitelemme askeettisen papin tarkoitusta käsissämme. Meidän täytyy katsoa askeettinen pappi sairaan lauman ennalta määrätyksi vapahtajaksi, paimeneksi ja asiamieheksi; vasta sitten me ymmärrämme hänen suunnattoman historiallisen tehtävänsä. *Kärsivien vallassaan pitäminen* on hänen valtakuntansa, siihen häntä kehottaa hänen vaistonsa, siinä hänellä on omin taiteensa, mestaruutensa, hänen laatuunsa kuuluva onni. Hänen täytyy itsekin olla sairas, hänen täytyy olla pohjaltaan sairaiden ja huonosti suoriutuneiden sukua voidakseen heitä ymmärtää, ollakseen yhteisymmärryksessä heidän kanssaan; mutta hänen täytyy myös olla luja, vallita itseään vielä paremmin kuin toisia, viottumaton varsinkin vallantahdoltaan jotta hän saa osakseen sairaiden luottamuksen ja pelon, jotta hän voi olla heille tuki, vastus, noja, pakko, kurissapitäjä, tyranni, jumala. Hänen on puolustettava heitä, laumaansa — ketä vastaan? Terveitä vastaan,

epäilemättä, myös terveisiin kohdistuvaa kateutta vastaan; hänen täytyy olla kaiken raa'an, raivoisan, hillittömän, kovan, väkivaltaisen-petomaisen terveyden ja mahtavuuden luonnollinen vastustaja ja *halveksija*. Pappi on ensimmäinen muoto *hienompaa* eläintä joka halveksii vielä herkemmin kuin vihaa. Hän ei säästy käymästä sotaa petoeläimiä vastaan, ja siinä sodassa hän käyttää viekkautta (»hengen» viekkautta) enemmän kuin väkivoimaa, mikä onkin itsestään selvää — toisinaan hänen täytyy sitä varten kehittää itsessään melkein uusi petoeläintyyppi, ainakin *merkitä* sitä, uusi eläimenpelottavuus jossa jääkarhu, notkea kylmä vaaniva tiikerikissa eikä vähimmin kettu näyttävät liittyneen yhtä viehättäväksi kuin kauhistuttavaksi kokonaisuudeksi. Jos ahdinko pakottaa häntä, hän astuu sitten karhumaisen vakavasti, kunnianarvoisesti, älykkäästi, kylmästi, petollisen ylimielisesti, salaperäisimpien valtojen sanansaattajana ja puhetorvena toisten petoeläinten keskelle, vakaasti aikoen kylvää tähän maaperään tuskaa, eripuraisuutta, sisäistä ristiriitaa minne ikinä voi ja liiankin vakuuttuneena siitä että osaa aina saada kärsiviä valtoihinsa. Hän tuo tullessaan voiteita ja palsamia, epäilemättä; mutta hänen täytyy ensin haavoittaa voidakseen olla lääkärinä; lievittäessään sitten haavan aiheuttamaa kipua *hän samalla myrkyttää* haavan — sen hän näet ennen kaikkea osaa, tämä taikuri ja petoeläinten kesyttäjä jonka ympärillä kaikki terve tulee välttämättä sairaaksi ja kaikki sairas välttämättä kesyksi. Hän kaitsee todella sangen hyvin sairasta laumaansa, tämä kummallinen paimen, hän puolustaa sitä myös itse itseään vastaan, itse laumassa kytevää kehnoutta, salakavaluutta ja pahantahtoisuutta sekä kaikkea muuta vastaan mikä on ominaista kaikkien tautisten ja sairaiden kesken, hän taistelee älykkäästi, tuimasti ja salaisesti anarkiaa ja aina alullaan olevaa hajautumista vastaan laumassa johon kertyy kertymistään tuota kaikkein vaarallisinta hajoitus- ja räjähdysainetta, *kaunaa*. Hänen varsinainen taitotemppunsa ja suurin hyötynsäkin on siinä että hän saa tämän aineen räjähtä-

mään sen silti murskaamatta laumaa ja paimenta; jos tahtoisi määritellä papillisen olemassaolon kaikkein lyhyimmällä kaavalla olisi sanottava suoraan: pappi on kaunan *suunnanmuuttaja*. Jokainen kärsivä etsii nimittäin vaistomaisesti kärsimyksensä syytä, vielä täsmällisemmin: aiheuttajaa, vielä tarkemmin: kärsimykselle altista *syyllistä* aiheuttajaa, lyhyesti sanoen: jotakin elävää johon hän voi teossa tai in effigie purkaa affektejaan jonkin tekosyyn nojalla; affektin purkautuminen on nimittäin kärsivän suurin lievitys, nimittäin *huumaus*yritys, hänen kaikkiin tuskiin vaistomaisesti kaipaamansa narcoticum. Yksin tästä on luullakseni löydettävissä kaunan, koston ja muun niiden sukuisten todellinen fysiologinen syy, siis halusta *huumata tuska affektilla:* sitä etsitään yleisesti, nähdäkseni hyvin virheellisesti puolustus-vastaiskusta, pelkästä reaktion suojelutoimenpiteestä, »refleksiliikkeestä» kun sattuu jokin äkillinen vaurio tai vaara, sellaisesta liikkeestä jonka suorittaa sammakko vielä päättömänäkin vapautuakseen syövyttävästä haposta. Ero on kuitenkin perinjuurinen: toisessa tapauksessa pyritään ehkäisemään enempää vaurioitumista, toisessa taas tahdotaan *huumata* ja ainakin hetkeksi poistaa tajunnasta jokin kiduttava, salainen sietämättömäksi käyvä tuska väkevämmän tunnekuohunnan avulla — siihen tarvitaan affektia, niin hurjaa affektia kuin suinkin mahdollista, ja sen virittämiseksi mitä tekosyytä hyvänsä. »Jonkun täytyy olla syypää siihen että minä voin huonosti» — tällainen päättelytapa on ominainen kaikille sairaalloisille, ja vielä sitä enemmän mitä salatummaksi heiltä jää huonovointisuuden todellinen syy, sen fysiologinen syy (tämä voi olla esimerkiksi siinä ettei nervus sympathicus ole terve, tai siinä että sappea erittyy liian paljon, tai siinä että veri sisältää liian vähän rikki- ja fosforihappoista kalia, tai verenkiertoa patoavissa vatsan painetiloissa tai munasarjojen surkastumisessa ja muussa sellaisessa). Kaikki kärsivät ovat tavattoman halukkaita keksimään tuskallisten affektien tekosyitä; he nauttivat jo epäluulostaan, ilkeyksien ja näennäisten loukkauksien

hautomisesta, he penkovat menneisyytensä ja nykyisyytensä sisälmyksistä esille hämäriä epäilyttäviä juttuja ja saavat niin vapaasti hekumoida kiduttavassa pahassa luulossa ja päihdyttää itseään oman ilkeytensä myrkyllä — he repivät auki vanhimmatkin haavat, he vuodattavat verensä kuiviin jo ammoin parantuneista arvista, he tekevät rikollisia ystävistään, vaimoistaan, lapsistaan ja muista lähimmäisistään. »Minä kärsin: jonkun täytyy olla siihen vikapää» — näin ajattelee jokainen sairaalloinen lammas. Mutta sen paimen, askeettinen pappi sanoo sille: »Oikein, minun lampaani! jonkun täytyy olla siihen vikapää: mutta sinä itse olet tämä joku, sinä itse olet siihen yksin vikapää — *sinä itse olet yksin vikapää kaikkeen mitä sinussa on!*» . . . Se on sangen uskaliasta, sangen virheellistä: mutta siten on saavutettu ainakin eräs tulos, siten on kuten sanottu kaunan suunta — *muutettu*.

16

Nyt arvataan mitä elämän parannustaiturivaisto on käsitykseni mukaan askeettisen papin avulla ainakin *yrittänyt* saada aikaan ja mitä varten sellaisten paradoksaalisten ja paraloogisten käsitteiden kuin »syyllisyys», »synti», »synnillisyys», »turmelus», »kadotus» välillisen tyranninvallan on täytynyt häntä palvella: tarkoituksena on ollut tehdä sairaat jossakin määrin *vaarattomiksi*, saada parantumattomat tuhoamaan itsensä, suunnata lievemmin sairastuneet ankarasti itseensä, kääntää heidän kaunansa takaisin (»yksi on tarpeellinen» —) ja käyttää niin muodoin kaikkien kärsivien huonoja vaistoja heidän itsekurinsa, itsevalvontansa, itsensä voittamisen tarkoitukseen. On itsestään selvää, ettei tällainen »lääkintä», pelkkä affektilääkintä suinkaan voi merkitä todellista sairaiden *parantamista* fysiologisessa mielessä; ei sopisi edes väittää että elämän vaisto olisi tässä mitenkään suunnitellut ja tarkoittanut parannusta. Toisaalta eräänlainen sairaiden yhteen ahtaminen ja organisaatio

(— sana »kirkko» on sen kansanomaisin nimi), toisaalla eräänlainen terveemmin luontuneiden, täysipainoisempien väliaikainen turvaaminen, siis kuilun avaaminen terveen ja sairaan välille — siinä oli kaikki pitkiksi ajoiksi! Ja se oli paljon! se oli *hyvin paljon!* . . . [Minä lähden kuten näkyy tässä tutkimuksessa edellytyksestä jota minun ei tarvitse ensinkään perustella sellaisille lukijoille joita tarvitsen: ettei »synnillisyys» ole ihmisessä mikään tosiasia vaan ainoastaan erään tosiasian, nimittäin fysiologisen virheettömyystilan tulkinta — tämä tila nähtynä moraalis-uskonnollisessa perusperspektiivissä jossa ei enää ole meille mitään sitovaa. — Se seikka että joku *tuntee* olevansa »syyllinen», »syntinen» ei suinkaan vielä todista että hän tekee oikein niin tuntiessaan; yhtä vähän kuin joku on terve vain sen vuoksi että hän tuntee olevansa terve. Muistettakoon kuuluisat noitavainot: silloin uskoivat kaikkein terävänäköisimmät ja ihmisystävällisimmätkin tuomarit että tässä on syyllisyyttä; »noidatkaan» *eivät sitä epäilleet* — ja kuitenkaan ei syyllisyyttä ollut. — Lausuakseni tuon edellytyksen laajemmassa muodossa: minä en pidä »sielullista tuskaakaan» ylipäänsä minään tosiasiana vaan tulkintana (kausaalitulkintana) jonka kohteita ei voi toistaiseksi täsmällisesti määritellä: siis jonakin mikä leijuu vielä kokonaan ilmassa eikä ole tieteellisesti sitovaa — oikeastaan vain lihavana sanana jota käytetään rutilaihan kysymysmerkin asemesta. Ellei joku selviydy »sieluntuskistaan» se *ei* johdu karkeasti puhuen hänen »sielustaan» vaan todennäköisesti hänen vatsastaan (karkeasti puhuttu kuten sanottu: mikä ei suinkaan merkitse että toivoisin sen myös karkeasti kuultavaksi, karkeasti ymmärrettäväksi . . .). Voimakas ja hyvinluontunut ihminen sulattaa elämyksensä (teot, pahat teotkin niihin luettuina) niin kuin hän sulattaa ateriansa silloinkin kun hän saa kovia paloja nieltävikseen. Ellei hän »suoriudu» jostakin elämyksestä, niin tämä sulatushäiriö on yhtä fysiologinen kuin tuo toinen — ja usein todella vain tuon toisen seuraus. — Vaikka omaksummekin tällaisen käsityksen voi

meidän kesken puhuen silti olla kaiken materialismin mitä jyrkin vastustaja . . .]

17

Mutta onko hän oikeastaan *lääkäri*, tämä askeettinen pappi? — Ymmärsimme jo miksi on tuskin sallittua sanoa häntä lääkäriksi, vaikka hän kovin mielellään tuntee olevansa »parantaja», antaa kunnioittaa itseään »parantajana». Hän taistelee vain itse kärsimystä, kärsivän mielipahaa, *ei* sen syytä, ei varsinaista sairaanaoloa vastaan — tämän täytyy olla periaatteellisin papilliseen lääkintään kohdistuva vastaväitteemme. Mutta jos sijoittuu kerran siihen perspektiiviin jonka pappi yksin tuntee ja jota hän käyttää, joutuu melkein loputtomasti ihailemaan nähdessään mitä kaikkea hän on siinä huomannut, etsinyt ja löytänyt. Kärsimyksen *lievitys*, kaikkinainen »lohduttaminen» — se osoittautuu hänen todelliseksi neroudekseen: kuinka kekseliäästi hän onkaan ymmärtänyt lohduttajan tehtävänsä, kuinka arvelematta ja rohkeasti hän onkaan valinnut siihen tarvittavat keinot! Erityisesti kristillisyyttä sopisi sanoa mitä henkevimpien lohdutuskeinojen suureksi aarreaitaksi, niin paljon virvoittavaa, lievittävää, narkotisoivaa on siihen kasattu, niin paljon kaikkein vaarallisinta ja uhkarohkeinta on uskallettu tähän tarkoitukseen ottaa, niin hienosti, niin hienostuneesti, niin etelämaisen hienostuneesti se on varsinkin arvannut millaisilla stimulanssiaffekteilla voidaan ainakin ajoittain voittaa fysiologisesti estyneiden syvä masennus, lyijynraskas väsymys, musta murheellisuus. Yleisesti puhuen on nimittäin niin, että kaikki suuret uskonnot ovat pääasiallisesti taistelleet eräänlaista kulkutaudiksi muuttunutta väsymystä ja painostusta vastaan. Voi pitää ennalta todennäköisenä että tietyissä Maan paikoissa täytyy *fysiologisen estymistunteen* aika ajoin saada valtoihinsa suuria ihmisjuttuja, kuitenkin niin ettei tuo tunne fysiologisen tiedon puuttuessa tule sellaisena tietoisuuteen joten

myös sen »syytä», sen korjausta voidaan estää ja yrittää vain psykologis-moraalisesti (tämä näet on minun yleisin kaavani sille mitä tavallisesti sanotaan »*uskonnoksi*»). Sellainen estymistunne voi olla alkuperältään mitä erilaisin: se saattaa esimerkiksi johtua toisilleen liian vieraiden rotujen risteytymisestä tai säätyjen — säädyt ilmaisevat aina myös syntyperän ja rodun eroavuuksia: eurooppalainen »maailmantuska», yhdeksännentoista. vuosisadan »pessimismi» on olennaisesti mielettömän äkillisen säätyjen sekoitusten seuraus); tai perustua virheelliseen maastamuuttoon — rotu joutuneena ilmanalaan johon se ei kykene riittävästi sopeutumaan (intialaiset Intiassa); tai olla rodun vanhuuden ja väsymyksen jälkivaikutusta (pariisilainen pessimismi vuodesta 1850 alkaen); tai johtua väärästä ruokavaliosta (keskiajan akoholismi; kasvissyöjien järjettömyys jolla tosin on puolellaan Shakespearen junkkeri Christophin arvovalta); tai veren tärveltymisestä, malariasta, kuppataudista ja muusta sellaisesta (saksalainen masennus kolmikymmenvuotisen sodan jälkeen joka saastutti puolen Saksaa pahoilla taudeilla ja valmisti niin maaperää saksalaiselle orjamaisuudelle, saksalaiselle arkuudelle). Sellaisessa tapauksessa yritetään joka kerta käydä mitä suurisuuntaisinta *taistelua mielipahantunnetta vastaan*; ottakaamme lyhyesti selkoa sen tärkeimmistä menettelytavoista ja muodoista. (Minä sivuutan tässä kokonaan kuten on kohtuullista varsinaisen mielipahan tunnetta vastaan käydyn *filosofien* taistelun joka yleensä tapahtuu aina samanaikaisesti — se on sangen mielenkiintoinen mutta liian luonnoton, liian välinpitämätön käytännöstä, liian löyhäkuteinen ja nurkassa nuhjaava, esimerkiksi silloin kun tuska yritetään todistaa erehdykseksi lähtemällä siitä naiivista edellytyksestä että tuskan muka *täytyy* hävitä, kunhan siinä piilevä erhe on saatu selville — muka kas! se varoi häviämästä . . .) Tuota vallitsevaa mielipahaa vastaan taistellaan *ensiksi* keinoilla jotka painavat elämäntunteen yleensä alimpaan pisteeseen. Mikäli mahdollista ei saa ensinkään tahtoa, ei enää

mitään haluta; on kartettava kaikkea mikä virittää tunteiden kuohumista, vaikuttaa »vereen» (pidätyttävä suolan syömisestä: fakiirin hygienia); ei saa rakastaa, ei saa vihata; on säilytettävä mielen tyyneys; ei saa kostaa; ei rikastua; ei tehdä työtä; on kerjättävä; mikäli mahdollista on elettävä ilman naista tai oltava niin vähän kuin mahdollista tekemisissä naisen kanssa; henkisessä mielessä on noudatettava Pascalin periaatetta »il faut s'abetir», on tultava tyhmäksi. Tulos on psykologis-moraalisesti lausuttuna »itsestään vapautuminen», »pyhitys»; fysiologisesti ilmaistuna hypnotisointi, yritys saavuttaa ihmistä varten suunnilleen se mitä *talviuni* on eräille eläinlajeille, *kesäuni* monien kuumien vyöhykkeiden kasveille, aineenkäytön ja aineenvaihdunnan pienin määrä niin että elämä juuri vielä säilyy mutta ei oikeastaan tule enää tajutuksi. Tähän päämäärään pyrittäessä on käytetty hämmästyttävän paljon inhimillistä tarmoa — turhaanko vai kuinka? Ei suinkaan sovi epäillä että sellaiset »pyhyyden» urheilijat joita on runsaasti kaikkina aikoina, melkein kaikissa kansoissa, todella ovat päässeet vapautumaan siitä mitä vastaan he ovat niin ankarasti valmentautuneina taistelleet, sitä ei suinkaan sovi epäillä — lukemattomissa tapauksissa he tosiaankin *irtautuivat* tuosta syvästä fysiologisesta masennustilasta hypnotisoimiskeinojensa järjestelmän avulla; ja siitä syystä heidän metodiikkansa kuuluu yleisimpiin etnologisiin tosiasioihin. Ei ole myöskään missään nimessä luvallista laskea sellaista ruumiillisuuden ja himon nälkään näännyttämisen aikomusta jo sinänsä mielipuolisuuden oireisiin kuuluvaksi (kuten eräs typerä laji roastbeefiä syöviä »vapaita henkiä» ja junkkeri Christopher mielellään tekee). Sitä varmempaa on, että se voi olla *tienä* kaikenmoisiin henkisiin häiriöihin esimerkiksi »sisäisiin valoihin» kuten Athos-vuoren hesykasteissa, ääni- ja hahmohallusinaatioihin, aistillisuuden hekumallisiin tulviin ja ekstaaseihin (pyhän Teresan historia). Tulkinta jonka tällaisten tilojen rasittamat niistä antavat on aina ollut niin haaveellisen väärä kuin suinkin mahdollista, tä-

mä on itsestään selvää: mutta otettakoon huomioon se mitä vakuuttuneimman kiitollisuuden sävel joka kaikuu jo sellaisen tulkintatavan *tahdossa*. Korkeinta tilaa, itse *vapahdusta*, tuota viimein saavutettua täydellistä hypnotisoitumista ja hiljaisuutta he aina pitävät ehdottomana salaisuutena jonka ilmaisemiseen eivät riitä ylimmätkään vertauskuvat, paluuna, kotiinpaluuna olevaisten pohjaan, vapautumisena kaikesta harhasta, »tietona», »totuutena», »olemisena», irroittumisena kaikesta päämäärästä, kaikesta toiveesta, kaikesta tekemisestä, myös hyvän ja pahan tuolla puolen olemisena. »Hyvä ja paha», sanoo buddhalainen, »molemmat ovat kahleita: molempien herraksi on tullut se joka on täydellinen»; »ei tehty eikä tekemätön», sanoo Vedântan uskovainen, »tuota hänelle tuskaa; hyvän ja pahan hän karistaa viisaana pois itsestään; hänen valtakuntansa ei enää kärsi mistään teosta; hän on mennyt hyvän ja pahan ylitse, molempien ylitse hän on mennyt»: — siis yleisintialainen käsitys, sekä brahmalainen että buddhalainen. (Intialaisen enempää kuin kristillisenkään käsityksen mukaan tuota »vapahdusta» ei saavuteta hyveen, moraalisen parannuksen avulla, miten suurena ne pitänevätkin hyveen hypnotisoimisarvoa: tämä on muistettava — se vastaa sitäpaitsi yksinkertaisesti asian todellisuutta. Kun kolme suurinta, muuten niin perinpohjin moraalilla pilattua uskontoa ovat tässä suhteessa pysyneet *tosina*, tämä voitaneen katsoa niiden parhaaksi realistiseksi puoleksi. »Tietävälle ei ole mitään velvollisuutta» . . . »Vapautuminen ei luonnistu hyveitä *lisäämällä*: sillä se on siinä että ollaan yhtä Brahmanin kanssa jonka täydellisyyttä ei voi mitenkään lisätä; yhtä vähän se luonnistuu vioista *luopumalla*: sillä Brahman johon yhtyminen on vapahdusta, on iäti puhdas»—nämä ovat kohtia shankaran kommenteista jotka mainitsee ensimmäinen eurooppalainen Intian filosofian todellinen tuntija, ystäväni Paul Deussen.) Suurten uskontojen »vapahdusta» me siis tahdomme pitää kunniassa; sitävastoin käy meille hiukan vaikeaksi pysyä vakavana kun näemme minkä arvon uneksumaankin liiaksi uupu-

neet elämäänväsyneet antavat *hyvälle unelle* — nimittäin syvälle unelle Brahmaniin yhtymisenä, *saavutettuna* Jumalan ja ihmisen *unio mystica*na. »Kun hän sitten on vaipunut uneen kokonaan — näin sanotaan asiasta vanhimmassa kunnianarvoisimmassa »kirjassa» — ja päässyt täysin lepoon niin ettei hän enää näe mitään unikuvaa, silloin hän, oi rakkaani on yhtynyt olevaiseen, on mennyt sisään itseensä — tiedonkaltaisen itseyden ympäröimänä hän ei tajua enää mitään siitä mikä on ulkona tai sisällä. Tämän sillan yli eivät astu päivä tai yö, ei ikä, ei kuolema, ei kärsimys, ei hyvä työ eikä paha työ.» »Syvässä unessa», niinikään ne uskovaiset jotka kannattavat näitä kolmesta suuresta uskonnosta syvällisintä, »sielu nousee ulos tästä ruumiista, menee sisään korkeimpaan valoon ja astuu siten esiin omassa hahmossaan: silloin se on itse korkein henki joka vaeltaa pilaillen ja leikkien ja huvitellen naisten, vaunujen ja ystävien parissa, silloin se ei enää muistele tätä ruumiillista lisäkettään, johon prâna (elämänhenki) on valjastettu niinkuin vetojuhta rattaisiin.» Siitä huolimatta tahdomme tässäkin samoin kuin »vapahduksesta» puhuttaessa ottaa huomioon että näin on lausuttu vaikka tosin ylen uhkean itämaisen liioittelun muodossa vain sama arviointi joka oli seesteisen, viileän, kreikkalaisen-viileän mutta kärsivän Epikuroksen oma: hypnoottinen ei-minkään tunne, syvimmän unen rauha, sanalla sanoen *tuskattomuus* — sitä saavat kärsivät ja perin epävireiset jo pitää korkeimpana hyvänä, arvojen arvona, se heidän täytyy arvostaa myönteisesti, sen täytyy heistä tuntua ainoalta todella positiiviselta. (Saman tunteen-logiikan mukaisesti on ei-minkään nimenä kaikissa pessimistisissä uskonnoissa *Jumala.*)

18

Vielä useammin kuin tuollaista herkkyyden, kärsimiskyvyn hypnoottista yleisvaimennusta joka jo edellyttää harvinaisempia voimia, ennen kaikkea rohkeutta, luulon halveksumista,

»älyllistä stoalaisuutta» koetellaan masennustiloja vastaan toista valmennusta joka on ainakin helpompi: *konemaista toimintaa.* On täysin varmaa että kärsivää olemassaoloa siten huomattavasti lievitetään: tätä tosiasiaa sanotaan nykyisin, hiukan vilpillisesti »työn siunaukseksi». Lievitys on siinä että kärsivän mielenkiinto käännetään periaatteellisesti pois kärsimyksestä — että tietoisuuteen astuu lakkaamatta jokin tekeminen ja taas tekeminen ja että siihen senvuoksi jää vähän sijaa kärsimykselle: se näet on *ahdas,* tämä ihmisen tietoisuuden kammio! Konemainen toiminta ja muu siihen kuuluva — kuten ehdoton säännöllisyys, täsmällinen tajuton kuuliaisuus, elämäntavan kertakaikkisuus, ajan täyttäminen työllä, eräänlainen lupa, jopa kasvatuskin »persoonattomuuteen», itsensä unohtamiseen (»incuria sui») — kuinka perusteellisesti, kuinka hienosti onkaan askeettinen pappi osannut käyttää niitä taistelussa tuskaa vastaan! Juuri silloin kun hän oli tekemisissä alempiin säätyihin kuuluvien kärsivien, työorjien tai vankien kanssa (tai naisten kanssa: nämähän ovat enimmälti kumpiakin, työorjia tai vankeja) ei tarvittu paljonkaan muuta kuin pientä nimenmuutoksen ja uudestaan kastamisen taitoa niin että heidät saatiin vastedes pitämään vihattuja asioita hyvänä työnä, suhteellisena onnena: orjan tyytymättömyys osaansa *ei* missään tapauksessa ole pappien keksintöä. — Vielä arvokkaammaksi katsottu keino taistelussa masennusta vastaan on siinä että määrätään potilaalle jokin *pieni ilo* joka on helposti saatavissa ja voidaan tehdä säännöksi; tätä lääkintää käytetään usein äsken mainitun yhteydessä. Tavallisin muoto jossa iloa siten käytetään hoitovälineenä on ilon *tuottamisen* ilo (hyväntekemisenä, lahjoituksena, helpottamisena, auttamisena, kehottamisena, lohduttamisena, kiittämisenä, kunnioittamisena); askeettinen pappi määrää »lähimmäisenrakkautta» määrätessään oikeastaan, vaikkakin mitä varovaisimmin annostettuna kiihtämän kaikkein väkevintä, elämänmyönteisintä viettiä — *vallantahtoa.* »Pienimmän ylemmyyden onni», sellaisena kuin se ilmenee

kaiken hyväntekemisen, hyödyttämisen, auttamisen, kunnioittamisen ohella on kaikkein runsain lohdutuskeino jota fysiologisesti estyneet yleisesti käyttävät, edellyttäen että heitä on hyvin neuvottu: ellei ole niin laita he tuottavat toisilleen tuskaa, tietysti totellen samaa perusvaistoa. Kun etsii kristillisyyden alkuvaiheita roomalaisesta maailmasta löytää silloisen yhteiskunnan alimmassa pohjassa kasvaneita keskinäistä avustusta varten perustettuja yhdistyksiä joissa vaalittiin tietoisesti tuota tärkeintä masennuksen vastustamiskeinoa, pientä iloa — kenties se oli silloin jotakin uutta, varsinainen löytö? Niin aikaansaadussa »keskinäisyyden» »laumanmuodostuksen», »seurakunnan», »coenaculumin» tahdossa täytyy nyt taas tuon samalla vaikka vain pienimmässä viritetyn vallantahdon purkautua uudestaan ja paljon täydellisimmin: *laumanmuodostus* on masennusta vastaan käydyssä taistelussa olennainen edistysaskel ja voitto. Seurakunnan kasvaessa vahvistuu myös yksityisessä uusi harrastus joka varsin usein kohottaa hänet hänen epävireisyytensä persoonallisimman puolen, hänen itseensä kohdistuvan karsauden (Geulinxin »despectatio sui», itsehalveksunta) yläpuolelle. Koska kaikki sairaat, sairaalloiset haluavat karistaa itsestään pois kumean mielipahan ja heikkoudentunteen, he pyrkivät vaistomaisesti laumaorganisaatioon: askeettinen pappi arvaa tämän vaiston ja edistää sitä; missä on laumoja, siinä on heikkousvaisto ollut lauman tahtojana ja papin älykkyys sen organisaattorina. Tätä näet ei saa jättää huomioon ottamatta: näkevät pyrkivät yhtä luonnollisen välttämättömästi *erilleen* kuin heikot pyrkivät liittymään toisiinsa; kun ensinmainitut liittyvät yhteen se tapahtuu vain heidän vallantahtonsa aggressiivisen yhteistoiminnan ja yhteistyydytyksen toivein yksityisen omantunnon sitä huomattavasti vastustaessa; viimeksi mainitut taas järjestyvät yhteen kokien juuri tästä yhteenjärjestäytymisestä johtuvaa *mielihyvää* — heidän vaistonsa tulee siinä tyydytetyksi samassa määrässä kuin organisaatio oikeastaan ärsyttää ja häiritsee synnynnäisten »her-

rojen» (toisin sanoen yksinäisen petoeläimen kaltaisen ihmislajin) vaiston. Jokaisen oligarkian alla — tämän meille opettaa koko historia — piilee aina tyrannimainen himo; jokainen oligarkia vapisee alinomaa jännityksestä jota jokainen siinä elävä yksityinen tarvitsee voidakseen hallita tuota himoa. (Niin oli esimerkiksi *kreikkalaisten* laita: Platon osoittaa sen sadoissa kohdissa, Platon joka tunsi kaltaisensa — *ja* itsensä . . .)

19

Askeettisen papin käyttämät keinot joihin olemme toistaiseksi tutustuneet — elämäntunteen yleisvaimeus, konemainen toiminta, pieni ilo, ennen kaikkea »lähimmäisenrakkauden» keinot, laumaorganisaatio, seurakunnallisen vallantunteen virittäminen jonka vaikutuksesta yksilön itseensä kohdistaman karsauden voittaa hänen seurakunnan menestymisestä johtuva ilonsa — keinot ovat nykyaikaisin mitoin mitattuna hänen *viattomia* keinojaan taistelussa mielipahaa vastaan: kääntykäämme nyt tarkastelemaan kiinnostavampia, »viallisia». Niissä kaikissa on kysymys yhdestä ja samasta: jostakin *tunteen hurjastelusta* — tämä käytettynä tehoisimpana huumauskeinona kumeaa herpaisevaa pitkäaikaista tuskallisuutta vastaan; senvuoksi onkin papillinen kekseliäisyys ollut kerrassaan ehtymätön harkitessaan tätä yhtä kysymystä: *»miten* saadaan aikaan tunteen hurjastelua?» . . . Tämä kuulostaa kovalta: on selvää että kaikuisi kauniimmalta ja olisi korville otollisempaa jos sanoisin esimerkiksi että »askeettinen pappi on aina käyttänyt hyväkseen innostusta joka sisältyy kaikkiin voimakkaisiin affekteihin». Mutta miksi vielä hivellä nykyaikaisten lellikkiemme korvia? Miksi myöntyisimme *me puolestamme* vähäkään heidän sanalliseen Tartuffen laatuunsa? Meille psykologeille siinä olisi jo *teon* ulkokultaisuutta, puhumattakaan siitä että se meitä inhottaisi. Psykologin *hyvä maku* (— sanokoot toiset: hänen rehellisyytensä) on nimittäin nykyisin siinä jos

missään että häntä tympäisee häpeällisesti *normaalilla pilattu* puhetapa joka on vähitellen tehnyt kaikki ihmistä ja asioita koskevat arvostelmat näljäisiksi. Tämä on nimittäin käsitettävä oikein: nykyaikaisten sielujen, nykyaikaisten kirjojen olennaisimpana tunnusmerkkinä ei ole valhe vaan piintynyt moralistisen valheellisuuden *viattomuus*. Meidän täytyy jälleen löytää tämä »viattomuus» kaikkialta — se ehkä on vastenmielisin osatehtävämme kaikessa siinä sinänsä arveluttavassa työssä joka psykologin on nykyisin otettava suoritettavakseen; se on osa meidän suurta vaaraamme, se on tie joka kenties johtaa juuri *meidät* suureen inhoon . . . Minä en ensinkään epäile sanoessani mihin ainoaan tarkoitukseen nykyaikaiset kirjat kelpaisivat (edellyttäen että ne säilyvät, mitä tosin ei tarvitse pelätä, ja samoin edellyttäen että tulee kerran olemaan jälkipolvi jonka maku on ankarampi, kovempi, *terveempi*) — mihin tarkoitukseen yleensä käyttäisi, voisi käyttää *kaikkea* uudenaikaista tämä jälkipolvi: oksetusaineeksi — ja siihen se soveltaisi moraalisen imelyytensä ja epäaitoutensa, sisimmän feminiinisyytensä vuoksi joka mielellään nimittää itseään »idealismiksi» ja joka tapauksessa luulee sitä olevansa. Nykyiset sivistyneemme, »hyvät ihmisemme» eivät valehtele — se on totta; mutta se *ei* ole heille kunniaksi! Varsinainen valhe, aito päättäväinen »rehellinen» valhe (kuultakoon mitä Platon sanoo sen arvosta) olisi heille aivan liian ankara, liian väkevä asia; se vaatisi sellaista mitä heiltä ei *saa* vaatia: että he avaisivat silmänsä näkemään itseään, että he osaisivat omassa itsessään erottaa toisistaan »toden» ja »erheen». Heille sopii vain *epärehellinen valhe*; kukaan niistä jotka nykyisin tuntevat olevansa »hyviä ihmisiä» ei mitenkään kykene suhtautumaan johonkin asiaan muulla tavalla kuin *epärehellisen valheellisesti*, pohjattoman valheellisesti mutta viattoman valheellisesti, suorasukaisen valheellisesti, sinisilmäisen valheellisesti, hyveellisen valheellisesti. Nämä »hyvät ihmiset» he ovat kaikki tyynni nyt perinpohjin moraalilla pilattuja ja rehellisyyden suhteen tärveltyjä ja turmeltuja

ikiajoiksi: kuka heistä sietäisikään vielä kuulla *totuutta* »ihmisestä»! ... Tai kysyäksemme selvemmin: kuka heistä sietäisi elämäkertaa joka on *tosi*! ... Pari esimerkkiä: lordi Byron on merkinnyt itsestään muistiin eräitä kaikkein persoonallisimpia seikkoja, mutta Thomas Moore oli tehtäväänsä »liian hyvä»: hän poltti ystävänsä paperit. Samoin sanotaan Schopenhauerin testamentin toimeenpanijan tohtori Gwinnerin tehneen: Schopenhauerkin näet oli merkinnyt muistiin jotakin itseään koskevaa ja itseään vastaan (»εις εαυτον») suunnattua. Kelpo amerikkalainen Thayer, Beethovenin elämänkerran kirjoittaja keskeytti työnsä yhtäkkiä: saavuttuaan erääseen tämän kunnioitettavan ja naiivin elämän kohtaan hän ei enää sitä sietänyt ... Asian moraali: kuka älykäs ihminen kirjoittaisikaan enää itsestään ainoatakaan rehellistä sanaa? — niin tehdäkseen hänen täytyisi jo kuulua pyhän Uhkarohkeuden veljeskuntaan. Meille luvataan Richard Wagnerin kirjoittama omaelämäkerta: kukapa ei uskoisi että siitä tulee älykäs omaelämäkerta? ... Muistakaamme vielä se koomillinen kauhistus jonka sai Saksassa aikaan katolinen pappi Janssen ylenmäärin nelisnurkkaisella ja vaarattomalla Saksan reformaatioliikkeen kuvauksellaan; mitä tapahtuisikaan jos joku kertoisi meille kerran tämän liikkeen historian *toisin*, jos joku todellinen psykologi kerran kuvaisi meille todellisen Lutherin, ei enää maalaispapin moralistisen yksinkertaisella tavalla, ei enää niin imelän ja huomaavaisen häveliäästi kuin protestanttiset historioitsijat vaan esimerkiksi *Tainen* tapaisella pelottomuudella, *sielun mahdin* varassa eikä älykkäästi mahtia sukoillen? ... (Saksalaiset ovat sivumennen sanoen lopulta kehitelleet viimeksimainitun klassisen tyypin vielä sangen kauniisti — he saavat kyllä lukea sen omakseen, lukea sen hyväkseen: nimittäin Leopold Rankessaan, tässä jokaisen causa fortiorin, vahvemman asian synnynnäisessä klassisessa advocatuksessa, tässä kaikista älykkäistä »tosiasiallisista» älykkäimmässä.)

Mutta minut on varmaan jo ymmärretty — eikö totta, kaiken kaikkiaan: meillä psykologeilla on nykyisin täysi syy suhtautua yhä hiukan epäluuloisesti *itseemme*? . . . Mekin olemme luultavasti vielä »liian hyviä» ammattiimme, olemme tämän moraalilla pilatun ajanmaun uhreja, sen *sairaita*; vaikka tunnemmekin että myös halveksimme sitä niin se tarttuu todennäköisesti vielä *meihinkin*. Mistä varoittikaan eräs diplomaatti puhuessaan kaltaisilleen? »Epäilkäämme, hyvät herrat ennen kaikkea ensimmäisiä mielenliikkeitämme!» sanoi hän, »*ne ovat melkein aina hyviä*» . . . Niin pitäisi myös jokaisen psykologin nykyisin puhua kaltaisilleen . . . Ja näin me palaamme ongelmaamme joka todella vaatii meiltä joltistakin ankaruutta, joltistakin erityisesti »ensimmäisiin mielenliikkeisiin» kohdistuvaa epäilyä. *Askeettinen ihanne tunnehurjasteluun tähtäävään tarkoituksen palveluksessa:* se joka muistaa edellisen tutkimuksen, arvaa jo ennakolta pääasian näihin kuuteen sanaan mahdutetusta nyt esittävästä sisällyksestä. Kun tahdotaan kerran irrottaa ihmisen sielu saumoistaan, upottaa se kauhuun, kylmyyteen, hehkuun ja hurmioihin niin että se aivan kuin salamaniskulla vapautuu kaikesta mielipahan, tympeyden, epävireisyyden pienestä ja pikkumaisesta vaivasta: mitkä tiet johtavat tähän päämäärään? Ja mitkä niistä varmimmin? . . . Oikeastaan sen kykenevät tekemään kaikki suuret affektit edellyttäen että ne purkautuvat äkkiä, viha, pelko, hekuma, kosto, toivo, riemu, epätoivo, julmuus; ja askeettinen pappi on todella ottanut palvelukseensa ihmisessä asuvien villien koirien *koko* lauman ja päästänyt irti milloin toisen, milloin toisen aina samassa tarkoituksessa, herättääkseen ihmisen vitkallisesta haikeudesta, karkottaakseen ainakin joiksikin ajoiksi hänen epäröivän surkeutensa, hänen kumean tuskansa, aina myös uskonnolliseen tulkintaan ja »oikeutukseen» vedoten. Jokainen sellainen tunteen hurjastelu on jälkeenpäin *maksettava*, se on itsestään sel-

vää — se tekee sairaan sairaammaksi —: ja siitä syystä on tällainen tuskan parantamistapa, nykyaikaisin mitoin mitattuna »viallista» lajia. On kuitenkin kuten kohtuus edellyttää sitäkin enemmän tähdennettävä että sitä on käytetty *hyvällä omallatunnolla*, että askeettinen pappi on sen määrännyt vankasti uskoen sen hyödylliseksi, jopa välttämättömäksikin — ja että hän itse sangen usein menehtyy huomaamaansa kurjuuteen; samoin että sellaisten kohtuuttomuuksien rajut fysiologiset vastavaikutukset, ehkäpä henkisetkin häiriöt eivät oikeastaan ole pohjaltaan ristiriidassa tällaisen lääkinnän kanssa, koska se niin kuin edellä osoitettiin *ei* tähtää sairauksien parantamiseen vaan masennus-mielipahan vastustamiseen, sen lievittämiseen, huumaamiseen. Tämä päämäärä saavutettiin myös *siten*. Tärkein temppu jota askeettinen pappi rohkeni käyttää saadakseen ihmisten sielun soimaan kaikenlaista repivää ja hurmioista musiikkia oli tehty siten — sen kaikki tietävät — että hän käytti hyväkseen *syyllisyydentunnetta*. Tämän alkuperään viittasi edellinen tutkimus lyhyesti — eläinpsykologian kappaleena, ei enempää: syyllisyydentunne tuli siinä näkyviimme ikään kuin raakatilassaan. Vasta papin, tämän syyllisyydentunteiden varsinaisen taiturin käsissä se on saanut hahmon — oi millaisen hahmon! »Synti» — tämän nimen saa nimittäin eläimellisen »huonon omantunnon» (taaksepäin kääntyneen julmuuden) papillinen toisintulkinta — on toistaiseksi ollut suurin tapahtuma sairaan sielun historiassa: siinä meillä on uskonnollisen selityksen vaarallisin ja kohtalokkain taitotemppu. Ihminen kärsimässä itsestään jollakin tavalla ainakin fysiologisesti, suunnilleen samoin kuin häkkiin suljettu eläin tietämättä miksi, mitä varten, kaivaten syitä — syyt helpottavat — kaivaten myös keinoja ja narkooseja, kysyy viimein neuvoa eräältä joka tietää senkin mikä on salattu — ja katso! hän saa taikuriltaan askeettiselta papilta ensimmäisen vihjeen kärsimyksensä »syystä»: hänen pitää etsiä sitä *itsestään*, jostakin mihin hän on tehnyt itsensä *syypääksi*, jostakin menneisyyteen kuuluvasta asi-

asta, hänen pitää ymmärtää itse kärsimyksensä *rangaistustilaksi* . . . Hän on kuullut, hän on ymmärtänyt tuo onneton: nyt hänen käy niinkuin kanan jonka ympärille on vedetty viiva. Hän ei enää pääse pois tästä piirretystä ympyrästä: sairaasta on tehty »syntinen» . . . Ja nyt ei päästä pariin vuosituhanteen näkemästä tätä uutta sairasta, »syntistä» — päästäneenkö enää milloinkaan? — minne silmänneekin, kaikkialla syntisen hypnoottinen katse joka liikkuu aina vain yhteen suuntaan (kohti »syyllisyyttä», ainoaa kärsimyksen syytä); kaikkialla paha omatunto, tuo »grewliche thier» kuten sanoo Luther; kaikkialla menneisyys takaisin märehdittynä, teko vääristeltynä, »vihreä silmä» kaikelle tekemiselle; kaikkialla elämänsisällykseksi tehty kärsimyksen väärinymmärtämisen *tahto*, kärsimyksen tulkinta syyllisyyden, pelon, rangaistuksen tunteiksi; kaikkialla ruoska, jouhipaita, nälkiintyvä ruumis, synninsuru; kaikkialla syntisen itseteilausta levottoman, sairaalloisen himokkaan omantunnon pyörissä; kaikkialla mykkä tuska, äärimmäinen pelko, kidutetun sydämen kuolonkamppailu, tuntemattoman onnen kouristukset, »vapahdusta» anova huuto. Tällä käsittelyjärjestelmällä oli vanha masennus, painostus ja väsymys todella perinpohjin *voitettu*, elämä tuli taas *hyvin* kiinnostavaksi: valpas, iäti valpas, liiaksi valvonut, hehkuva, hiiltynyt, voipunut eikä kuitenkaan väsynyt — sellainen oli näköjään ihminen, »syntinen» joka oli perehdytetty näihin mysteereihin. Tuo mielipahaa vastaan taisteleva vanha suuri taikuri, askeettinen pappi — hän oli ilmeisesti voittanut, *hänen* valtakuntansa oli tullut: nyt ei enää valitettu tuskaa, nyt sitä isottiin ja janottiin; *»enemmän* tuskaa! *enemmän* tuskaa!» näin huusi hänen opetuslapsiensa ja kannattajiensa kaipuu vuosisatojen kuluessa. Jokainen tunteen hurjastelu joka teki kipeää, kaikki mikä mursi, kumosi, murskasi, lumosi, hurmasi, kidutuspaikkojen salaisuus, itse helvetin kekseliäisyys — oli nyt löydetty, arvattu, käytetty, kaikki oli taikurin käsissä, kaikki edisti tästä lähtien hänen ihanteensa, askeettisen ihanteen voittoa . . . »Minun

valtakuntani ei ole *tästä* maailmasta» — näin hän puhui yhä edelleen: olisiko hänellä todella vielä oikeus puhua niin? . . . Goethe väitti että on vain kolmekymmentäkuusi traagista tilannetta: siitä arvaa ellei muutenkin tietäisi *ettei* Goethe ollut askeettinen pappi. Sellainen tietää niitä enemmän . . .

21

Koko *tähän* papillisen lääkinnän lajiin, »vialliseen» lajiin ei kannata tuhlata ainoatakaan kritiikin sanaa. Kenellä olisikaan halua kannattaa väitettä että sellainen tunteen hurjastelu jota askeettinen pappi tässä tapauksessa yleensä potilailleen määrää (kaikkein pyhimmillä nimillä, kuten on itsestään selvää sekä tarkoituksensa pyhyydestä täysin vakuuttuneena) olisi todella *hyödyttänyt* jotakin sairasta? Olisi ainakin sovittava »hyödyttää»-sanan merkityksestä. Jos sillä tahdotaan ilmaista että sellainen käsittelyjärjestelmä on ihmistä »parantanut», minä en väitä vastaan: lisään vain mitä »parannettu» minulle merkitsee — samaa kuin »kesytetty», »heikonnettu», »masennettu», »raffinoitu», »hemmoteltu», »kuohittu» (siis melkein samaa kuin *vioitettu* . . .) Mutta kun kysymyksessä ovat pääasiallisesti sairaat, epävireiset, masentuneet sellainen systeemi vaikka se tekisikin sairaan »paremmaksi» tekee hänet joka tapuksessa *sairaammaksi;* kysyttäköön vain psykiatreilta mitä katumus-kidutusten, mielenmasennusten ja vapahduskouristusten metodinen käyttö tuo aina mukanaan. Kysyttäköön samoin historialta: kaikkialla missä askeettinen pappi on saattanut käytäntöön tämän sairaiden käsittelyn sairaalloisuus on joka kerta kasvanut pelottavan nopeasti syvälle ja laajalle. Mikä olisikaan aina »tuloksena»? Tärveltynyt hermosto sen lisäksi mikä jo muuten oli sairasta; ja niin suurimmassa osassa kuten pienimmässäkin, yksityisissä niin kuin suurissa joukoissa. Me huomaamme katumus- ja vapahdusvalmennuksen ohella suunnattomia epileptisiä kulkutauteja, suurimmat joista historia

tietää kertoa kuten keskiaikaiset P. Vituksen ja P. Johanneksen tanssit; toisena sen jälkivaikutuksen muotona havaitaan hirvittäviä halvaantumisia ja pysyviä masennustiloja joiden vaikutuksesta jonkin kansan tai kaupungin (Genève, Basel) temperamentti voi kerta kaikkiaan vaihtua vastakohdakseen; tänne kuuluu myös noitahysteria jota voi jotenkin verrata somnambulismiin (se purkautui valtavana kahdeksan kertaa yksin vuosien 1564 ja 1605 välillä); me näemme sen seurassa myös noita kuolemanhimoisia joukkohoureita joiden hirvittävä huuto »evviva la morte» kuului koko Euroopassa milloin hekumallisten, milloin hävityshaluisten idiosynkrasiain keskeyttämänä: niin kuin sama affektinvaihtuminen samoine neuvotteluineen havaitaan vielä nytkin kaikkialla, jokaisessa tapauksessa jossa askeettinen syntioppi saavuttaa taas kerran suuren menestyksen (uskonnollinen neuroosi näyttää eräältä »pahan olennon» muodolta: siitä ei ole epäilystäkään. Mitä se on. Queritur.) Askeettinen ihanne ja sen ylevän moraalinen palvonta, tämä tunnehurjastelu kaikkien keinojen henkevin, häikäilemättömin ja vaarallisin systematisointi pyhien tarkoitusten varjolla on yleensä piirtynyt kauhistuttavalla ja unohtumattomalla tavalla ihmisen koko historiaan . . . Tuskin tietäisin mainita enää mitään muuta mikä olisi vaikuttanut niin tuhoisasti varsinkin eurooppalaisten *terveyteen* ja rodun voimakkuuteen kuin tämä ihanne; sen sopii vähääkään liioittelematta sanoa olevan *varsinainen kohtalokas tapahtuma* eurooppalaisen ihmisen terveyshistoriassa. Yhtä vaikuttavaksi kuin se voitaisiin korkeintaan arvioida erityisesti germaaninen vaikutus: minä tarkoitan Euroopan alkoholimyrkytystä joka on toistaiseksi pysynyt täsmällisesti germaanien poliittisen ja rodullisen etevämmyyden tasalla (— mihin he tartuttivat vertansa, siihen he tartuttivat myös paheensa). — Sarjan kolmantena olisi mainittava syfilis — magno sed proxima intervallo, lähimpänä mutta pitkän välimatkan päässä.

Missä askeettinen pappi on päässyt vallitsemaan siinä hän on tärvellyt sielun terveyden ja hän on siis myös tärvellyt maun in artibus et litteris — hän tärvelee sitä yhä vielä. »Siis»? — toivon että tämä »siis» myönnetään ilman muuta oikeaksi; en ainakaan tahdo ryhtyä sitä todistamaan. Yksi ainoa viittaus: se koskee kristillisen kirjallisuuden peruskirjaa, sen vakinaista mallia, »kirjaa sinänsä». Vielä keskellä kreikkalais-roomalaista ihannetta joka oli myös suurenmoisten kirjojen aikaa antiikin silloin vielä surkastumattoman ja murskautumattoman kirjallisen maailman edessä, aikana jolloin oli vielä mahdollista lukea eräitä kirjoja joihin nyt kernaasti vaihdettaisiin puolet jonkin maan kirjallisuutta, uskalsivat yksinkertaiset ja omahyväiset kristilliset agitaattorit — heitä sanotaan kirkkoisiksi — jo julistaa: »meilläkin on oma klassinen kirjallisuutemme, *me emme tarvitse kreikkalaisia* — ja tällöin viitattiin ylpeästi legendakirjoihin, apostolin kirjeisiin ja apologeettisiin pikkututkielmiin, suunnilleen niin kuin englantilainen »pelastusarmeija» nykyisin käy samankaltaisen kirjallisuuden avulla sotaa Shakespearea ja muita pakanoita vastaan. Minä en pidä Uudesta Testamentista, se varmaan jo arvataan; minua melkein huolestuttaa että tähän kaikkein arvostetuimpaan, liiaksi arvostettuun teokseen kohdistuva makuni on niin yksinäinen (minua *vastustaa* kahden vuosituhannen maku): mutta mikä neuvoksi! »Tässä seison enkä muuta voi» — minä uskallan tunnustaa huonon makuni omakseni. Vanha Testamentti — niin se on jotakin aivan toista: kaikki kunnia Vanhalle Testamentille! Siitä minä löydän suuria ihmisiä, herooisen maiseman ja jotakin mikä on kaikkein harvinaisinta maan päällä, *väkevän sydämen* verrattoman naiivisuuden; vielä enemmänkin, minä löydän siitä kansan. Uudessa sitävastoin on pelkkää pientä lahkolaisuutta, pelkkää sielun rokokoota, pelkkää koukeroista, sokkeloista, kummallista, pelkkää hartausseurailmaa ettemme unoh-

taisi tilapäistä bukolisen imelyyden henkäystä joka kuuluu aikakauteen (*ja* roomalaiseen provinssiin) eikä ole niinkään juutalaista kuin hellenististä. Nöyryyttä ja tärkeilyä aivan vieri vieressä; tunteen kielevyyttä joka melkein huumaa; intohimoisuutta mutta ei mitään intohimoa; kiusallista elehtimistä; tästä on nähtävästi kokonaan puuttunut hyvä kasvatus. Kuinka onkaan lupa pitää pienistä asioistaan niin paljon melua kuin nämä hurskaat pikkumiehet tekevät! Siitä ei välitä mikään kiekuva kukko; vielä vähemmän Jumala. Tahtovatpa he saada viimein vielä »iankaikkisen elämän kruunun», kaikki nuo pienet provinssilaiset: miksi? mistä hyvästä? — vaateliaisuutta ei voi kehittää pitemmälle. »Kuolematon» Pietari: kuka *häntä* sietäisi? He ovat naurettavan kunnianhimoisia: jankuttavat kaikkein persoonallisimpia asioitaan, tyhmyyksiään, murheitaan ja nurkassanuhjaajan surujaan ikäänkuin Tosiolevainen olisi velvollinen siitä välittämään, eivät väsy kietomasta itse Jumalaa pienimpäänkin vaivaan johon ovat joutuneet. Entä tuo kaikkein huonoimman maun mukainen lakkaamaton tutunomaisuus Jumalan kanssa! Tuo juutalainen, ei vain juutalainen tungettelevaisuus Jumalaa kohtaan kuonolla ja käpälillä! . . . Itä-Aasiassa on pieniä ylenkatsottuja »pakanakansoja» joilta nämä ensimmäiset kristityt olisivat voineet oppia jotakin olennaista, hiukan kunnioituksen *tahdikkuutta*; kuten lähetyssaarnaajat todistavat, nuo kansat eivät ensinkään rohkene ottaa suuhunsa Jumalansa nimeä. Tämä näyttää minusta sangen hienotunteiselta; varmaa on ettei se ole *liian* hienotunteista »ensimmäisille» kristityillekään: muistettakoon esimerkiksi vastakohdan vuoksi Luther, tämä »kaunopuheisin» ja vaateliain talonpoika joka on koskaan Saksassa elänyt, ja Lutherin puheensävy joka miellytti häntä parhaiten juuri hänen keskusteluissaan Jumalan kanssa. Vastustaessaan kirkon välittäjäpyrkimyksiä (erityisesti paavia joka oli »des Teuffels Saw der Bapst») Luther epäilemättä pohjimmiltaan menetteli kuin tomppeli jota harmitti kirkon *hyvä etiketti*, tuo hierarkisen maun kun-

nioitusetiketti joka sallii vain perehdytetympien ja vaiteliaampien astua sisään kaikkein pyhimpään mutta ei päästä sinne tomppeleita. Näitä on kerta kaikkiaan estettävä juuri tässä saamasta ääntänsä kuuluville — mutta Luther, maalaismies, tahtoi saada asian kääntymään kanssaan toisin, siten se ei ollut hänestä kyllin *saksalaista*: hän tahtoi ennen kaikkea puhua suoraan, puhua itse, puhua »ujostelematta» Jumalansa kanssa . . . Niin hän sitten tekikin. — On helppo arvata ettei askeettinen ihanne ole ollut milloinkaan eikä missään hyvän maun, vielä vähemmän hyvien käytöstapojen koulu: tämä johtuu siitä että sillä on itsellään ruumiissaan jotakin mikä on hyvien käytöstapojen verivihollinen — mitan ja määrän puute, niihin kohdistuu karsaus, se on nimittäin itse eräs »non plus ultra».

23

Askeettinen ihanne ei ole pilannut yksin terveyttä ja makua, se on lisäksi pilannut kolmannen, neljännen, viidennen, kuudennen asian — minä varon sanomasta *mitä* kaikkea (milloin ennättäisinkään loppuun!). Asianani ei tässä ole osoittaa mitä tämä ihanne on *vaikuttanut* vaan yksinomaan mitä se *merkitsee*, mitä se antaa aavistaa, mitä sen takana, sen alla, siinä itsessään piilee, minkä väliaikainen, epäselvä, kysymysmerkeillä ja väärinkäsityksillä kuormattu ilmaus se on. Ja vain tämän tarkoituksen vuoksi minun täytyi antaa lukijoitteni katsahtaa sen suunnattomiin, myös kohtalokkaisiin vaikutuksiin: nimittäin valmistaakseni heitä viimeiseen ja pelottavimpaan aspektiin joka tuon ihanteen merkitystä koskevalla kysymyksellä minulle on. Mitä merkitseekään tuon ihanteen *valta*, sen vallan *suunnattomuus?* Minkä tähden sille on suotu näin paljon sijaa? miksi sitä ei ole paremmin vastustettu? Askeettinen ihanne ilmaisee tahtoa: *missä* on vastustava tahto joka ilmaisisi *vastakkaista ihannetta*? Askeettisella ihanteella on *päämäärä* — se on kyllin yleinen, niin että kaikki inhimillisen olemassaolon muut

harrastukset näyttävät siihen verrattuina pikkumaisilta ja ahtailta; se selittää itsensä ajoille, kansoille, ihmisille vääjäämättä tämän ainoan päämäärän mukaisesti, se ei tunnusta päteväksi mitään muuta selitystä, mitään muuta päämäärää, se hylkää, kieltää, myöntää vain *oman* tulkintansa mukaan (— ja onko milloinkaan ollut lopullisemmaksi kehitettyä tulkintajärjestelmää?); se ei alistu minkään vallan alaiseksi, se uskoo päinvastoin olevansa jokaista valtaa ylempi, uskoo ehdottomaan *arvo-distanssiinsa* jokaisen vallan suhteen — se uskoo ettei maan päällä ole mitään mahtia joka ei saanut vasta siitä tarkoitustaan, olemassaolonoikeutustaan, arvoaan *sen* työssä käytettynä aseena, *sen* päämäärään, ainoaan päämäärään johtavan tienä ja välineenä . . . Missä on *vastine* tälle tahdon, päämäärän ja tulkinnan muodostamalle kiinteälle järjestelmälle? Miksi *ei* vastinetta ole? . . . Missä on *toinen* »ainoa päämäärä»? . . . Mutta minulle sanotaan ett*ei* sitä puutu, että se on taistellut pitkän onnekkaan taistelun tuota ihannetta vastaan, vieläpä päässyt jo kaikissa pääasioissa tuon ihanteen herraksi: tämän muka todistaa koko uudenaikainen *tieteemme* joka varsinaisena todellisuusfilosofiana ilmeisesti uskoo ainoastaan itseensä, ilmeisesti uskaltaa tahtoakin olla oma itsensä ja on tullut tähän asti varsin hyvin toimeen ilman Jumalaa, tulevaa elämää ja kielteisiä hyveitä. Mutta sellainen melu ja agitaattorien jaarittelu ei ensinkään tehoa minuun: nämä todellisuudentoitottajat ovat huonoja soittajia, on helppo kuulla etteivät heidän äänensä tule syvyydestä, heistä *ei* puhu tieteellisen omantunnon pohjattomuus — tieteellinen omatunto näet on nykyisin pohjaton syvyys —, sana »tiede» on sellaisten torventoitottajien suussa selvää irstautta, väärinkäyttöä, häpeämättömyyttä. Juuri sen vastakohta mitä tuossa väitetään on totuus: tiede ei nykyisin usko ollenkaan itseensä, vielä vähemmän mihinkään itsensä *yläpuolella* olevaan ihanteeseen — ja missä se yleensä on vielä intohimoa, rakkautta, hehkua, *kärsimystä*, siinä se ei ole tuon askeettisen ihanteen vastakohta vaan ilmeisesti sen *nuorin ja*

ylhäisin muoto. Kuulostaako tämä teistä oudolta? . . . Onhan nykyistenkin oppineiden keskuudessa kyllin paljon kunnollista ja vaatimatonta työväkeä jota sen oma pieni loukko miellyttää ja joka juuri siksi että se siinä elää mielellään tuo hiukan julkeasti esille vaatimuksen että nykyisin *pitäisi* yleensä olla tyytyväinen, varsinkin tieteessä — juuri siinä muka on paljon hyödyllistä tehtävää. Minä en väitä vastaan; kaikkein vähimmin tahtoisin tehdä nämä rehelliset työmiehet haluttomiksi omaan ammattiinsa: minä nimittäin iloitsen heidän työstään. Mutta se että tieteessä nyt työskennellään ankarasti ja että on tyytyväisiä työmiehiä *ei* mitenkään todista että tieteellä kokonaisuudessaan on nykyisin jokin päämäärä, tahto, ihanne, suuren uskon intohimo. Kuten sanottu, laita on päinvastoin: milloin tiede ei ole askeettisen ihanteen nuorin ilmenemismuoto — tässä puhutaan harvinaisista, ylhäisistä valiotapauksista — siihen piiloutuu nykyisin kaikenlainen apeamielisyys, epäusko, kalvava mato, despectio sui, huono omatunto — se on itse ihanteettomuuden *levottomuutta*, kärsimistä suuren rakkauden *puutteesta*, tyytymättömyyttä *pakolliseen* tyytyväisyyteen. Oi mitä kaikkea tiede nykyisin salaakaan! kuinka paljon sen ainakin *pitää* salata! Parhaimpien oppineittemme kunto, heidän mieletön uutteruutensa, heidän yötä päivää höyryävä päänsä, heidän ammatillinen mestaruutensakin — kuinka usein tämä kaikki saakaan varsinaisen tarkoituksensa siitä ettei tahdota enää päästää jotakin näkyviin! Tiede itsensä huumaamisen välineenä: *tunnetko* sen? . . . Sitä haavoittaa — tämän kokee jokainen joka seurustelee oppineiden kanssa — toisinaan luuta myöten jokin viaton sana, oppineet ystävämme katkeroituvat juuri silloin kun luulemme osoittavamme heille kunnioitusta, he joutuvat suunniltaan vain siksi että toinen on liian hävyttömästi arvannut kenen kanssa tässä oikeastaan ollaan tekemisissä — *kärsivien* kanssa jotka eivät tahdo tunnustaa itselleen mitä he ovat, huumautuneiden ja tajuttomien kanssa jotka pelkäävät vain yhtä: *tuntoihinsa tulemista* . . .

Katsottakoon sitten toisaalta niitä harvinaisempia tapauksia joista puhuin, filosofien ja oppineiden joukosta löytyviä viimeisiä idealisteja: hekö ehkä ovat askeettisen ihanteen etsittyjä *vastustajia*, sen *vastakkais-idealisteja?* He todella uskovat olevansa sellaisia, nämä »epäuskoiset» (niitä he ovat nimittäin kaikki tyynni); heidän uskonsa viimeinen kappale näyttää olevan juuri se että he ovat tuon ihanteen vastustajia, niin vakavia he ovat tästä puhuttaessa, niin kiihkeäksi muuttuu juuri silloin heidän sanansa, heidän eleensä: — onko muka se mitä he uskovat jo siitä syystä välttämättä *totta*? . . . Me »tietävät» suhtaudumme nimenomaan epäluuloisesti kaikenlaisiin uskovaisiin; epäluulomme on vähitellen harjoittanut meidät päättelemään päinvastoin kuin pääteltiin ennen: nimittäin päättelemään että kaikkialla missä uskon vahvuus työntyy kovin etualalle on todistettavuus jollakin tavalla heikkoa, se mitä uskotaan jopa *epätodennäköistä*. Mekään emme kiellä että usko »tekee autuaaksi»: mutta juuri siitä syystä väitämme ettei usko *todista* mitään — vahva usko joka tekee autuaaksi tekee epäilyttäväksi sen mihin se uskoo, se ei perusta »totuutta», se perustaa eräänlaista *erheen* todennäköisyyttä. Kuinka onkaan laita tässä tapauksessa? — Nämä nykyiset kieltäjät ja syrjässäpysyttelijät, nämä ehdottomat yhdessä kohdassa, älyllisen puhtauden vaatimuksessa, nämä kovat, ankarat, pidättyväiset, herooiset henget jotka ovat aikamme kunniana, kaikki nämä kalpeat ateistit, antikristukset, immoralistit, nihilistit, nämä hengen skeptikot, efektikot, *hektikot* (viimeksimainittuja he ovat kaikki järjestään, jossakin merkityksessä), nämä tiedon viimeiset idealistit, joissa nykyisin yksin asuu ja on ruumiillistunut älyllinen omatunto — he uskovat todella olevansa niin irrallaan kuin suinkin askeettisesta ihanteesta, nämä »vapaat, hyvin vapaat» henget: ja kuitenkin että minä heille ilmaisisin mitä he itse eivät voi nähdä — he ovat nimittäin liian lähellä itseään —:

tuo ihanne on juuri *heidän* ihanteensa, he itse edustavat sitä nykyisin, ehkä ei kukaan muu; he itse ovat sen henkistynein sikiö, sen kauimmaksi eteen työnnetty soturi- ja taistelijajoukko, sen kiehtovin, hienoin, tavoittamattomin viettelymuoto: jos minä milloinkaan olen arvoitusten arvaaja niin tahdon olla se *tällä* lauseellani! He eivät ole vielä läheskään *vapaita* henkiä: *sillä he uskovat vielä totuuteen* ... Kohdatessaan itämailla tuon voittamattoman assassiini-veljeskunnan, tuon vapaiden henkien järjestön par excellence jonka alimmat asteet elivät suuremmassa kuuliaisuudessa kuin mikään munkkikunta konsanaan saivat kristityt ristiretkeilijät jollakin tavalla vihiä myös siitä symbolista ja pykäläpuu-sanasta joka oli varattu vain ylimmille asteille, niiden salaisuudeksi: »Mikään ei ole totta, kaikki on sallittua» ... Niin, *se* oli hengen *vapautta*, *siten* oli *irtisanottu* usko itse totuuteen ... Onkohan kukaan eurooppalainen, kristitty vapaa henki vielä eksynyt tuohon lauseeseen ja sen labyrinttimaisiin *seurauksiin*? tunteeko hän tämän luolan Minotauruksen *omasta kokemuksestaan*? Minä epäilen sitä, tiedän vielä muutakin: — Näillä yhdessä kohdassa ehdottomille, näille *niinsanotuille* »vapaille hengille» ei mikään ole vieraampaa kuin vapaus ja kahleista pääsy tuossa merkityksessä, missään muussa suhteessa he eivät ole lujemmin sidottuja kuin juuri siinä, juuri uskoessaan totuuteen he ovat lujia ja ehdottomia niinkuin ei kukaan muu. Minä tunnen tämän kaiken ehkä liian läheltä: tuo kunnianarvoisa filosofin-pidättyvyys johon sellainen usko velvoittaa, älyn stoalaisuus joka lopulta kieltäytyy kiellosta yhtä ankarasti kuin myönnöstäkin, *tahto* pysähtyä tosiasiallisen, factum *brutum*in eteen, pienten tosiasiain (»petits faits») fatalismi (ce petit fatalisme kuten minä sitä nimitän) josta ranskalainen tiede nyt etsii jonkinlaista moraalista paremmuutta saksalaiseen verraten, yleinen luopuminen tulkinnasta (väkivallanteosta, oikomisesta, lyhentämisestä, poisjättämisestä, paikkaamisesta, tiivistämisestä, väärentämisestä ja kaikesta muusta tulkinnan *olemukseen* kuuluvasta) — se ilmai-

see suurin piirtein samanlaista hyveen asketismia kuin mikä tahansa aistillisuuden kieltäminen (ja on oikeastaan vain eräs tämän kieltämisen modus). Mutta se mikä siihen pakottaa, ehdoton totuuden tahto on *uskoa itse askeettiseen ihanteeseen*, vaikka sen tiedottomana imperatiivinakin mistä älköön erehdyttäkö — se on uskoa *metafyysiseen* arvoon, *totuuden* arvoon *sinänsä* sellaisena kuin tuo ihanne sen yksin takaa ja todistaa (se pysyy pystyssä ja kaatuu ihanteen kanssa). Ankarasti arvosteltaessa ei ole mitään »edellytyksetöntä» tiedettä, sellaisen ajatus on mahdoton, paralooginen: ensin täytyy aina olla jokin filosofia, jokin »usko» jotta tiede saa siitä suunnan, tarkoituksen, rajan, menetelmän, olemassaolon *oikeuden*. (Sen joka ymmärtää asian päinvastoin, sen joka esimerkiksi yrittää asettaa filosofian »ankarasti tieteelliselle perustukselle» on sitä varten ensin asetettava sekä filosofia että itse totuuskin *seisomaan päällään:* pahin säädyllisyyden loukkaus mikä voi kohdata kahta niin kunnianarvoisaa naishenkilöä!) Niin, aivan varmasti — ja tässä minä annan puheenvuoron »Iloiselle tieteelleni», ks. sen viidettä kirjaa s. 192 — »totuudellinen ihminen, siinä uhkarohkeassa ja lopullisessa merkityksessä jota usko tieteeseen edellyttää *tunnustaa* siten epäilemättä *maailman*, joka *ei ole* elämän, luonnon ja historian maailma; ja sikäli kuin hän tunnustaa tämän 'toisen maailman' — niin, kuinka onkaan? eikö hänen täydy samalla kieltää sen vastine, tämä maailma, *meidän* maailmamme? . . . Usko tieteeseen pohjautuu yhä *metafyysiseen uskoon* — että myös me nykyiset tietävät, me jumalattomat ja antimetafyysikot, saamme tulta siitä palosta, jonka on sytyttänyt vuosituhansien takainen usko, se kristittyjen usko, joka oli myös Platonin usko, että Jumala on totuus, että totuus on jumalallinen . . . Mutta entäpä, jos juuri tämä tulee yhä epätodennäköisemmäksi, ellei jumalalliseksi osoittaudu enää mikään, erehdystä, sokeutta, valhetta ehkä lukuun ottamatta — entäpä jos itse Jumala osoittautuu meidän pisimmäksi valheeksemme?» — — Tässä kohdassa on välttämättä pysähdyttävä ja

harkittava kauan. Itse tiede *tarvitsee* nyt oikeutusta (mikä ei merkitse vielä edes sitä, että sellainen oikeutus on löydettävissä). Katsottakoon tämän kysymyksen selvittämiseksi vanhimpia ja nuorimpia filosofioita: niistä kaikista puuttuu se tietoisuus että itse totuudentahto tarvitsee oikeutusta; tässä kohden on jokaisessa filosofiassa aukko — mistä se johtuu? Siitä että askeettinen ihanne on tähän asti ollut kaiken filosofian *herra*, siitä että totuus on käsitetty olemiseksi, Jumalaksi, ylimmäksi instanssiksi, siitä ettei totuus ensinkään *saanut* olla ongelma. Ymmärretäänkö tämä »saanut»? — Siitä hetkestä jona usko askeettisen ihanteen Jumalaan on kielletty *on olemassa myös uusi ongelma*: totuuden *arvon* ongelma. Totuuden tahto kaipaa kritiikkiä — määritelkäämme täten oma tehtävämme — totuuden arvo on kerran koetteeksi *pantava kyseenalaiseksi* . . . (Lukekoon se jonka mielestä tämä on lausuttu liian lyhyesti »Iloisesta tieteestä» kappaleen jonka otsakkeena on »Missä mielessä mekin olemme vielä hurskaita», s. 190 ss., mieluummin mainitun teoksen koko viidennen kirjan, samoin »Morgenröte»-teoksen esipuheen.)

25

Ei! Minulle ei pidä puhua tieteestä kun etsin askeettisen ihanteen luonnollista vastustajaa, kun kysyn: »*missä* on vastakkaistahto jossa sen vastakkaisihanne ilmenee?» Siihen ei tiede ole läheskään kyllin itsenäinen, se tarvitsee joka suhteessa ensin jotakin arvoihannetta, jotakin arvoja luovaa mahtia jonka *palveluksessa* sillä *on lupa uskoa* itseensä — se itse ei ole milloinkaan arvoa luova. Sen suhde askeettiseen ihanteeseen ei sinänsä ole vielä ollenkaan antagonistinen; pääasiassa se edustaa pikemminkin tuon ihanteen sisäisen hahmotuksen eteenpäin ajavaa voimaa. Sen ristiriita ja taistelu ei kohdistu hienommin tulkittaessa ensinkään itse ihanteeseen vaan ainoastaan sen ulkovarustuksiin, vaatetukseen, naamioihin, sen ajoittaiseen kovettu-

miseen, puutumiseen, dogmatisoitumiseen — se tekee elämän tuon ihanteen rajoissa jälleen vapaaksi kieltämällä sen mikä siinä on eksoteerista. Onhan näillä molemmilla, tieteellä ja askeettisella ihanteella sama pohja — minä jo viittasin tähän —: nimittäin sama totuuden yliarviointi (oikeammin: sama usko siihen että totuutta ei voi arvioida eikä arvostella), juuri siksi ne ovat *välttämättä* liittolaisia — niin että ne edellyttäen että niitä vastaan taistellaan, aina vain yhdessä voivat joutua hyökkäyksen ja epäilyn kohteiksi. Askeettisen ihanteen arvonmäärittely tuo auttamattomasti mukanaan myös tieteen arvonmäärittelyn: sitä varten on ajoissa tehtävä silmät kirkkaiksi, kasvot teräviksi! (*Taide* — tämä sanottuna ennakolta, sillä minä käsittelen asiaa joskus toiste uudestaan ja laajemmin — taide jossa juuri *valhe* pyhittyy, *pettämisen tahto* jolla on puolellaan hyviä omiatuntoja on askeettisen ihanteen vastakohta paljon periaatteellisemmin kuin tiede: niin asian arvasi vaistollaan Platon, suurin taiteen vihollinen jonka Eurooppa toistaiseksi on tuottanut. Platon Homeroksen vastustajana: siinä on täysi, aito antagonismi — toisaalla parhaan tahdon ohjaama »tuonpuoleinen», elämän suuri parjaaja, toisaalla sen tahaton jumaltaja, *kultainen* luonto. Taiteilijan alistuminen palvelemaan askeettista ihannetta on sen vuoksi varsinaisinta taiteilijan rappiota mitä olla voi, valitettavasti kaikkein tavallisimpia rappion muotoja: sillä mikään ei joudu rappiolle helpommin kuin taiteilija.) Fysiologisessakin katsannossa tiede lepää samalla pohjalla kuin askeettinen ihanne: kumpikin edellyttää eräänlaista *elämän köyhtymistä* — mielenliikutukset viilentyneet, tempo hidastunut, dialektiikka vaiston sijassa, kasvoilla ja eleissä ilmetty *vakavuus* (tämä vaivalloisemman aineenvaihdon, taistelevan, vaikeammin työskentelevän elämän pettämättömin merkki). Katsottakoon jonkin kansan sellaisia aikoja joina oppinut astuu etualalle: ne ovat väsymyksen, usein illan, mailleenmenon aikoja — tulviva voima, elämänvarmuus, varmuus *tulevaisuudesta* ovat tiessään. Mandariinin yli-

valta ei merkitse koskaan mitään hyvää: yhtä vähän demokratian, sotien sijaan tulevien rauhan sovinto-oikeuksien, naisten tasa-arvoisuuden, säälin uskonnon ja kaikkien muiden vaipuvan elämän oireiden ilmaantuminen. (Tiede käsitettynä probleemaksi; mitä tiede merkitsee? — ks. siitä kirjan »Geburt der Tragödie» esipuhetta.) — Ei! tämä »nykyajan tiede» — avatkaa vain silmänne sitä näkemään! on toistaiseksi askeettisen ihanteen paras liittolainen, ja juuri siitä syystä että se on tiedottomin, tahattomin, salaisin, ja maanalaisin! He ovat pelanneet tähän asti yhtä peliä, nuo »hengeltä köyhät» ja ihanteen tieteelliset vastustajat (varottakoon ohimennen sanoen ajattelemasta että nämä olisivat ensinmainittujen vastakohta, hengeltä *rikkaat*: — niin *ei* ole laita, minä sanoin heitä hengen hektikoiksi). Viimeksimainittujen kuuluisat *voitot*: ne ovat epäilemättä voittoja — mutta mitä on voitettu? Niissä ei ole suinkaan voitettu askeettista ihannetta, pikemminkin se on tullut voimakkaammaksi, nimittäin vaikeammaksi tavoittaa, henkisemmäksi, paulovammaksi siitä että tiede on armottomasti irrottanut, murtanut muureja, ulkovarustuksia joita siihen oli liitetty ja jotka tekivät sen *karkeamman* näköiseksi. Luullaanko todella että esimerkiksi teologisen astronomian häviöllejoutuminen merkitsee tuon ihanteen tappiota? . . . Onko ihminen kenties alkanut *kaivata vähemmän* olemassaolon-arvoituksensa tuonpuoleista ratkaisua sen vuoksi että tämä olemassaolo näyttää tuosta lähtien vielä yhdentekevämmältä, kulmakuntaisemmalta, tarpeettomammalta olioiden *näkyvässä* järjestyksessä? Eikö juuri ihmisen itsensäpienentäminen, hänen *tahtonsa* pienentää itseään ole Kopernikuksesta alkaen lakkaamatta edistynyt? Usko hänen arvoisuuteensa, ainutlaatuisuuteensa, korvaamattomuuteensa olioiden arvojärjestyksessä on valitettavasti mennyt menojaan — hänestä on tullut *eläin*, eläin mihinkään vertaamatta, mitään vähentämättä ja varauksetta, hänestä joka oli aikaisemmassa uskossaan melkein jumala (»Jumalan lapsi», »jumala-ihminen») . . . Kopernikuksesta al-

kaen ihminen näyttää joutuneen kaltevalle pinnalle, hän vierii nyt yhä nopeammin pois keskipisteestä — minne? ei-mihinkäänkö? »olemattomuutensa *läpitunkevaan* tunteeseen»? . . . Hyvä! eikö juuri tämä olisi suora tie — *vanhaan* ihanteeseen? . . . *Kaikki* tiede (eikä suinkaan vain astronomia jonka nöyryyttävästä ja masentavasta vaikutuksesta Kant on lausunut huomionarvoisen tunnustuksen: »se tuhoaa minun tärkeyteni» . . .), kaikki tiede, sekä luonnollinen että *luonnoton* — näin minä nimitän tiedon itsekritiikkiä — kehottaa nykyisin ihmistä luopumaan tähänastisesta itsekunnioituksestaan, ikäänkuin se ei olisi ollut mitään muuta kuin eriskummallista omahyväisyyttä; voisipa vielä sanoa tieteen oman ylpeyden, sen oman stoalais-ataraksian muodon olevan siinä että se pitää yllä itsessään tätä ihmisen vaivalloisesti saavuttamaa *itsensähalveksintaa* hänen viimeisenä, vakavimpana kunnioituksen vaatimuksenaan (todella aivan oikein: sillä halveksija on yhä vielä sellainen joka ei ole »unohtanut kunnioitusta» . . .). Toimitaanko siten oikeastaan askeettista ihannetta *vastaan*? Arvellaanko tosiaankin vielä aivan vakavasti (kuten teologit jonkin aikaa luulottelivat) että esimerkiksi Kantin teologisesta käsitedogmatiikasta (»Jumala», »sielu», »vapaus», »kuolemattomuus») saavuttama *voitto* on tehnyt haittaa tuolle ihanteelle? — toistaiseksi emme tällöin välitä vähääkään siitä onko Kant itse mitään sentapaista aikonutkaan. Varmaa on että kaikki transsendentalistit ovat Kantin jälkeen jälleen voittaneet pelin, he ovat vapautuneet teologeista: mikä onni! — hän on neuvonut heille tuon salapolun jolla he nyt voivat omin neuvoin ja parhaan tieteellisen säädyllisyyden mukaisesti noudattaa »sydämensä toiveita». Samaten: kukapa paheksuisikaan agnostikkoja siitä että he tuntemattoman ja salaperäisen ihailijoina nyt palvovat jumalanaan *itse kysymysmerkkiä*? (Xaver Doudan mainitsee kerran mitä tuhoa on saanut aikaan »l'habitude *d'admirer* l'inintelligible au lieu de rester tout simplement dans l'inconnu», tapa *ihailla* käsittämätöntä sen sijaan että yksinker-

taisesti antaisi sen jäädä tuntemattomaksi; hän arvelee vanhan ajan ihmisten tulleen toimeen ilman sitä.) Jos otaksumme että kaikki se mitä ihminen tiedollaan tavoittaa ei tyydytä hänen toiveitaan vaan on niiden kanssa ristiriidassa ja panee pelkäämään, niin mikä jumalainen veruke onkaan siinä ettei syytä saa etsiä »toiveista» vaan »tiedosta»! . . . »Ei ole mitään tietoa: *siis* — on Jumala»: mikä uusi elegantti syllogismi! millainen askeettisen ihanteen *riemuvoitto*! —

26

— Vai onko ehkä koko uudenaikainen historiankirjoitus osoittanut elämän-varmempaa, ihanteesta varmempaa ryhtiä? Sen pääpyrkimyksenä on nykyisin toimia *kuvastimena*; se torjuu kaiken teleologian; se ei tahdo enää »todistaa» mitään; se halveksii tuomarina oloa ja osoittaa siinä hyvää makuaan — se ei myönnä enempää kuin kielläkään, se toteaa, se »kuvailee» . . . Tämä kaikki on suuressa määrin askeettista; mutta se on samalla vielä suuremmassa määrin *nihilististä*, ymmärrettäköön tämä oikein! Me näemme murheellisen, kovan mutta päättäväisen katseen, silmän joka *katsoo ulos* niinkuin yksin jäänyt napamatkustaja katsoo ulos (kenties ollakseen katsomatta sisään? ollakseen katsomatta takaisin . . .) Tässä on lunta, tässä on elämä mykistynyt; viimeiset varikset joiden ääni tässä kuuluu ovat nimeltään »Miksi?», »Turhaan!», »Nada!» — tässä ei enää kasva eikä menesty mikään, korkeintaan vain pietarilainen metapolitiikka ja Tolstoin »sääli». Mutta mitä tulee tuohon toiseen historioitsijalaatuun, ehkä vielä »nykyaikaisempaan», nautiskelevaan, hekumalliseen, sekä elämään että askeettiseen ihanteeseen päin hellästi vilkuilevaan laatuun joka käyttää »artisti»-sanaa käsitteenä ja on nykyisin vallannut kokonaan omakseen kontemplaatiolle kuuluvan kiitoksen: oi kuinka nämä makeat henkevät saavatkaan kaipaamaan vaikka vain askeetteja ja talvimaisemia! Ei! vieköön piru tämän »kontemp-

latiivisen» väen! Kuinka paljon mieluummin tahdonkaan vaeltaa vaikka noiden historiallisten nihilistien kanssa kaikkein synkimpien harmaiden kylmien sumujen halki! — niin, jos minun on valittava en pane pahakseni vaikka kuuntelisin jotakuta täysin epähistoriallista, historiallisen kanssa ristiriidassa olevaa (kuten tuota Dühringiä jonka äänet lumoavat nykyisessä Saksassa toistaiseksi vielä arkaa, vielä tunnustautumatonta »kauniiden sielujen» lajia, species anarchisticaa sivistyneen köyhälistön keskuudessa). Sata kertaa pahempia ovat »kontemplatiiviset» — en tiedä mitään mikä inhottaisi niin kovin kuin sellainen »objektiivinen» nojatuoli, sellainen tuoksuva nautiskelija historian edessä, puoleksi pappi, puoleksi satyyri, parfyymi Renan joka jo suosionosoitustensa korkealla falsetilla ilmaisee mitä hänestä puuttuu, *mistä* häneltä jotakin puuttuu, *missä* kohden Kohtalotar on tässä tapauksessa käytellyt liian kirurgisesti ja säälimättömästi saksiaan! Se loukkaa makuani ja koettelee kärsivällisyyttäni: säilyttäköön sellaista nähdessään kärsivällisyytensä se jolla ei ole siinä mitään menetettävää, — minua sellaisen näkeminen suututtaa, sellaiset »katselijat» tekevät minut karsaaksi »näytelmälle» vielä enemmän kuin näytelmä (itse historia kuten lukija ymmärtää), minä joudun tällöin äkkiarvaamatta anakreonttisiin mielialoihin. Tämä luonto joka on antanut härälle sarvet, leijonalle χασμ' οδοντων (terävähampaisen kidan), mitä varten se antoikaan minulle jalan? . . . Polkemista varten, pyhän Anakreonin nimessä! eikä vain poisjuoksemiseen; jotta polkisin rikki nuo lahot nojatuolit, tuon arkamaisen kontemplatiivisuuden, historiaa himokkaasti katselevan eunukkimaisuuden, askeettisten ihanteiden mielistelyn, impotenssin oikeudellisuus-tekopyhyyden! Täysi kunnioitukseni askeettiselle ihanteelle *sikäli kuin se on rehellinen!* niin kauan kuin se uskoo itseensä eikä meille kujeile! Mutta minä en voi sietää noita keimailevia luteita joiden kyltymättömänä kunnianhimona on haiskahtaa äärettömyydeltä kunnes äärettömyys viimein haiskahtaa lu-

teilta; minä en siedä valkaistuja hautoja jotka näyttelevät elämää; minä en siedä väsyneitä ja loppuunkulutettuja jotka verhoutuvat viisauteen ja katselevat »objektiivisesti»; minä en siedä sankareiksi koristettuja agitaattoreita joilla on ihanteen näkymättömäksi tekevä verho olkitukkoa muistuttavan päänsä ympärillä; minä en siedä kunnianhimoisia taitelijoita jotka mielisivät merkitä askeettia ja pappia mutta ovat oikeastaan vain traagisia ilveilijöitä; minä en siedä myöskään näitä uusimpia idealismilla keinottelijoita jotka nykyisin vääntelevät silmiään kristillis-arjalais-kelvokkaasti ja yrittävät kiihottaa kaikkia kansan sarvikarja-aineksia käyttämällä väärin halpahintaisinta agitaatiokeinoa, moraalista asennetta, tavalla joka saa parhaankin kärsivällisyyden loppumaan (se että kaikenlainen huijaushenki saavuttaa nykyisessä Saksassa menestystä on yhteydessä saksalaisen hengen eittämättömään ja kouraantuntuvaan *autioitumiseen* jonka syytä minä etsin liian yksinomaisesti ruokinnasta sanomalehdillä, politiikalla, oluella ja Wagnerin musiikilla, lisäksi laskettuna se mikä on tämän ruokavalion edellytyksenä: ensiksi kansallinen ahdinko ja omahyväisyys, väkevä mutta ahdas periaate »Deutschland, Deutschland über alles», ja toiseksi »nykyaikaisten aatteiden» paralysis agitans[1]). Eurooppa on nykyisin rikas ennen kaikkea kiihotuskeinoista ja kekseliäs niitä löytämään, se ei näytä kaipaavan mitään kipeämmin kuin stimulansseja ja poltettuja vesiä: siitä johtuu myös suunnaton ihanteiden, näiden hengen poltetuimpien vesien väärennys, siitä myös inhottava, pahanhajuinen, valheellinen, pseudo-alkoholinen ilma kaikkialla. Haluaisin tietää kuinka monta laivanlastia jäljiteltyjä ihanteita, sankarinpukuja ja suurten sanojen rämisevää peltiromua, kuinka monta tonnia sokeroitua väkiviinapitoista myötätuntoa (toiminimi: la religion de la souffrance, kärsimyksen uskonto), kuinka paljon henkisten lättäjalkojen käyttämiä »jalon närkästyksen» puujalkoja,

1 Parkinsonin tauti

kuinka paljon kristillis-moraalisen ihanteen *komediantteja* nykyisin täytyisi viedä pois Euroopasta jotta sen ilma taas tuntuisi puhtaammalta ... Tämä liikatuotanto avaa ilmeisesti uusia *kaupallisia* mahdollisuuksia, pienillä ihanne-epäjumalilla ja niihin kuuluvilla »idealisteilla» voidaan ilmeisesti tehdä uusi »Geschäft», kauppa — kuultakoon mitä tämä aidanseiväs sanoo! Kuka on siihen kyllin rohkea? — meillä on kädessämme täysi valta »idealisoida» koko Maa! ... Mutta mitä puhunkaan rohkeudesta: tässä tarvitaan vain yhtä, juuri kättä, ujostelematonta, hyvin ujostelematonta kättä ...

27

Riittää! Riittää! Jättäkäämme nämä nykyaikaisimman hengen eriskummallisuudet ja monisyisyydet joissa on yhtä paljon naurettavaa kuin harmittavaa: juuri *meidän* ongelmamme, askeettisen ihanteen *merkitystä* koskeva ongelmamme voi tulla toimeen ilman niitä — mitä tekemistä onkaan sillä eilisen ja tämän päivän kanssa! Noihin asioihin aion käydä perusteellisemmin ja ankarammin käsiksi toisessa yhteydessä (otsikon »Eurooppalaisen nihilismin historiasta» alla; minä viittaan siinä suhteessa valmisteilla olevaan teokseeni *Vallantahto. Yritys arvioida uudestaan kaikki arvot.*) Minulle on tärkeää vain se että olen nyt viitannut tähän: askeettisella ihanteella on henkisimmälläkin alueella toistaiseksi yhä vielä vain yksi laji todellisia vihollisia ja *vahingoittajia*: nimittäin tämän ihanteen komediantit — sillä he virittävät epäluuloa. Kaikkialla muualla missä henki tekee nykyisin työtään ankarasti, mahtavasti ja rahaa väärentämällä sillä ei ole mitään ihannetta — tämän pidättymisen kansanomainen nimi on »ateismi» — *sen totuudentahtoa lukuun ottamatta.* Mutta tämä tahto, tämä ihanteen *jäännös* on, jos minua tahdotaan uskoa tuo ihanne itse ankarimmin, henkisimmin määriteltynä, täysin esoteerisena, vailla kaikkia ulkovarustuksiaan, ei siis niinkään sen jäännös kuin sen *ydin.*

Ehdoton, rehellinen ateismi (— ja vain *sen* ilmaa hengitämme me tämän aikakauden henkisemmät ihmiset!) *ei* niinollen ole ristiriidassa tuon ihanteen kanssa vaikka siltä näyttää; se on pikemminkin vain sen viimeisiä kehitysvaiheita, sen lopullisia muotoja ja sisäistä johdonmukaisuutta — se on kunnioitusta vaativa *katastrofi* kaksituhatta vuotta kestäneessä kasvatuksessa totuuteen joka lopulta kieltää itseltään *jumalauskoon sisältyvän valheen.* (Sama kehityskulku Intiassa, täysin itsenäisenä ja sen-vuoksi jotakin todistavana; sama ihanne samaan päätelmään pakottavana; ratkaiseva kohta saavutettu viisisataa vuotta ennen eurooppalaista ajanlaskua, Buddhassa, tarkemmin sanoen: jo sāmkhya-filosofiassa jonka Buddha sitten kansanomaisti ja teki uskonnoksi.) *Mikä* aivan ankarasti kysyen onkaan oikeastaan *voittanut* kristillisen Jumalan? Vastaus on minun »Iloisessa tieteessäni», s. 211: »Kristillinen moraliteetti itse, yhä ankarammin otettu todellisuuden käsite, kristillisen omantunnon rippiisä-hienous, käännettynä ja sublimoituna tieteelliseksi omaksitunnoksi, älylliseksi puhtaudeksi hinnalla millä hyvänsä. Luonnon käsittäminen todistukseksi jonkun jumalan hyvyydestä ja huolenpidosta; historian tulkinta jumalallisen järjen kunniaksi, siveellisen maailmanjärjestyksen ja siveellisten lopputarkoitusten alinomaiseksi osoitukseksi; omien elämysten selittäminen niin kuin hurskaat ihmiset ovat niitä kyllin kauan selittäneet, ikäänkuin kaikki olisi sallimaa, kaikki vihjettä, kaikki sielun pelastuksen hyväksi suunniteltua ja lähetettyä: tämä on nyt *ollutta ja mennyttä,* tällä on omatunto vastustajanaan, tämän katsovat kaikki hienommat omattunnot sopimattomaksi, epärehelliseksi, valehteluksi, feminismiksi, heikkoudeksi, pelkuruudeksi — tämä ankaruus, jos mikään, tekee meistä juuri *hyviä* eurooppalaisia ja Euroopan pisimmän ja urhoollisimman itsensävoittamisen perillisiä.» . . . Kaikki suuret asiat tuhoutuvat itsestään, itsensäkumoamisen tietä: sitä vaatii elämän laki, välttämättömän »itsensävoittamisen» laki elämän olemuksessa — aina kaikuu viimein lainsäätäjälle itsel-

leen huuto: »patere legem, quam ipse tulisti», kestä laki jonka itse olet asettanut. Siten tuhoutui kristillisyys *dogmina* omaan moraaliinsa; siten täytyy nyt myös kristillisyyden *moraalina* tuhoutua — me olemme *tämän* tapahtuman kynnyksellä. Tehtyään päätelmän toisensa jälkeen kristillinen totuudellisuus tekee lopuksi *väkevimmän päätelmänsä*, päätelmän itseään *vastaan*; mutta näin tapahtuu kun se kysyy: *»mitä merkitsee kaikki totuudentahto?»* . . . Ja tässä minä taas kajoan omaan ongelmaani, meidän ongelmaamme, minun *tuntemattomat* ystäväni (sillä minulla ei ole vielä *tietoa* kenestäkään ystävästä): mikä tarkoitus olisikaan meidän koko olemisellamme ellei se että tuo totuudentahto olisi tullut itse tietoiseksi itsestään *ongelmana*? . . . Tähän totuudentahdon itsestään tietoiseksi tulemiseen *tuhoutuu* tästä lähtien — siitä ei ole epäilystäkään — moraali: tuo suuri satanäytöksinen näytelmä joka säästyy Euroopan seuraaville kahdelle vuosisadalle, kaikista näytelmistä kauhistuttavin, epäilyttävin ja kenties myös toiveikkain . . .

28

Jos jätetään lukuun ottamatta askeettinen ihanne niin ihmisellä, ihmis*eläimellä* ei ole tähän asti ollut mitään tarkoitusta. Hänen olemassaolonsa maan päällä ei sisältänyt mitään päämäärää; »miksi yleensä ihminen?» oli kysymys johon ei löytynyt vastausta; ei *tahdottu* ihmistä ja Maata; jokaisen suuren ihmiskohtalon jäljessä kaikui kertosäkeenä »Turhaan!» Juuri *sitä* merkitsee askeettinen ihanne: että puuttui jotakin, että ihmistä ympäröi suunnaton *aukko*, — hän ei osannut oikeuttaa, selittää, myöntää itseään, hän *kärsi* tarkoituksensa ongelmasta. Hän kärsi muutenkin, hän oli ennen kaikkea *sairaalloinen* eläin: mutta hänen ongelmanaan *ei* ollut itse kärsiminen vaan se että puuttui vastaus huutoon joka kysyi: *»miksi* kärsiä?» Ihminen, urhein ja kärsimään tottunein eläin *ei* kiellä kärsimystä itsessään: hän *tahtoo* sitä, hän itse etsii sen, edellyttäen että hänelle

osoitetaan sitä varten tarkoitus, kärsimisen »*siksi*». *Ei* kärsimys vaan kärsimisen tarkoituksettomuus on tähän asti levännyt kirouksena ihmissuvun yllä — *ja askeettinen ihanne tarjosi sille tarkoituksen!* Se on tähän asti ainoa tarkoitus; jokin tarkoitus on parempi kuin ei mikään; askeettinen ihanne on joka suhteessa toistaiseksi kelvannut paremman puutteessa, »*faute de mieux*» par excellence. Siinä oli kärsimys *tuotu esille*; suunnaton tyhjyys näytti täyttyneen; ovi sulkeutui kaikelta itsemurhaiselta nihilismiltä. Esilletuominen veti — aivan varmasti — mukanaan uutta kärsimystä, syvempää, sisäisempää, myrkyllisempää, elämää kalvavampaa: se saattoi kaiken kärsimisen *syyllisyyden* perspektiiviin . . . Mutta kaikesta huolimatta — ihminen oli siten *pelastettu*, hänellä oli *tarkoitus*, hän ei ollut tästä lähtien enää kuin lehti tuulessa, mielettömyyden, tarkoituksettomuuden leikkipallo, hän voi nyt *tahtoa* jotakin — samantekevää lähinnä mihin, miksi, miten hän tahtoi: *itse tahto oli pelastettu*. On kerrassaan mahdotonta salata itseltään *mitä* oikeastaan ilmaisee tuo tahtominen joka on saanut suuntansa askeettisesta ihanteesta käsin: tämä inhimilliseen, vielä enemmän eläimelliseen, sitäkin enemmän aineelliseen kohdistuva viha, tämä aistien, jopa itse järjenkin inhoaminen, tämä onnen ja kauneuden pelko, kaipuu pois kaikesta näennäisestä, vaihdunnasta, sukeutumisesta, kuolemasta, toiveesta, itse kaipuustakin — se kaikki merkitsee, uskaltakaamme käsittää tämä, *ei-minkään tahtomista*, elämään kohdistuvaa inhoa, kapinoimista elämän perustavimpia edellytyksiä vastaan, mutta se on *tahtoa* ja pysyy tahtona! . . . Ja sanoakseni vielä lopuksi mitä sanoin aluksi: ihminen tahtoo sentään mieluummin tahtoa *ei-mitään* kuin olla tahtomatta . . .